

Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Електронне наукове видання

№ 1 (2) 2014

<http://apir.org.ua/>
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, 2014 р.

Засноване у 2013 р.

Видається двічі на рік

Сайт: apir.org.ua
Адреса редакційної колегії:
м. Харків, вул. Чернишевська, 80
тел.: (057) 700-06-64
E-mail: ndipzir@mail.ru,
ndipzir@gmail.com

Головний редактор:
Ю. Є. Атаманова,
доктор юридичних наук, доцент

Видавець:
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України

Журнал рекомендовано до публікації та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України (протокол №9 від 08.09.2014 р.).

Мінімальні системні вимоги: операційна система MS Windows 98/2000/XP/2003, браузер MS Internet Explorer версії 5 та вище, Adobe Acrobat (Adobe Reader).

Електронне наукове видання «Право та інноваційне суспільство» присвячено актуальним питанням інноваційного розвитку та може бути цікавим для фахівців-правознавців, економістів, соціологів, філософів. У виданні розглянуті питання щодо правових механізмів інноваційного розвитку, правового регулювання науково-технічної й інноваційної діяльності, економічних засад інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, питання становлення інноваційного суспільства, зарубіжного досвіду правового регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності, сучасних правових досліджень тощо.

Тематика згідно з галуззю науки «12.00.00 – Юридичні науки» відповідно до чинного переліку галузей наук.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2014 р. №153 (Додаток 7) журнал включено до *Переліку наукових фахових видань України*.

Відповідає наказу Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, Вищої атестаційної комісії України «Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання» від 30.09.2004 р. №768/431/547.

Відповідальність за зміст статей покладається на авторів.

Редакційна колегія:

Українські фахівці – Ю. Є. Атаманова (головний редактор), С. В. Глібоко (науковий редактор), С. М. Прилипко, Р. П. Бойчук, А. П. Гетьман, Д. В. Задихайло, М. І. Іншин, О. Р. Кібенко, К. В. Єфремова, В. С. Мілаш, В. М. Пашков, О. М. Ярошенко, С. В. Васильєв
Іноземні фахівці – К. Л. Томашевський (Білорусь), В. М. Лопатін (РФ), С. В. Тичинін (РФ), Вільям Еліот Батлер (США).

Відповідальний за випуск – Є. А. Новіков
Комп'ютерне оформлення – М. В. Рожкова

© НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, 2014
© Видавництво «Право», 2014

ЗМІСТ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Єфремова К. В. ДО ПЕРСПЕКТИВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ПРАВОВІДНОСИН: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	5
Погрібний Д. І. ТНК ЯК СУБ'ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	12
Шевєрдіна О. В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ФАКТОР РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ	22
Давидюк О. М. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ (ФРАНЧАЙЗИНГУ) У ВІДНОСИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПЕРЕДАЧЕЮ ПРАВ НА ТЕХНОЛОГІЮ	30
Товкун І. М. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ	38

ГАЛУЗЕВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Зуєв В. А. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ	44
---	----

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кравцов Д. М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕРАХУНКУ ВІЙСЬКОВИХ ПЕНСІЙ	53
Семенова А. В. ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЦІЛЬОВОГО Й ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ	60
Лакіза О. О. ДО ПИТАННЯ АТЕСТАЦІЇ РОБОЧОГО МІСЦЯ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ	67
Москаленко О. В. ДОСТУПНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	77

CONTENTS

REGULATION INVESTMENT AND INNOVATION RELATION

Yefremova K. V. THE PROSPECTS OF THE LEGAL RELATIONS ON THE INTERNET: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS	5
Pogribnyy D. I. TNK AS SUBJECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE WORLD ECONOMY	12
Sheverdina O. V. LEGAL PROVIDING OF INNOVATIVE PROCESSES AS FACTOR OF REFORMATION OF ECONOMY	22
Davydiuk O. M. ECONOMICAL AND LEGAL REGULATION OF COMMERCIAL CONCESSION (FRANCHISING) IN RELATIONS COMING FROM THE TRANSFER OF RIGHTS ON TECHNOLOGY.....	30
Tovkun I. M. LEGISLATIVE ADJUSTING DEFENCE OF FOREIGN INVESTMENTS IN UKRAINE	38

SECTOR RESEARCH

ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL LAW

Zuiev V. A. PROBLEMS AND PROSPECTS OF ECONOMIC AND LEGAL DEVELOPMENT OF REGULATION OF WASTE MANAGEMENT IN UKRAINE.....	44
--	----

LABOR AND SOCIAL SECURITY LAW

Kravtsov D. M. SOME ISSUES OF LEGAL REGULATION OF MILITARY PENSIONS RECALCULATING	53
Semenova A. V. THE CONTENT AND SIGNIFICANCE OF THE PRINCIPLE OF PERMITTED AND EFFECTIVE USE OF COMPULSORY STATE MEDICAL INSURANCE	60
Lakiza O. O. TO THE QUESTION OF THE ASSESSMENT OF CIVIL SERVANT	67
Moskalenko O. V. FACILITY AS A PRINCIPLE OF COMPULSORY STATE OF SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE	77

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

УДК 346.7:004.738.5

ЄФРЕМОВА К. В.

*кандидат юридичних наук, в.о. вчено-
го секретаря НДІ правового забезпе-
чення інноваційного розвитку НАПрН
України*

ДО ПЕРСПЕКТИВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ПРАВОВІДНОСИН: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті авторка розглядає питання необхідності правового регулювання відносин, які виникають, існують і припиняються за допомогою мережі Інтернет. Піднімаються питання можливості їх саморегулювання та необхідності поєднання з ефективними засобами державної політики у сфері інформаційної безпеки через виявлення правової природи таких відносин та їх структури.

***Ключові слова:** Інтернет-відносини, правове регулювання, суб'єкти відносин, контент, інформаційна безпека.*

Постановка проблеми. Інформаційний простір, заснований на широкому застосуванні комп'ютерної техніки, інформаційних технологій та Інтернету, об'єднує людей з різних країн і з усіх куточків земної кулі в єдине світове співтовариство без географічних і геополітичних кордонів. Роль Інтернету в такому співтоваристві невблаганно зростає, а інформація, розміщена у всесвітній мережі, є не тільки найважливішим фактором спілкування, володіння новими знаннями, освіти і виховання, але також необхідним засобом супроводження товарів і послуг, укладення угод, підтвердження подій, фактів тощо.

Різка збільшення суспільно-економічного значення використання міжнародної мережі Інтернет загострило правові проблеми, пов'язані із застосуванням високих комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Необхідно зауважити, що практика в даному випадку випереджає теорію, а законодавство у свою чергу, відстає від практики. Тим часом право є найефективнішим регулятором суспільних відносин.

Сьогодні у всесвітній мережі кількість нових послуг і можливостей переросла в якість: завдяки Інтернету виникають нові види суспільних відносин, а вже звичні набувають певної притаманної лише їй специфіки, яка істотно змінює їх. Збільшилася кількість користувачів Інтернету: спочатку від військової, потім академічної мережі Інтернет став загальним, його в тій чи іншій мірі використовують практично всі соціальні, вікові і професійні категорії суспільства. Склалося стале уявлення про Інтернет як про особливе, віртуальне середовище. Інтернет стає відображенням реального життя, в ньому складаються практично всі ті види відносин, які існують поза ним.

Аналіз останніх досліджень. Питанням відносин у мережі Інтернет останнім часом приділяла увагу велика кількість як закордонних, так і вітчизняних учених. Серед російських авторів такі: Б. В. Андрєєв, А. В. Глушков, Д. В. Грибанов, М. А. Дмитрик, В. А. Копилов, І. М. Рассолов. Слід відзначити наукові дослідження таких українських учених, як О. А. Присяжнюк «Основи концепції правового регулювання Інтернет-відносин в Україні», К. С. Шахбазянова «Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет», М. М. Дутов «Правове забезпечення розвитку електронної комерції», О. Р. Шишка «Приватноправові відносини та специфіка їх розвитку в мережі Інтернет», К. В. Шурупова «Перспективи удосконалення правового регулювання доступу і розповсюдження інформації за допомогою мережі Інтернет».

Метою статті є визначення особливостей Інтернет-відносин, які потребують ефективних господарського-правових засобів регулювання та виявлення балансу між механізмами саморегулювання таких відносин та необхідністю запровадження державної політики у цій сфері шляхом визначення правової природи Інтернет-відносин та їх структури.

Вступаючи в дискусію про правове регулювання Інтернет-відносин, слід, у першу чергу, дати відповідь на питання: чи є гостра необхідність у спеціальному законі або навіть законодавстві, що регулюватиме такі відносини, або в особливій державній політиці щодо мережі Інтернет, чи достатнім є чинне законодавство, яке потребує лише внесення до нього необхідних змін та заповнення прогалів?

Слід також нагадати, що, оскільки регулювання відносин в Інтернеті зачіпає дуже широке коло осіб та організацій, чинне законодавство, хочемо ми цього чи ні, вже застосовується до цих відносин. Сфера правових відносин, що складаються у мережі Інтернет, поки ще настільки нова, що ця обставина істотно ускладнює правозастосовчу практику. Тим не менше, тепер, коли накопичений певний досвід, з'ясувалося, що чинного законодавства, зокрема, для боротьби з кримінальними злочинами в Інтернеті, цілком достатньо. Але існує нагальна потреба правового регулювання у сфері електронного бізнесу й усіх його видів. Якщо звернутись, наприклад, до тієї сфери, якій науковці приділяють найбільшу увагу, якою є електронна комерція, то у ній досі невирішеним залишається цілий ряд питань, які потребують регулювання. Серед них: а) визначення меж державного регулювання; б) питання поширення комерційної та іншої інформації; в) укладення договорів через Інтернет (саме таких, за якими можна отримати судовий захист у визначеній країні); г) відповідальність за зміст інформації; г) питання електронного підпису; д) захист персональних даних; є) захист прав споживачів у мережі. І це не вичерпний перелік питань лише щодо одного з видів електронного бізнесу.

Головне – зосередити зусилля на тому, щоб удосконалити законодавство і правозастосовчу практику щодо конкретних сфер виникнення й існування правовідносин із використанням мережі Інтернет так, щоб вони не порушували конституційних прав громадян, з одного боку, і забезпечували реалізацію державної політики, зокрема, у сфері інформаційної безпеки – з другого.

Перший блок опосередковується правовим регулюванням шляхом встановлення певних рамок, меж і правил поведінки. Однак це настільки специфічне середовище, що не завжди правове регулювання виявляється ефективним. Тому слід не тільки визначити, що вимагає свого правового регулювання, а й вичленувати те, що

взагалі піддається правовому регулюванню і контролю над дотриманням встановлених правил.

Слід звернутися до проблеми інформаційної безпеки, яка складається з трьох складових частин. Перша – це забезпечення конституційних прав і свобод громадян в інформаційній сфері. Друга – інтеграція України у світовий інформаційний простір, а також створення конкурентоспроможної індустрії інформаційних послуг. Третя – це забезпечення безпеки функціонування інформаційної інфраструктури.

Інтернет як дуже важлива складова частина інформаційної інфраструктури зачіпає всі три складові частини інформаційної безпеки. Тому правове регулювання цих відносин має здійснюватися за всіма трьома напрямками. Визначення основ державної політики можна двома шляхами: 1) визначення основ державної політики та затвердження їх нормативним актом; 2) здійснення регулювання тих реальних відносин, які вже існують.

Питання про правову природу відносин, що виникають, змінюються і припиняються в галузі використання мережі Інтернет, є найбільш дискусійним та складним. Для початку слід визначити суспільні відносини взагалі і правові відносини зокрема, а також розмежувати інформаційні та Інтернет-відносини.

З метою вирішення порушеного питання більш глибокого дослідження потребує вивчення природи Інтернет-відносин, тому що лише з чіткого визначення основних понять має здійснюватися правове регулювання будь-яких суспільних відносин.

Суспільні відносини як відносини між людьми з приводу тих чи інших соціальних благ складаються з кількох елементів: суб'єктів, між якими складаються певні відносини (учасників відносин); об'єктів, тобто тих соціальних благ, з приводу яких виникають суспільні відносини; змісту відносин і поведінки суб'єктів.

Правовідносинами є індивідуалізований громадський зв'язок між особами, який виникає на основі норм права, характеризується наявністю суб'єктивних юридичних прав і обов'язків і гарантується примусовою силою держави.

До загальних ознак правовідносин О. Ф. Скакун відносить те, що ці відносини є: 1) різновидом суспільних відносин та соціального зв'язку; 2) результатом усвідомленої поведінки людей; 3) вольовим відношенням; 4) виникають, змінюються і припиняються на основі норм права у разі настання передбачених підстав; 5) мають двосторонній характер; 6) охороняються державою [1, с. 568].

Інформаційні ж відносини виникають при виробництві, передачі й поширенні, при здійсненні пошуку, отриманні і споживанні інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів та/або інформаційних послуг.

До основних елементів інформаційних відносин, на думку В. А. Копилова, належать: 1) суб'єкти, які вступають у правовідносини при здійсненні інформаційних процесів; 2) поведінка (дія, бездіяльність) суб'єктів при здійсненні ними інформаційних правовідносин, зокрема, набуття виключних прав, передача майнових прав, купівля-продаж інформаційних об'єктів, тиражування і поширення зазначених об'єктів; 3) об'єкти, у зв'язку з якими суб'єкти вступають в інформаційні правовідносини; 4) права та обов'язки і відповідальність при здійсненні інформаційних процесів [2, с. 131–132].

Інтернет, у свою чергу, – це глобальний інформаційний простір, який не визнає державних кордонів, що робить цю систему якісно новим явищем у світовому співтоваристві, він є унікальним за своїми можливостями засобом доступу до інформації

щодо будь-яких видів діяльності чи інтересів людини, а також виступає об'єктом розробки й застосування новітніх програмних та інструментальних технологій, що робить його сферою бурхливого розвитку в майбутньому.

Виходячи з наведеного, інтернет-відносини – це особливі відносини, що виникають у результаті впливу норм міжнародного та інших галузей права, міжнародних договорів, рішень судів на поведінку людей і організацій (суб'єктів), специфіка яких полягає в тому, що для уповноважених суб'єктів виникають права (тобто відкривається передбачена правовими нормами і забезпечувана різними державами можливість діяти певним чином у віртуальному просторі) і разом з тим на інших суб'єктів покладаються обов'язки, які передбачають необхідну поведінку, зафіксовану в джерелах інтернет-права.

Інтернет-відносини – це новий тип суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у кіберпросторі. Це не правові в чистому вигляді і не фактичні відносини. Це соціальні зв'язки особливої правової, інформаційної та технічної природи. Користувачам Інтернету необхідно розглядати як засів, середовище для здійснення певних дій, виконання функцій, а для структур і організацій, які можуть мати певний владний вплив на мережу, змінювати характеристики підключення, певним чином впливати на мережу в технічному аспекті, Інтернет є об'єктом. Ситуація, за якої всесвітню мережу Інтернет можна вважати суб'єктом правовідносин уявити просто неможливо.

Суб'єктний склад відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет, також доволі часто виявляється складним. Це зумовлено тим, що користувач входить у мережу завдяки діяльності самостійної особи, що надає такі Інтернет-послуги, – провайдера, доменне ім'я реєструється самостійною третьою особою – реєстратором, до того ж самостійним суб'єктом є й власник самої адреси сайту, який власником самого сайту може не бути.

У системі Інтернет-відносин можна виділити три групи суб'єктів.

1. Суб'єкти, які створюють програмно-технічну частину інформаційної інфраструктури Інтернету, включаючи засоби зв'язку та телекомунікації, забезпечують її експлуатацію, розширення і розвиток. Основними суб'єктами виступають розробники транскордонних інформаційних мереж, у тому числі технічних засобів, засобів зв'язку і телекомунікації, програмних засобів різного рівня та призначення.

2. Суб'єкти, які виробляють і поширюють інформацію в мережі Інтернет, надають послуги з підключення до Інтернету. До них можна віднести фахівців, які виробляють вихідну інформацію, формують інформаційні ресурси і надають інформацію з цих ресурсів споживачам або надають можливість споживачам підключитися до Інтернету і користуватися його можливостями самостійно.

3. Споживачі інформації та послуг в Інтернеті, які поділяються на такі види: а) споживачі інформації, здійснюють пошук і отримання інформації в Інтернеті; б) споживачі послуг по хостингу, тобто ті, хто розміщує інформацію в Інтернеті на серверах; в) споживачі послуг інформаційної пошти.

Основними об'єктами, з приводу яких виникають інформаційні відносини в мережі Інтернет, є: 1) програмно-технічні комплекси, інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб формування інформаційної інфраструктури, засоби зв'язку і телекомунікацій, що забезпечують здійснення інформаційних

процесів; 2) інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні послуги; 3) доменні імена; 4) інформаційні права і свободи; 5) інтереси особи, суспільства, держави в інформаційній сфері; 6) інформаційна цілісність та інформаційний суверенітет держави; 7) інформаційна безпека.

До специфіки структурних елементів Інтернет-відносин у частині суб'єкта можна віднести:

- складність ідентифікації учасників правовідносин у мережі;
- неможливість чіткого визначення дієздатності особи – учасника відносин;
- велика кількість наявних віртуальних організацій;
- використання програм-роботів, які надають можливість вступати у відносини автоматично;
- неможливість визначити місцезнаходження сторін (суб'єктів), що обумовлює можливі проблеми з вибором права, яке необхідно застосовувати, а також із реальним виконанням обов'язків;
- залежність відносин між безпосереднім власником інформації та її споживачем (користувачем) від відносин із провайдером інтернет-послуг;
- електронний характер документообігу в мережі, що обумовлює необхідність застосування суб'єктами спеціального програмного і матеріально-технічного забезпечення.

Однією із прогалин законодавства сьогодення є відсутність обов'язку особи, яка має намір створити веб-сайт, надати свої персональні дані (як для фізичних, так і для юридичних осіб) для ідентифікації її як власника цього сайту. Звісно, що у мережі вже розроблено низку заходів для ідентифікації таких осіб за допомогою сервісу «whois», що використовується для направлення запитів з приводу отримання інформації про реєстрацію доменного імені до фактичного делегування веб-адреси клієнту, але це не вирішує проблему ідентифікації, тому що, як зазначалося раніше, власником доменного імені і власником інформації, розташованій на веб-сайті, можуть виступати різні особи.

Нагальної потреби законодавчого закріплення набуває порядок реєстрації доменних імен, що передбачає припинення спроб захоплення доменних імен, які збігаються з торговими марками. У ньому повинно бути чітко розписано, як караються спроби привласнення товарного знака або доменного імені. Так, до речі, вже намагаються зробити в Сполучених Штатах Америки.

Також слід звернути увагу на складність застосування територіальних критеріїв, яка полягає у тому, що суб'єкт, який здійснює комерційну діяльність в Інтернеті, може не мати ні торгового приміщення, ні офісу, ні складу, ні персоналу, і єдиними його ознаками, які зможуть виступати ідентифікаторами його територіальної належності, будуть адреса інтернет-сайту та веб-сервера, що є ознаками провайдерів першого рівня: ua, ru тощо. Але можлива ситуація, коли певний веб-ресурс знаходиться у доменній зоні «ru», що робить умовну прив'язку до території Російської Федерації, а сам сервер, що обслуговує цей ресурс, розташований в Україні, тим самим породжуючи проблему територіальної ідентифікації суб'єкта правовідносин.

Виходячи із особливої структури Інтернет-відносин, проблеми з неможливістю саморегулювання цієї сфери можна розподілити на дві складові: проблеми провайдерів і проблеми контенту.

Будь-яку інформацію, з якою користувач може ознайомитись у мережі Інтернет, прийнято назвати «контент», тобто будь-яке інформаційно-змістовне наповнення інформаційного ресурсу (наприклад, веб-сайту). Якщо ж мова йде про текстову, графічну, звукову та відеоінформацію, що входять до складу контенту в будь-якому поєднанні, то говорять про «аудіовізуальний контент».

Як слушно зазначає К. В. Шурупова, у будь-якого контенту, розміщеного в мережі Інтернет, є автор(и), тобто конкретні фізичні особи. Автор може самостійно розмістити аудіовізуальний контент на ресурсах мережі Інтернет і стати постачальником контенту кінцевому споживачеві. Водночас автор може не тільки не бути постачальником контенту кінцевому споживачеві, а й навіть не мати прав на його розповсюдження [3, с. 169].

Щодо проблем провайдерів, найбільш дискусійним є питання прирівнювання Інтернету до засобу масової інформації, що потребує, у свою чергу, використання особливих засобів правового регулювання, зокрема ліцензування. При розв'язанні цього питання слід звернутися до історії створення Інтернету. Мережа – це насамперед засіб спілкування, який виник більше 30 років тому й об'єднує зараз багато мільйонів людей. Інтернет став однією зі складових глобальної інформатизації, інструментом формування того, що ми називаємо інформаційним суспільством. Таким чином, сама мережа Інтернет не може бути предметом ліцензування, а відносини, які в ній виникають, слід розподіляти за галузями економіки, наприклад, електронна комерція належить до сфери регулювання господарським правом, а саме щодо відносин торгівлі, але зі своїми притаманними їй особливостями.

Висновок. Таким чином, Інтернет-правовідносини існують у віртуальному просторі, регулюються нормами різних галузей права, але залежні від наявних кордонів та особливостей національних законодавств суб'єктів таких відносин, від особливостей правового режиму доступу до інформації про їх учасників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Эспада, 2005. – 840 с.
2. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. – М. : Юрист, 2003. – С. 131–132.
3. Шурупова К. В. Перспективи удосконалення правового регулювання доступу і розповсюдження інформації за допомогою мережі Інтернет / К. В. Шурупова // Ученые зап. Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия: Юрид. науки. – 2012. – Т. 25(64). – №2. – С. 166–174.

REFERENCES

1. Skakun O. F. *Teoriya gosudarstva i prava (enciklopedicheskij kurs) (State and Law Theory (Encyclopedic course)) : uchebnik / O. F. Skakun.* – Kh. : Espada, 2005. – P. 840.
2. Kopylov V. A. *Informacionnoe pravo (Information Law) / V. A. Kopylov.* – M. : Yurist, 2003. – Pp. 131–132.
3. Shurupova K. V. *Perspekty'vy' udoskonalennya pravovogo reguluvannya dostupu i rozpovsyudzhennya informaciyi za dopomogoyu merezhi Internet (Prospects for improvement of the legal regulation of access and dissemination of information in the Internet) / K. V. Shurupova // Ucheny'e zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta imeni V. Y'. Vernadskogo. Seriya: Yuridicheskie nauki, 2012, T. 25(64), No. 2, pp. 166–174.*

ЄФРЕМОВА Е. В.

К ПЕРСПЕКТИВАМ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНТЕРНЕТ-ПРАВООТНОШЕНИЙ: ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

В статье автор рассматривает вопросы необходимости правового регулирования отношений, которые возникают, существуют и прекращаются с помощью сети Интернет. Поднимаются вопросы возможности их саморегулирования и необходимости совмещения и дополнения эффективными средствами государственной политики в сфере информационной безопасности путем определения правовой природы таких отношений и их структуры.

Ключевые слова: Интернет-отношения, правовое регулирование, субъекты отношений, контент, информационная безопасность.

YEFREMOVA K. V.

THE PROSPECTS OF THE LEGAL RELATIONS ON THE INTERNET: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS

Problem setting. *The sharp increase in the socio-economic importance of the use of the international Internet network has exacerbated the legal problems associated with the use of high computer and telecommunication technologies. The Internet is becoming a reflection of real life; there are almost all the types of relations, which exist outside of it, on the Internet. It should be noted that the practice in this case is ahead of theory and the legislation in its turn lags behind practice. Meanwhile, law is the most effective regulator of social relations.*

Analysis of recent researches and publications. *In recent years a large number of scientists, both foreign and domestic, have focused on the questions of relations on the Internet. The Russian authors are B. Andrieiev, A. Hlushkov, D. Hrybanov, M. Dmytryk, V. Kopylov, I. Rassolov. Such scientific researches of Ukrainian scientists should be noted: «Basic concepts of legal regulation of Internet relations in Ukraine» by O. Prysiazhniuk, «The International legal framework for regulation of relations on the Internet» by K. Shahmazanov, «Providing legal framework for the development of e-Commerce» by M. Dutov, «The Private law relations and the specifics of their development on the Internet» by O. Shyshka, «The Prospects of improvement of legal regulation of access to and dissemination of information through the Internet» by K. Shurupova.*

Target of research *consists in defining main features of the Internet relations that need effective economic and legal means of regulation and identification of the balance between self-regulation mechanisms of these relations and the need to implement the state policy in this sphere by defining the legal nature of online relations and their patterns.*

Article's main body. *The questions of the necessity of legal regulation of relations, which arise, exist and stop by the instrumentality of the Internet network, are considered in the article. The issues of their self-regulation and the need for a combination with an effective means of state policy in the sphere of information security through the identification of the legal nature of such relations and their patterns are raised.*

Conclusions and prospects for the development. *The author determines the impossibility of complete self-regulation in this field and outlines the range of outstanding issues. Detailed classification of subjects and objects in Internet relations is provided, additional specific elements, which are a necessary condition for the occurrence of such relations, are determined.*

Key words: *Internet relations, legal regulation, the subjects of relationships, content, information security.*

Єфремова К. В. До перспектив правового регулювання Інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект [Електронний ресурс] / К. В. Єфремова // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Yefremova.pdf>

УДК 346.7:330.341.1

ПОГРІБНИЙ Д. І.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ТНК ЯК СУБ'ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті на основі опрацювання сучасних економіко-правових досліджень проводиться аналіз діяльності та впливу транснаціональних корпорацій як суб'єктів приватної економічної влади на розвиток світової економіки. У цьому контексті досліджуються такі поняття, як глобалізація, інтернаціоналізація діяльності ТНК, зокрема пропонуються їх визначення та кваліфікуючі ознаки. Крім цього, автором сформульовані історичні етапи трансформації сучасних ТНК у новітній історії та проведено аналіз інноваційної діяльності закордонних підрозділів ТНК, зокрема НДДКР-лабораторій.

Ключові слова: інноваційний розвиток, транснаціональна корпорація, глобалізація, інтернаціоналізація, закордонна НДДКР-лабораторія.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність та сталий розвиток економіки нашої держави залежать від її здатності оперативного реагувати на цілий спектр зовнішніх та внутрішніх викликів, обумовлених, зокрема, зміною внутрішніх факторів функціонування економічних систем у світі вкупі з негативними проявами світової економічної кризи. Ситуація, що склалася на сьогодні, є об'єктивно обумовленою як наслідками системної економічної кризи в світі, так і численними вадами «ручного» управління економікою, корупційними схемами, що здійснювалися роками, та загрозами зовнішньої інтервенції, яка вже спричиняє реальну шкоду територіальній цілісності та суверенітету України. Зокрема, у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України зазначено, що українська держава «перебуває у найглибшій за всю історію своєї незалежності економічній, політичній і соціальній кризі»[1]. Отже, з'явилась нагальна необхідність фундаментального економіко-правового обґрунтування соціально-економічних змін, що відбуваються сьогодні.

У таких складних умовах перед Україною постає актуальне завдання успішної інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір, але із обов'язковим забезпеченням інтересів національного товаровиробника. Створення такого гнучкого балансу в сучасних умовах домінування транснаціональних корпорацій у світі є великою дилемою, але створення життєздатних механізмів правового регулювання відповідних соціально-економічних відносин стане запорукою забезпечення національної економічної безпеки України.

Стан розробленості проблеми. Зважаючи на переважну роль ТНК в інноваційному розвитку світової економіки та необхідності створення дієвої нормативно-правової бази в умовах глобалізаційних соціально-економічних процесів, цьому питанню

останнім часом приділяється чимало уваги з боку як іноземних, так і вітчизняних фахівців у галузі права та економіки. Зокрема, науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять роботи таких науковців, як: Ю. Є. Атаманова, О. М. Вінник, О. А. Городовий, В. А. Денисюк, Д. В. Задихайло, Ю. М. Капіца, Н. Д. Кондратьєв, В. М. Крижна, Б. І. Мінц, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, І. Є. Погребняк, С. Ф. Ревуцький, О. Д. Святоцький, І. В. Спасибо-Фатєєва, Е. Я. Волинець-Руссет, В. М. Гайворонський, В. А. Дозорцев, О. М. Давидюк, П. П. Крайнев, В. К. Мамутов, Д. Деніелс, а також праці інших вітчизняних та іноземних фахівців.

Викладення основного матеріалу. Невід'ємним компонентом сучасної економіки є переважна роль транснаціональних корпорацій як суб'єктів приватної економічної влади, що стоять у фарватері науково-технічного прогресу і, відповідно, інноваційного розвитку. Станом на сьогодні кількість транснаціональних корпорацій (ТНК) сягає приблизно 82 тисячі та 810 тисяч їх філіалів у світі. На ТНК припадає приблизно 50% світової торгівлі в цілому та близько 70% зовнішньої торгівлі у світовій економіці. Слід зазначити, що найбільші ТНК мають бюджет, що перевищує бюджет деяких країн. Це яскраво підтверджується тим фактом, що серед ста найбільших економік у світі сорок вісім – це держави, а п'ятдесят дві належать саме транснаціональним корпораціям [2].

Традиційно першим прототипом ТНК вважається Британська Ост-Індська компанія, створення якої датується 1600 роком. Вона мала квазідержавні повноваження, в тому числі можливість ведення війни, участі в політичних суперечках, карбування монети і створення колоній.

Що ж стосується етапів створення сучасних ТНК у ХХ та на початку ХХІ ст., їх умовно можна поділити таким чином: *1-й етап* (1914–1918 рр.) – діяльність картелів та синдикатів з видобутку та переробки колоніальних ресурсів; *2-й етап* (1918–1945 рр.) – діяльність трестів з виробництва озброєння та військової техніки; *3-й етап* (1945–1970 рр.) – діяльність концернів, що займалися генерацією та розповсюдженням нових досягнень науково-технічної революції (у сфері космосу, атомної енергетики, електроніки); *4-й етап* (1970–2000 рр.) – посилення конкуренції, активізація процесів злиття та поглинання, в результаті чого було створено близько 800 найбільш потужних ТНК, сумарна економічна активність яких сягає 33% світового внутрішнього валового продукту та 60% загального обсягу біржової капіталізації світової економіки. В той же час на 200 з цих 800 ТНК припадає 25% світового ВВП [3]. За статистичними даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), загальний обсяг продажів цих 200 провідних ТНК перевищує сукупний ВВП 187 країн світу, що складає понад 30% світового ВВП; *5-й етап* (починаючи з 2000 р.) – відбувається розвиток в умовах регіональної економічної інтеграції, що спирається на інноваційні технології. Завдяки своїм виробничим і фінансовим можливостям транснаціональні корпорації зосереджують у своїх руках найбільш наукоємкі виробництва, сприяючи технологічному розвитку. Дійсно, сьогодні ТНК відіграють вагомий роль у світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробках (НДДКР): на їх частку припадає понад 80% зареєстрованих патентів і близько 80% фінансування НДДКР.

Таким чином, швидке зростання прямих іноземних інвестицій, вихід технологічного поділу праці за межі фірм, галузей і національних кордонів супроводжується появою гігантських міжнародних науково-виробничих комплексів із філіями в різних

країнах світу. Транснаціональні корпорації перетворюють світову економіку в міжнародне виробництво, забезпечуючи прискорення науково-технічного прогресу в усіх його напрямках: технічному рівні і якості продукції, ефективності виробництва, вдосконалення форм менеджменту, управління підприємствами. Кількість ТНК зростає швидкими темпами: у 1970 р. у світі налічувалося 7,3 тис. ТНК, їх оборот складав близько 626 млрд доларів, а в 2012 р. у світі налічувалося близько 82 тис. ТНК та їх оборот складав понад 30 трлн доларів [4]. Зростання кількості ТНК пояснюється багатьма причинами, серед яких на першому місці знаходиться конкуренція, що змушує знижувати витрати, збільшуючи масштаби виробництва і вводячи новітні технології, шукати нові ринки, дешеву робочу силу, розміщувати виробництво там, де нижче оподаткування і т. ін.

Майже всі найбільші ТНК за національною приналежністю належать до «тріади» – трьох економічних центрів нашої планети – США, ЄС та Японії. При цьому, за результатами комплексного аналітичного дослідження «Глобальний індекс інновацій 2013» (Global Innovation Index 2013), яке щорічно проводиться Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO), рейтинг країн за критерієм розвитку інновацій останні 2–3 роки є практично незмінним. Очолюють цей рейтинг такі країни, як Швейцарія, Швеція, Великобританія, Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Гонконг, Сінгапур та деякі інші. Показники цих країн свідчать про те, що вони займають лідируюче положення за всіма критеріями Індексу, демонструючи збалансовані показники в галузі інновацій (як за витратами, так і за результатами інноваційної діяльності).

Так, Сполучені Штати істотно підвищили витрати на розробку програмного забезпечення і рівень зайнятості в наукомістких галузях. До речі, це підтверджується, наприклад, відомими рейтингами Forbes. Цікаво, що станом на сьогодні із десяти корпорацій, які очолюють рейтинг Forbes «The World's most innovative companies», шість корпорацій мають походження саме із США. Серед них такі: Amazon.com (*найбільша компанія у світі по обороту серед тих, що продають товари і послуги через Інтернет*), Salesforce.com (*один з лідерів у світі з розробки програмного забезпечення; постійними замовниками цієї компанії є такі корпорації, як Google, Dell, Toyota, Cisco, Hitachi*), Alexion Pharmaceuticals (*є оригінальним розробником і дистрибутором інноваційних медичних препаратів, а також проводить наукоємкі дослідження щодо лікування імунної системи людини*), Regeneron Pharmaceuticals (*є одним з лідерів у світі в галузі розробки біотехнологій*), це також VMware (*найбільший у світі розробник програмного забезпечення для віртуалізації*) та Intuitive Surgical (*американська корпорація, яка розробляє та виготовляє роботизовані хірургічні системи*) [5].

До речі, такі успішні ТНК, як Apple, Samsung Electronics та Microsoft (які за іншим рейтингом Forbes «The World's biggest public companies» входять до провідних компаній світу за своєю капіталізацією) [6] щороку витрачають усе більше коштів на НДДКР. Якщо в 2006 р. Apple витрачала на дослідження і розробки (research and development – R&D) 800 млн доларів, у 2012 р. ця сума складала 3,4 млрд доларів, а в 2013 р. – уже 4,5 млрд доларів. Отже, за фінансовий рік ця корпорація збільшила витрати на НДДКР більше ніж на 30%. Проте навіть такі великі обсяги витрат Apple на інноваційну складову помітно нижче, ніж у її найближчих конкурентів. Наприклад,

Microsoft витратила на інноваційні проекти вже більше 10 млрд доларів за 2013 р., а Samsung має намір виділити майже 5 млрд доларів тільки на будівництво будинків для своїх майбутніх дослідницьких центрів. За даними однієї з найбільших аналітичних компаній світу Millward Brown, саме розвиток інновацій дозволив компанії Google у 2014 р. вийти в лідери за капіталізацією, яка зросла за рік на 40% і склала 159 млрд доларів США, випередивши компанію Apple завдяки таким інноваціям, як Google Glass, інвестиції у штучний інтелект і поширення платформи Android на різні типи пристроїв [7].

Але буде справедливим зазначити, що в останні роки досить характерною стала тенденція збільшення кількості ТНК серед країн, що розвиваються, та тих, що належать до перехідних економік. При цьому показово, що масштаби НДДКР у цих державах збільшуються швидше, ніж у державах із високим рівнем доходів. В останні п'ять років найбільш помітні прояви цієї тенденції можна було спостерігати в Китаї, Аргентині, Бразилії, Польщі, Індії. Крім того, країни, що розвиваються, з великим відривом лідирують за кількістю поданих заявок на патенти, особливо Китай [8].

Таким чином, аналіз сфер діяльності найбільш успішних інноваційних корпорацій світу вказує на те, що саме «високі», наукоємкі технології, такі як розробка програмного забезпечення, розробка та виготовлення електронних роботизованих пристроїв, біотехнології, сучасна фармакологія із застосуванням нанотехнологій, визначають найпотужніший вектор розвитку світової економіки в ХХІ ст. Зважаючи на це, держава має створювати за допомогою як правових, так і економічних механізмів, умови для захисту та гнучкої інтеграції національної економіки в сучасну інноваційну економіку світу.

Варто зазначити, що серед правників та економістів існують різні точки зору стосовно тієї ролі, яку відіграють ТНК у розвитку сучасних національних держав. Але слід зауважити, що ТНК об'єктивно впливають на інноваційний розвиток держави: вони змінюють структуру економіки країн, що розвиваються, посилюючи тим самим становище цих держав у міжнародному розподілі праці і міжнародних економічних відносинах. Дискусійною стосовно діяльності ТНК є позиція, яка полягає в тому, що в результаті міжнародних операцій транснаціональних корпорацій одна країна обов'язково отримує певну вигоду, а інша несе економічні втрати. Насправді, такий економічний результат виключити неможливо, однак існують альтернативні варіанти такої співпраці.

Так, у сучасних умовах приймаючи країни, як розвинені, так і країни, що розвиваються, як правило, схвалюють діяльність ТНК на своїй території. Більше того, у світі існує конкуренція між країнами із залучення прямих іноземних інвестицій, у процесі якої ТНК отримують податкові знижки та інші пільги. Отже, конкретний прояв впливу ТНК на економіку тієї чи іншої країни залежить від економічної потужності суб'єктів відносин, положення філій і дочірніх компаній ТНК у країні перебування.

Варто зазначити, що процес перетворення світового господарства в єдиний ринок товарів, послуг, капіталу, робочої сили і знань є по суті глобалізацією. Це є більш висока стадія інтернаціоналізації, її подальший розвиток. Отже, коли світ був єдиним ринком лише для невеликої кількості компаній, мова йшла про інтернаціоналізацію. Коли ж ринок став єдиним для десятків тисяч транснаціональних корпорацій, то стало можливим говорити про нове явище, а саме про глобалізацію. Під терміном *глобалізація* розуміється взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації економіки, роз-

виту єдиної системи світових зв'язків, зміни й ослаблення функцій національної держави, активізації діяльності транснаціональних недержавних утворень. Відповідно, дати чітке й уніфіковане визначення глобалізації досить-таки складно.

Різні аспекти цього процесу є предметом вивчення багатьох наук, кожна з яких має свій понятійний апарат. Найбільш уніфікованим на міжнародному рівні є визначення, надане Організацією Об'єднаних Націй: *глобалізація* – це загальний термін, що позначає все більш складний комплекс транскордонних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами та ринками, що виявляється в розширенні потоків товарів, технологій і фінансових коштів; у неухильному зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у значному розширенні масштабів трансграничних комунікаційних та інформаційних обмінів, насамперед через Інтернет, у транскордонному перенесенні захворювань і екологічних наслідків і у все більшій інтернаціоналізації певних типів злочинної діяльності.

Отже, під глобалізацією можна розуміти поступове перетворення світового простору в єдиний простір, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, інформація; де вільно поширюються ідеї і пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і вдосконалюючи механізми їхньої взаємодії. Глобалізація, таким чином, має на увазі утворення міжнародного правового, економічного та культурно-інформаційного поля, свого роду інфраструктуру міжрегіональних, у тому числі інформаційних обмінів. Крім того, необхідно взяти до уваги, що глобалізація є історичним процесом, що розвивається протягом сторіч і ще не є завершеним. І саме транснаціональним корпораціям у цьому процесі належить одна з провідних ролей.

По суті, транснаціональна корпорація є великою компанією (або об'єднанням компаній різних країн), що має закордонні активи (капіталовкладення) і суттєво впливає на будь-яку сферу економіки (або кілька сфер) у міжнародному масштабі. Питома вага її закордонних активів становить близько 25–30% від їх загального обсягу. Вона має філії у двох і більше країнах [9]. ТНК – це об'єднання (корпорація) приватної головної фірми (материнської компанії), розміщеної в країні походження (базування) її капіталу та філій, що належать їй, але розміщених в інших (приймаючих) країнах. При цьому ТНК – це не тільки виробничі компанії, але й транснаціональні телекомунікаційні компанії, банки, страхові та аудиторські компанії, інвестиційні та пенсійні фонди.

ТНК мають великий вплив у різних регіонах світу, оскільки володіють значними фінансовими коштами, зв'язками з громадськістю, політичним лобі. Виділяють такі основні якісні ознаки ТНК: а) *особливості реалізації*: компанія реалізує значну частину своєї продукції за кордоном, тим самим помітно впливаючи на світовий ринок; б) *особливості розміщення виробництва*: у зарубіжних країнах знаходяться деякі дочірні підприємства та філії ТНК; в) *особливості прав власності*: власники даної компанії є резидентами (громадянами) різних країн [10]. При цьому переважаючою є точка зору, відповідно до якої, щоб потрапити в категорію транснаціональних корпорацій, компанії достатньо мати хоча б одну з перерахованих ознак, найбільш важливою з яких вважається перша ознака. Що стосується інтернаціоналізації виробництва і власності, то ці дві ознаки можуть бути і відсутніми.

Транснаціональні компанії традиційно поділяють на три групи [11]: 1) *горизонтально інтегровані ТНК* – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах,

що виробляють однакові або подібні товари; 2) *вертикально інтегровані ТНК* – управляють підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах; 3) *роздільні ТНК* – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не є об'єднаними.

Слід зауважити, що підрозділ ТНК – це відносно самостійне підприємство, що діє в економіці тієї чи іншої країни і бере участь у її зовнішніх економічних зв'язках заради цілей і за напрямками функціонування головної компанії. Підрозділи ТНК відрізняються від підрозділів інших зарубіжних компаній (не корпорацій) тим, що головна компанія надає для їх створення свої кошти, а суб'єкт підприємництва приймаючої країни створює компанію і реєструє її як національну юридичну особу. Фінансові, організаційні та інші зв'язки підрозділу з головною компанією є достатньо прозорими.

При цьому національний статус створює для підрозділу особливо сприятливі умови його діяльності і забезпечує такі переваги для головної компанії: відмінне знання місцевих економічних умов, національного законодавства, практики впливу держави на суб'єктів приватного підприємництва. Як результат, підрозділ має можливість діяти як національний господарюючий суб'єкт приймаючої країни, що дозволяє йому істотно скоротити комерційні та інші ризики компанії. Отже, така стратегія розміщення підрозділів має забезпечити: 1) максимальне їх наближення до ресурсів (природних, трудових, організаційних, технологічних, інформаційних, фінансових); 2) використання передових технологій управління підрозділами, що надає їм більшу самостійність у маркетинговій діяльності, з одного боку (що дозволяє їм швидше пристосуватися до умов приймаючої країни), і концентрацію, централізацію фінансових потоків і управління фінансами – з іншого. Залежно від юридичного статусу підрозділи можуть виступати як дочірні компанії, філії (відділення) і асоційовані підприємства.

Крім цього, ТНК може застосовувати щодо своїх філій більш значну, ніж у дочірніх компаній, систему участі, для того щоб забезпечити собі безпосередній централізований контроль над усією їх діяльністю. У цьому випадку в приймаючій країні створюються відділення ТНК або наявні там дочірні підприємства перетворюються у відділення. Відмінними рисами відділення є відсутність статусу юридичної особи і приналежність усіх його акцій (паїв) материнської компанії.

Наступний варіант діяльності підрозділу ТНК – це асоційоване підприємство. Слід відзначити, що контроль над її діяльністю з боку ТНК є більш обмеженим, ніж контроль над діяльністю філій (відділень) і дочірніх компаній. Управління фінансовими потоками всередині корпорації здійснюється на основі системи участі, сутність якої полягає у володінні головною (материнською) компанією цінними паперами дочірніх компаній та асоційованих підприємств. У результаті формується багатоступенева залежність від головної (материнської) компанії великої кількості компаній, яка дає їй можливість розпоряджатися капіталом своїх дочірніх і асоційованих компаній і отримувати від них прибуток. Отже, головна компанія має можливість здійснювати контроль над величезними потоками капіталів.

Висновок. Таким чином, транснаціональні корпорації мають низку беззаперечних переваг: можливість підвищення конкурентоспроможності та ефективності, які є загальними для всіх великих корпорацій, інтегруючих у свою структуру виробничі, науково-дослідницькі, постачальницькі, розподільчі та збутові підприємства; додат-

кові можливості підвищення конкурентоспроможності та ефективності в результаті доступу до ресурсів іноземних держав (використання більш дешевої або більш кваліфікованої робочої сили, сировинних ресурсів, науково-дослідного потенціалу, виробничих потужностей і фінансових ресурсів приймаючої країни); близькість до споживачів продукції іноземного підрозділу корпорації і можливість отримання інформації про перспективи розвитку ринків і конкурентний потенціал компаній приймаючої країни.

Отже, підрозділи ТНК отримують переваги перед компаніями приймаючої країни в результаті використання науково-технічного й управлінського потенціалу материнської компанії та її дочірніх і асоційованих компаній і відділень; мобілізації «нематеріальних активів» (навичок управління, виробничого досвіду), які можливо використовувати не тільки там, де вони формуються, а й переносити в інші країни. Це також і можливість використовувати у своїх інтересах особливості державної, зокрема, податкової політики в різних країнах, різницю в курсах валют і т. д.; також це здатність продовжувати життєвий цикл своїх технологій і продукції, переносючи їх у міру амортизації в зарубіжні підрозділи, і зосереджувати зусилля і ресурси підрозділів у країні походження ТНК на розробці нових технологій і виробів. Сьогодні перенесення окремих етапів НДДКР з країни базування в приймаючі країни слід розглядати як частину глобальної стратегії ТНК щодо інтеграції інноваційної складової в такому руслі, коли кожна з філій має власну спеціалізацію в тому напрямку НДДКР, у якому вона є найбільш компетентною.

Отже, інтернаціоналізація інноваційної діяльності ТНК шляхом створення закордонних НДДКР-лабораторій значною мірою впливає на конкурентоспроможність приймаючих країн. Зокрема, є декілька основних причин для приймаючих країн розміщувати в себе іноземні науково-дослідницькі центри: а) інтенсифікація інноваційної діяльності, пов'язана з появою нових НДДКР-лабораторій, яка неминуче торкнеться і вітчизняних компаній; б) збільшення обсягів залучення венчурного капіталу в країну; в) формування цілого прошарку висококваліфікованих науково-технічних кадрів, які спеціалізуються на комерціалізації нововведень; г) створення нових робочих місць для висококваліфікованих кадрів стимулює розвиток системи освіти за рахунок створення платоспроможного попиту на освітні послуги.

Так, маючи велику частину науково-технічних кадрів і застосовуючи технічні знання в глобальному масштабі, ТНК є по суті найважливішими учасниками процесу формування глобальної інфраструктури технологічних нововведень. Вони справляють значний вплив на географію НДДКР у світі за рахунок контролю над переміщенням основних компонентів, необхідних для здійснення інноваційних проєктів: венчурного капіталу, висококваліфікованих кадрів, нових ідей і розробок. Таким чином, інноваційна діяльність, що здійснюється ТНК, суттєво впливає на конкурентоспроможність країн у системі світового господарства, визначаючи лідируюче положення одних і відставання інших.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма діяльності Кабінету Міністрів України; Програма від 01.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14/>.
2. Крупнейшие ТНК в современном мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss-11875759/>.
3. Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія / Д. В. Задихайло. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 9–10.
 4. Трифонова И. В. Роль транснациональных корпораций в глобализации мировой экономики / И. В. Трифонова // Молодой ученый. – 2013. – №9. – С. 243–245.
 5. The World's Most Innovative Companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes.com/innovative-companies/>.
 6. The World's biggest Public Companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes.com/global2000/list/>.
 7. Google и Apple возглавили топ-100 самых дорогих брендов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news-vendor.com/news/2272575/>.
 8. Исследование INSEAD: глобальный индекс инноваций 2013 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/2013/07/01/6051/>.
 9. Экономика транснациональной компании : учеб. пособие для вузов / А. И. Михайлушкин, П. Д. Шимко. – М. : Высш. шк., 2005. – 373 с.
 10. Градобитова Л. Д. Транснациональные корпорации в современных международных экономических отношениях : учеб. пособие / Л. Д. Градобитова, Т. М. Исаченко; МГИМО(У) МИД РФ. – М. : Анкил, 2002. – 123 с.
 11. Дэниелс Джон Д. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции / Дэниелс Джон Д., Радеба Ли Х. – М. : Дело Лтд, 1994. – 784 с.

REFERENCES

1. *Prohrama diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy; Prohrama vid 01.03.2014*, (The Program of the Cabinet Ministers of Ukraine; Program on 03/01/2014) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14/>.
2. *Krupnejshy'e TNK v sovremennom mire* (Nowadays largest transnational corporations) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss-11875759/>.
3. Zadykhailo D. V. *Hospodarsko-pravove zabezpechennia ekonomichnoi polityky derzhavy* (Economic and legal framework of economic policy) : monohrafiia / D. V. Zadykhailo. –Kh.: Yurait, 2012, pp. 9–10.
4. Tryfonova Y. V. *Rol' transnacional'ny'x korporacij v globalizacii mirovoj ekonomiki* (The role of transnational corporations in the world economic globalization) / Y. V. Tryfonova // *Molodoj uchenyj*, 2013, No.9, M., pp. 243–245.
5. The World's Most Innovative Companies [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.forbes.com/innovative-companies/>.
6. The World's biggest Public Companies [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.forbes.com/global2000/list/>.
7. *Google i Apple vozglavili top-100 samy'x dorogix brendov* (Google and Apple led the top 100 of most valuable brands) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://news-vendor.com/news/2272575/>.
8. *Issledovanie INSEAD: global'ny'j indeks innovacij 2013 goda* (INSEAD research: Global Innovation Index 2013) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://gtmarket.ru/news/2013/07/01/6051/>.
9. *Ekonomika transnacional'noj kompanii* (Economics of transnational company) : Ucheb. posoby'e dlya vuzov / A. Y'. My'xajlushky'n, P. D. Shy'mko. – M. : Vy'sshaya shkola, 2005.

– р. 24, п. 373.

10. Gradoby'tova L. D. *Transnacional'ny'e korporacii v sovremenny'x mezhdunarodny'x ekonomicheskix otnosheniyax* (Transnational corporation in modern international economic relations) : *ucheb. posobie* / L. D. Gradoby'tova, T. M. Y'sachenko, MGY'MO(U) MY'D RF. – М. : Anky'l, 2002. – р. 123.
11. Dany'els Dzhon D., Radeba Ly' X. *Mezhdunarodny'j biznes: vneshnyaya sreda i delovy'e operacii* (International business: the external environment and business operations) / Dany'els Dzhon D., Radeba Ly' X. – М. : Delo Ltd, 1994. – р. 784.

ПОГРЕБНОЙ Д. И.

ТНК КАК СУБЪЕКТЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

В статье на основе обработки современных экономико-правовых исследований проводится анализ деятельности и влияния транснациональных корпораций как субъектов частной экономической власти на развитие мировой экономики. В этом контексте исследуются такие понятия, как глобализация, интернационализация деятельности ТНК, в частности, предлагаются их определения и основные квалифицирующие признаки.

Ключевые слова: инновационное развитие, транснациональная корпорация, глобализация, интернационализация, зарубежная НИОКР-лаборатория.

POGRIBNY D. I.

TNK AS SUBJECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE WORLD ECONOMY

Problem setting. *The situation to date is objectively determined by consequences of economic crisis in the world and multiple disabilities of the «manual» control in the national economy, corruption schemes, carried out over the years and the threat of foreign intervention, which is already causing real damage to the territorial integrity and sovereignty of the Ukraine. In particular, in the Program of Government of Ukraine stated that the Ukrainian state «is being at the deepest economic, political and social crisis in the history of its independence».*

Analysis of recent researches and publications. *In particular, a theoretical background for this research was amounted by works of such scholars as: Y. Y. Atamanova, O. M. Vinnyk, O. A. Horodovyy, V. A. Denysyuk, D. V. Zadyhaylo, Y. M. Kapitsa, H. D. Kondratyev, V. M. Kryzhna, B. I. Mints, N. M. Myronenko, O. P. Orlyuk, I. Y. Pohrebnyak, S. F. Revutsky, O. D. Svyatotsky, I. V Spasybo-Fateeva, E. Y. Volynets-Russet, V. M. Hayvoronsky, V. A. Dozortsev, O. M. Davydyuk, P. P. Kravnyev, V. K. Mamutov, D. Daniels and works of other native and foreign experts.*

Target of research. *On the basis of handling modern economic and legal researches the author proposed an analysis of activities and influence of transnational corporations as subjects of private economic power in the world economy. In this context, the author explores concepts such as globalization, internationalization of the activities of TNCs, in particular, were offered their definitions and basic indicia.*

Article's main body. *The competitiveness and sustainable development of economy in our country depends on its ability to respond quickly to a range of external and internal challenges, in particular, due to changes of internal factors of the economic system in the world coupled with the negative effects of the global economic crisis. Hence, an urgent need of fundamental economic and legal justification of social and economic changes taking place today. In such difficult conditions, Ukraine faces urgent task of successful integration of the national economy into the world economy,*

but with mandatory interests of national producers. Creating a flexible balance sheet under current conditions of dominance of transnational corporations in the world is a big dilemma, establishing viable mechanisms of legal regulation of the social and economic relations will be key to ensure national economic security of Ukraine.

Conclusions and prospects for the development. *So having a large part of scientific and technical personnel and applying a technical knowledge on a global scale, transnational corporations are in fact the most important actors in the formation of a global infrastructure of technological innovations. They have a significant impact on the geography of R & D in the world by controlling the movement of the main components needed for innovative projects: venture capital, skilled labor, new ideas and developments. Thus, those innovative activities undertaken by TNCs make a significant impact at the competitiveness in the world economy, identifying leading of one and lagging positions of some others.*

Key words: *innovative development, transnational corporation, globalization, internationalization, foreign R & D laboratory.*

Погрібний Д. І. ТНК як суб'єкти інноваційного розвитку в світовій економіці [Електронний ресурс] / Д. І. Погрібний // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Pogribnyu.pdf>

УДК 346(477):001.895

ШЕВЕРДИНА О. В.*кандидат економічних наук, доцент
кафедри господарського права Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ФАКТОР РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена основним проблемам правового забезпечення інноваційних процесів в Україні. Автором проаналізовано механізм правового регулювання інноваційних процесів та структуру нормативного масиву, а також надані пропозиції щодо подальшого вдосконалення законодавства у цій сфері.

Ключові слова: інновація, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційна політика, реформування економіки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні можна констатувати, що в Україні завершився перший етап реформування економіки, який, проте, був досить довготривалим – близько 20 років. За ці роки були сформульовані основоположні принципи функціонування головних її складових: фінансової, грошової, митної, транспортної та інших систем, що зумовило виникнення зовсім нової економічної інфраструктури нашої держави.

Протягом цього періоду повністю переформатовано базові постулати економічної системи, яка базувалась на адміністративно-командних методах управління, що зумовило й перегляд економічних функцій держави, зміщення акцентів у бік більшої відкритості економіки, а також лібералізації господарських відносин. Найбільш принципові зрушення відбулись у сфері відносин власності: окрім того, що більшість об'єктів є зараз недержавною власністю, до того ж змінились підходи й до розуміння системи цих самих об'єктів права власності (до яких належать не лише матеріальні об'єкти, але й власне права на результати нематеріальної праці і т. д.).

Варто все ж зазначити, що посісти гідне місце в структурі міжнародної економічної системи Україна зможе лише тоді, коли структура її економіки відповідатиме потребам та реаліям сьогодення: за умови панування інноваційного шляху розвитку. Саме тому інноваційні процеси, які відбуваються в нашій державі, останнім часом перебувають під пильною увагою багатьох учених-економістів, юристів, політологів, соціологів тощо.

З практичної точки зору важливим та актуальним є аналіз цих процесів на предмет «достатності» та ефективності їх правового регулювання, а також вироблення єдиного підходу до розуміння, куди ж необхідно рухатись у цьому плані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Різні аспекти правового забезпечення інноваційних процесів були розглянуті такими вченими, як-то: Ю. Є. Атаманова, О. М. Давидюк, Д. В. Задихайло, Ю. М. Капиця, В. І. Нежиборець, О. П. Орлюк, С. Ф. Ревуцький та ін.

Однак, як справедливо наголошує Ю. Є. Атаманова, на сьогодні цілеспрямований, комплексний підхід до правового забезпечення інноваційних процесів ще не набув законодавчого оформлення [1, с. 43]. Саме тому й до цих пір ще не досягнуте головне завдання державної економічної політики – перехід до суспільства інноваційного типу, а основна мета роботи науковців у цій сфері – розробити відповідну систему правового забезпечення інноваційних процесів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням цієї статті є аналіз стану правового забезпечення інноваційних процесів, що відбуваються в економіці України, в контексті реформування останньої, а також надання пропозицій щодо внесення змін до законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний період розвитку економічної системи України характеризується зростанням ролі інформації та все більшої інтелектуалізації економічного та соціального життя. При цьому специфікою ринкової економіки є циклічний характер її розвитку.

На думку соціологів та економістів, на зламі ХХ–ХХІ ст. спостерігається настання цілком нової ери економічної та соціальної побудови суспільства, що зумовлюється широким розповсюдженням процесів інформатизації, коли значної питомої ваги набуває інтелектуальний капітал, здатність людей до нововведень, креативного мислення та інновацій. Тому прагнення Української держави ввійти до міжнародної спільноти як повноправний член, задеклароване у багатьох документах, повинно спиратися (відповідно до вимог сьогодення) на інноваційний шлях розвитку її економіки.

Як вірно зазначає Д. В. Задихайло, забезпечення інноваційного характеру розвитку економічних відносин (що слід визнати самостійною функцією держави у сфері економіки) є головним чинником підтримки конкурентоспроможності національної економіки [2, с. 9]. На цьому ж наголошує й О. М. Колодізев [3, с. 15].

У свою чергу, групою експертів було проведено дослідження загальної оцінки інновативності національної економіки. За його результатами констатовано, що інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, які впроваджують інновації, стрімко зменшується рік за роком і станом на 2009 р. становить 12–14%. Цей показник у 3–4 рази нижчий від інноваційно розвинутих економік. Наукоємність же промислового виробництва – 0,3%, що на порядок нижче від світового рівня. При цьому близько третини коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, у той час як на придбання прав інтелектуальної власності або проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт витрати значно менші. Майже половина інноваційних підприємств не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень [3, с. 157].

Предметом нашого безпосереднього дослідження є питання правової компоненти підвищення інновативності економіки. Так, перш за все, варто зупинитись на розгляді питання про необхідність правового регулювання як такого, по-друге, визначити обсяги нормативного матеріалу, яким забезпечується регулювання інноваційних процесів, по-третє, – структуру правового забезпечення у цій сфері.

Необхідність правового регулювання економічних процесів у цілому та інноваційних процесів зокрема (й інноваційної діяльності у тому числі), зумовлюється тим,

що вона, як і будь-яка інша господарська діяльність, повинна здійснюватись із дотриманням принципу законності, що є важливою гарантією проголошених ст. 3 Конституції України прав, свобод та законних інтересів людини як найвищої соціальної цінності, оскільки у процесі такого регулювання здійснюється вплив на комплекс організаційно-правових та економічних заходів, які спрямовані на забезпечення громадянам країни гарантованих мінімально достатніх умов життя, їх підтримку у складних життєвих ситуаціях, а також попередження, пом'якшення та нівелювання факторів соціального ризику, що гарантуються державою шляхом реалізації виваженої соціально-економічної політики. До того ж, як цілком доречно повсякчас акцентує увагу Д. В. Задихайло, у процесі правового забезпечення інноваційних процесів, регулювання економіки в цілому на перший план виходить питання забезпечення національної безпеки нашої держави [див., напр., 4].

Обсяг нормативного матеріалу, яким забезпечується правова регламентація інноваційних процесів, має відповідати предмету регулювання, тобто повинен бути адекватним тим суспільним відносинам, які врегульовані конкретним масивом юридичних актів. До того ж законодавець при прийнятті нормативно-правових актів у вказаній сфері повинен уникати як прогалін, так і надмірної їх «зарегульованості», а також колізій між правовими нормами актів різної юридичної сили.

У свою чергу, правова основа регулювання інноваційної діяльності має складну різнорівневу *структуру*, включаючи в себе норми різних галузей права. Так, зокрема, це норми господарського, цивільного, міжнародного права. Отже, аналіз самої структури правового забезпечення інноваційних процесів є принциповим моментом.

Сама система законодавства має свою власну внутрішню будову і залежно від різних критеріїв складається з декількох структурних «зрізів». Так, зокрема, науковцями вирізняється функціональна, горизонтальна та ієрархічна (вертикальна) структури системи законодавства [5, с. 264–267].

Загальновідомою є ієрархія нормативно-правових актів, запропонована представниками теорії держави та права. Вченими-правознавцями радянської епохи теорія ієрархічності нормативно-правових актів, їх структура, співвідношення системи права та системи законодавства були розроблені ще у ХХ ст. Зокрема, ці проблемні питання знайшли своє відбиття у працях А. П. Зайця, П. Б. Євграфова, С. В. Полєніної, М. В. Сільченка [6–8]. На сучасному етапі розвитку теоретико-правової науки кожен підручник з теорії держави та права містить визначення ієрархічної структури законодавства. Так, автори підручника «Загальна теорія держави і права» за загальною редакцією М. В. Цвіка та О. В. Петришина зазначають, що залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, яка визначається місцем правотворчого (правоустановчого) органу в державному апараті, вирізняють ієрархічну вертикальну структуру вітчизняного законодавства, до якої входять: 1) Конституція України, яка займає центральне місце в ієрархічній системі законодавства разом із законами, що встановлюють відправні засади правового регулювання (конституційні закони); 2) закони та кодекси, головне призначення яких – забезпечення на основі науково обґрунтованих принципів комплексного, всебічного та цілісного вирішення тих чи інших завдань економічного і соціального розвитку суспільства; 3) нормативні укази і розпорядження Президента України; 4) підзаконні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади – постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази

й інструкції міністерств, державних комітетів України; 5) акти місцевих органів виконавчої влади (місцеві державні адміністрації); 6) акти органів місцевого самоврядування щодо здійснення функцій, які їм делеговані державними органами [9, с. 266–267]. Майже ідентичну структуру пропонує і Н. М. Пархоменко, додавши до неї ще й локальні нормативно-правові акти [10, с. 398]. О. Ф. Скакун, розглядаючи види структурної організації законодавства, зазначає, що ієрархічна, субординаційна (вертикальна) структура відображає юридичну силу актів, за якою відбувається поділ законодавчих актів: конституція, конституційні закони, міжнародні договори, кодифіковані акти, звичайні акти тощо [11, с. 317].

Якщо проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з провадженням інноваційної діяльності, то умовно їх можна поділити на такі блоки. *Перший блок* становлять нормативно-правові акти, що закріплюють основи економічної політики України. До них належать Конституція України, Господарський кодекс України, Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року і т. д.

Основоположні засади функціонування економічної системи держави, безперечно, необхідно закріпити на найвищому рівні нормативного регулювання – Конституції України, яка б регламентувала не лише економічні функції держави, а й особливий порядок формування й реалізації економічної стратегії в цілому. У цьому контексті слушно зауважує Д. В. Задихайло, який наполягає на обов'язковому виділенні в Конституції України окремого структурного підрозділу «Економічна система», присвяченого регулюванню економічних відносин [4, с. 74].

Другий блок – це нормативно-правові акти, що визначають загальні засади державної інноваційної політики (її цілі, завдання, основні напрямки реалізації тощо). Так, свого часу було прийнято цілу низку нормативно-правових актів, у яких містяться норми, покликані забезпечити інноваційний розвиток держави. До них належать Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку, Послання Президента України «Європейський вибір. Концептуальні засади економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки», Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції», закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», «Про інвестиційну діяльність» тощо.

Третій блок правового забезпечення інноваційних процесів містить законодавчі акти, в яких закріплено елементи інноваційної інфраструктури, а також акти, що визначають систему органів, які здійснюють безпосереднє управління у сфері інноваційної діяльності. Зокрема, це такі документи, як: закони України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про наукові парки», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», постанови КМУ «Про затвердження порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів», «Питання Державної інноваційної фінансово-кредитної установи», «Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу»» і т. д.

Четвертий блок, на нашу думку, – це перспективне законодавство, тобто ті проекти нормативно-правових актів, які переважно вже зареєстровані Верховною Радою України, і які тематично включають усі нормативно-правові акти з попередніх блоків, однак ще офіційно не прийняті в установленому законом порядку. Цей блок нормативних актів є досить особливим, специфіка якого полягає у тому, що зазначені акти відображають тенденції майбутнього правового регулювання і дозволяють вчасно виявити всі прогалини та колізії чинного та перспективного законодавства. До таких нормативно-правових документів слід віднести, зокрема, й проект Інноваційного кодексу України, який хоча й не зареєстрований ВРУ, проте протягом останніх років активно дискутується не лише в наукових, а й в урядових колах [12].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Насамкінець, підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити на такому.

Основною проблемою правового забезпечення інноваційних процесів є, як справедливо вказує Ю. Є. Атаманова, роз'єднаність правового регулювання єдиного по суті інноваційного процесу [1, с. 44–45]. Мова повинна йти не про регулювання інноваційної діяльності, й навіть не про створення дієвого механізму правового забезпечення функціонування ринку інновацій. Звичайно ж, інноваційний ринок повинен бути виокремлений як частина національного ринку у зв'язку з активною спеціалізацією суспільних відносин і особливою актуалізацією різних сторін інноваційних процесів, як наголошує вказаний науковець [1, с. 41]. Його становлення пов'язано насамперед із усвідомленням специфіки й необхідності особливого підходу до правового регулювання відносин, що виникають навколо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, що призвело до виділення із загального числа об'єктів цивільних прав (у тому числі – з об'єктів права власності) об'єктів права інтелектуальної власності, які істотно розширилися у своєму складі [1, с. 42].

Проте все ж таки необхідно створювати механізм правового забезпечення не інноваційних процесів як таких, а окремого напрямку державної економічної політики, який зачіпає соціальні, економічні інтереси, а також питання національної безпеки та процвітання цілої країни.

При цьому, на нашу думку, слід погодитись із тими ученими, які підтримують ухвалення Інноваційного кодексу України. Цей крок дозволить регламентувати досить різноманітні інноваційні відносини в одному нормативному документі, закріпити в ньому ж (а до цього – й на конституційному рівні) стратегію інноваційного розвитку суспільства, врегулювати відносини, пов'язані із формуванням ринку інновацій, інноваційної інфраструктури і т. д.

Повний перехід (а не декларативний) до інноваційної моделі розвитку економіки України – це першочергове завдання не лише економічної чи інноваційної політики. Усьому українському суспільству необхідно перейти на інноваційний тип мислення, що може бути зумовленим органічним поєднанням різноманітних політичних, організаційно-економічних, правових, соціально-психологічних, гуманітарних та інституційних перетворень, які, у свою чергу, можуть привести до мультиплікаційного ефекту реформування економічної системи вже на інноваційних засадах та нададуть міцний поштовх для її розвитку та входження до міжнародної економічної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманова Ю. Є. До проблеми комплексного правового забезпечення державного регулювання інноваційних процесів в Україні / Ю. Є. Атаманова // Українське комерційне право. – 2005. – № 6. – С. 37–50.
2. Актуальні питання господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави : монографія / за заг. наук. ред. Д. В. Задихайла – Х. : Вид-ць СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 256 с.
3. Колодізев О. М. Методологічні засади фінансового забезпечення інноваційним розвитком економіки : монографія / О. М. Колодізев. – Х. : ФОП Лібуркіна Л. М., ВД «Інжек», 2009. – 240 с.
4. Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія / Д. В. Задихайло. – Харків : Юрайт, 2012. – 456 с.
5. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2010. – 583 с.
6. Заец А. П. Система советского законодательства (Проблема согласованности) : монографія / А. П. Заец. – К. : Наук. думка, 1987. – 100 с.
7. Евграфов П. Б. Законодательные акты СССР и их роль в укреплении социалистической законности : учеб. пособие / П. Б. Евграфов. – К. : УМК ВО, 1989. – 66 с.
8. Поленина С. В. Научные основы типологии нормативно-правовых актов в СССР : монографія / С. В. Поленина, Н. В. Сильченко. – М. : Наука, 1987. – 152 с.
9. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2005. – 452 с.
10. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
11. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
12. Інноваційний кодекс – це дуже важливо, але він не зможе працювати у законодавчому вакуумі [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244354810.

REFERENCES

1. Atamanova Yu. *Do problemy kompleksnogo pravovogo zabezpechennia derzhavnogo rehulivannia innovatsiinykh protsesiv v Ukraini* (To the problem of complex legal framework of state regulation of innovation processes in Ukraine) / Yu. Atamanova // *Ukrainske komertsiiine pravo*, 2005, No. 6, pp. 37–50.
2. *Aktualni pytannia hospodarsko-pravovogo zabezpechennia innovatsiinoi polityky derzhavy* (The current issues of economic and legal framework of innovation state policy) : *monohrafiia* / za zah.nauk.red. k.iu.n. Zadykhaila D. V. – Kh. : Vyd-ts SPD FO Vapniarchuk N. M., 2006, p. 256.
3. Kolodiziev O. M. *Metodolohichni zasady finansovoho zabezpechennia innovatsiinyim rozvytkom ekonomiky* (Methodological principles of financial support by innovative economic development) : *monohrafiia* / O. M. Kolodiziev. – Kh. : FOP Liburkina L. M., VD «Inzhek», 2009, p. 240.
4. Zadykhailo D. V. *Hospodarsko-pravove zabezpechennia ekonomichnoi polityky derzhavy* (Economic and legal framework of economic policy) : *monohrafiia* / D. V. Zadykhailo. – Kharkiv : Yurait, 2012, p. 456.

5. *Zahalna teoriia derzhavy i prava* (General theory of law and state) : pidruchnyk / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in.; za zah. red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna. – Kh. : Pravo, 2010, p. 583.
6. Zaets A. P. *Sistema sovet'skogo zakonodatel'stva, Problema soglasovannosti* (The system of Soviet legislation (consistency problem)) : monografiya / A. P. Zaets. – K.: Nauk. dumka, 1987, p. 100.
7. *Zakonodatel'nye akty SSSR i ikh rol' v ukreplenii sotsialisticheskoy zakonnosti* (The USSR legislative acts and their role in socialist legality strengthening) : ucheb. posobie / P. B. Evgrafov. – K.: UMK VO, 1989, p. 66.
8. Polenina S. V. *Nauchnye osnovy tipologii normativno-pravovykh aktov v SSSR* (Scientific basis of the USSR legal acts typology) : monografiya / S. V. Polenina, N. V. Sil'chenko. – M.: Nauka, 1987, p. 152.
9. *Zahalna teoriia derzhavy i prava* (General theory of law and state) : pidruchnyk / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in.; za red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna. – Kh.: Pravo, 2005, p. 452.
10. *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs* (Theory of law and state. Academical course) : pidruchnyk / za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. – K.: Yurinkom Inter, 2006, p. 688.
11. Skakun O. F. *Teoriia prava i derzhavy* (Theory of law and state) : pidruchnyk / O. F. Skakun. – K.: Alerta; KNT; TsUL, 2009, p. 520.
12. *Innovatsiyni kodeks – tse duzhe vazhlyvo, ale vin ne zmozhe pratsiuvaty u zakonodavchomu vakuumi* (The innovative Code – is very important, but it will not work in the legislative vacuum) [Elektronnyi resurs], 2011. – Rezhym dostupu: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244354810.

ШЕВЕРДИНА Е. В.

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ КАК ФАКТОР РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

Статья посвящена основным проблемам правового обеспечения инновационных процессов в Украине. Автором проанализирован механизм правового регулирования инновационных процессов и структура нормативного массива, а также предоставленные предложения относительно последующего усовершенствования законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: инновация, инновационный процесс, инновационная деятельность, инновационная политика, реформирование экономики.

SHEVERDINA O. V.

LEGAL PROVIDING OF INNOVATIVE PROCESSES AS FACTOR OF REFORMATION OF ECONOMY

Problem setting. *The article is dedicated to the basic problems of the legal providing of innovative processes in Ukraine. An author marks that able to take the deserving place in the structure of the international economic system Ukraine only on condition of domination of innovative way of development. For this reason innovative processes that take place in our state lately are under intent attention of many scientists-economists, lawyers, political scientists, sociologists and others like that.*

Analysis of recent researches and publications. *The different aspects of the legal providing of innovative processes were considered such scientists, as: J. E. Atamanova, O. M. Davidyuk,*

D. V. Zadikhaylo, Y. M. Kapicya, V. I. Nezhiborec', O. P. Orlyuk, S. F. Revuckiy et al. However today the purposeful, complex going near the legal providing of innovative processes did not yet purchase legislative registration.

Target of research. *The task of the real article is an analysis of the state of the legal providing of innovative processes that take place in the economy of Ukraine, in the context of reformation of the last, and also grant of suggestions in relation to making alteration to the legislation in the field of it.*

Article's main body. *An author was stopped for consideration of question about the necessity of the legal adjusting as such, defined the volumes of normative material, adjusting of innovative processes is provided that, and structure of the legal providing, in the field of it. Full transition (not declarative) to innovative model of development of economy of Ukraine is the primary task of not only economic or innovation policy. Ukrainian society needs to move on innovative way of thinking, that can be caused by organic combination of various political, organizational, economic, legal, socio-psychological, humanitarian and institutional reforms, which in its turn can lead to multiplier effects of the reform of the economic system already on innovative principles and will provide a strong stimulate for its development and integration into the international economic system.*

Conclusions and prospects for the development. *Summing up resulted, an author marked that it is necessary to create the mechanism of the legal providing of innovative not processes as such, but separate direction of public economic policy, that touches social, economic interests, and also questions of national safety and prosperity of whole country.*

Key words: innovation, innovative process, innovative activity, innovative politics, reformation of economy.

Шевердіна О. В. Правове забезпечення інноваційних процесів як фактор реформування економіки [Електронний ресурс] / О. В. Шевердіна // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Sheverdina.pdf>

УДК 346.7:330.341.1

ДАВИДЮК О. М.
кандидат юридичних наук, завідувач
лабораторії Науково-дослідного ін-
ституту правового забезпечення інно-
ваційного розвитку Національної ака-
демії правових наук України

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ (ФРАНЧАЙЗИНГУ) У ВІДНОСИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПЕРЕДАЧЕЮ ПРАВ НА ТЕХНОЛОГІЮ

Присвячено окремим науковим проблемам господарсько-правового регулювання права суб'єктів господарювання на використання у своїй господарській діяльності договорів комерційної концесії (франчайзингу) для передачі прав на технологію як об'єкт господарського обороту.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, технологія, трансфер технологій, комерційна концесія, франчайзинг.

Постановка проблеми. Комерційна концесія (франчайзинг) є одним із способів передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності, інноваційних об'єктів для використання їх у виробничій господарській діяльності суб'єктів господарювання.

За результатами аналізу чинного законодавства України, міжнародної практики правозастосування, комерційна концесія опосередковується договором франчайзингу. Особливе місце в комплексі прав, що передаються за договором франчайзингу, займають права на використання простих та кваліфікованих засобів індивідуалізації товару в торговельному обороті, ноу-хау, комерційної таємниці та спеціалізовані відомості щодо особливостей технічного використання винаходів, корисних моделей та промислових зразків.

Вказані особливості свідчать про особливе значення комерційної концесії для регулювання відносин, пов'язаних із передачею прав на технології, від їх розробника до суб'єкта господарювання, в цілісному майновому комплексі яких таку технологію було втілено (реалізовано).

Проте чинне правове регулювання цього приватноправового засобу саморегулювання відносин, пов'язаних із передачею прав на технологію, потребує істотного вдосконалення та доопрацювання.

Актуальність теми дослідження. Обраний Україною шлях інноваційного розвитку вітчизняної економіки вимагає створення адекватного правового регулювання суспільних відносин, що виникають із приводу створення, передачі прав і використання інновацій. Воно має містити у своєму складі чіткі та дієві механізми захисту прав і обов'язків усіх учасників таких правовідносин, бути простим, логічним, однозначним, організаційно забезпечувати режим «найбільшого сприяння» для розробників і користувачів об'єктів інноваційних відносин. Головною передумовою досягнення поставленої мети є єдність методологічного підходу до розуміння сутності одного з ключових понять інноваційної діяльності – об'єктів інноваційних відносин.

Статтю присвячено науковим проблемам реалізації права суб'єктів господарювання на використання у своїй господарській діяльності поіменованого чинним законодавством України, договору комерційної концесії (франчайзингу) та можливості і доцільності його використання як приватноправового засобу регулювання відносин, що виникають під час створення, передачі прав та втілення технологій. Головною метою проведеного дослідження є встановлення сучасного стану нормативного регулювання відносин комерційної концесії (франчайзингу), визначення здатності цього різновиду договору виступати в якості регулятора відносин із трансферу технологій, а також визначення основних напрямів удосконалення чинного господарського законодавства України для створення належних умов ефективного втілення цих об'єктів до реального сектору національної економіки.

Аналіз останніх джерел і публікацій за обраною темою свідчить, що дослідження за цим напрямом здійснювалося багатьма науковцями в галузі як юридичної науки, так і економіки. На особливу увагу заслуговують праці таких учених, як І. І. Килимник [1], Р. Б. Шишка, [2], В. С. Дмитришин, [3], О. В. Гладка [4, 5]. Проте жоден із названих авторів так і не дійшов однозначного висновку про те, чи може комерційна концесія (франчайзинг) бути використаною в ході договірної встановлення правил регулювання суспільних відносин, пов'язаних із передачею прав на використання технологій у виробничому секторі народного господарства, в якій саме правовій формі вона може бути предметом вказаного договору.

Формулювання цілей. Основна мета статті полягає в тому, щоб визначити стан правового регулювання відносин, пов'язаних із укладанням договорів комерційної концесії (франчайзингу), встановити можливість використання цього різновиду договору в трансфері технологій та визначити напрями вдосконалення чинного законодавства України, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі його безпосереднього використання.

Предметом дослідження цієї статті виступають суспільні відносини, що виникають із приводу створення, передачі прав та використання технологій, а також особливі форми їх залучення до господарських правовідносин, опосередковані правовими механізмами комерційної концесії (франчайзингу).

Виклад основного матеріалу. Правовий інститут комерційної концесії вже відомий правовій науці, а його правова природа вивчалась багатьма вченими-правниками. Саме тому автор ставить на меті не перерахувати ті здобутки, які вже отримані та напрацьовані вченими різних галузей права, а лише запропонувати конкретні шляхи розвитку цього ефективного правового засобу договірної регулювання у відносинах, пов'язаних із трансфером (передачею) технологій.

Відповідно до положень ст. 1115 Цивільного кодексу України договір комерційної концесії (франчайзингу) являє собою угоду двох або більше сторін, за якою одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [6].

Серед науковців-правників точиться велика кількість спорів стосовно того, чи є поняття комерційної концесії тотожним поняттю франчайзингу, чи є ці договори різними за своєю правовою природою, чи навпаки однаковими. Розрізняють дві

основні точки зору на цю проблему, за якими одні група вчених доводить, що комерційна концесія є самостійним різновидом договору, а інша вказує на те, що це лише специфічний різновид ліцензійного договору. При подальшому дослідженні питання можливості використання вказаного договору у відносинах, пов'язаних із передачею прав на технологію, ми виходитимемо з того, що комерційна концесія тотожна поняттю франчайзингу, а цей договір є самостійним та окремим різновидом договірної співпраці.

Відповідно до положень ст. 1116 Цивільного кодексу України предметом договору комерційної концесії є:

- 1) право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо);
- 2) комерційний досвід її використання;
- 3) ділова репутація.

Зіставимо складові франчайзингу, визначені чинним законодавством України, та елементи технології, визначені як у нормативно-правових актах, так і на доктринальному рівні.

Положеннями Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» визначено, що технологія являє собою результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг [7].

Як уже встановлено юридичною наукою, технологія в правовідносинах може виступати як такі об'єкти:

- як самостійний об'єкт права інтелектуальної власності технологія являє собою синтезований об'єкт, що має синтетичний характер та являє собою системне поєднання інших об'єктів права інтелектуальної власності, яке визначає найбільш істотні (сутнісні) характеристики технологічного процесу виробництва товарів чи надання послуг, що полягає в подальшій розробці та вдосконаленні таких об'єктів, включає в себе конкретні шляхи його комерціалізації та отриманий досвід використання [8, с. 36];

- як технологія в її інформаційному втіленні – сукупність систематизованої інформації, що містить відомості про ті дії, які необхідно вчинити суб'єкту господарювання для її втілення, інформацію про процеси і послідовність перетворення речовин і енергії для досягнення визначеного технологією кінцевого результату. Таку інформацію доцільно поділити на такі види: 1) науково-технічна інформація, про технологічні і конструктивні засоби, прийоми та методи втілення технології; 2) інформація про той об'єкт права інтелектуальної власності, на якому базується така технологія; 3) інформація про її характеристики, наявність яких дозволяє зробити висновок про цілісність і самостійність; 4) інформація направлена на обґрунтування доцільності використання саме цієї технології, про її особливості та переваги, наявність попиту на отримані результати й аналогічних товарних пропозицій; 5) інформація про економічну раціональність втілення (розрахунки потенційної здатності приносити прибутки, бізнес-плани, прогнози, аналітичні дослідження і т. ін.); 6) інформація про конкретні шляхи комерціалізації технології (мова йде про конкретні способи та при-

йоми втілення індивідуально визначеної технології до конкретного виробничого процесу, що опосередковується у вигляді передачі спеціальних знань, навичок і вмій від розробників технології до осіб, що її втілюють); 7) інша специфічна інформація, що пов'язана з окремим видом технології (наприклад, інформація, пов'язана із відповідністю технології наявним екологічним стандартам та вимогам). Указані її види містяться в певних зовнішніх формах їх вияву – записах, документах, технічних розрахунках, висновках, проектній документації, технічних описах, результатах науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і т. д., і опосередковують у собі всі стадії існування технології, починаючи з «ідеї» до рекомендацій, пов'язаних із особливостями її втілення до виробничого сектору. Технологія в сучасному розумінні має містити засоби її комерціалізації, тобто інформацію про напрями, за допомогою яких здійснюється її впровадження до виробничої сфери, відомості про здатність результатів її функціонування (товарів та послуг) виступати конкурентоспроможними товарами на відповідних ринках. Мова йде про систему відомостей, які відображають розміри майбутнього економічного ефекту, що може бути отриманий від її використання [8, с. 38–39];

- як технологія в її матеріальному втіленні – технологічна лінія (відокремлена, цілісна, закрита система верстатів, приладів, пристроїв, іншого устаткування і механізмів, що поєднані між собою єдиним технологічним призначенням – виробництво товарів/надання послуг і безпосередньо пов'язані із переробленням певної сировини в кінцевий результат її функціонування); цілісний майновий комплекс суб'єкта господарювання, в якому технологія вже втілена до його основних фондів; експериментальне конструювання технології [8, с. 39–42];

- як особливий різновид інноваційних об'єктів: промислової технології (призначеної для виробництва інших товарів чи надання послуг, що мають цінову визначеність) та товарно-функціональної технології (яка виступає товаром на певному товарному ринку та в якій втілено технологію на рівні, який дозволяє повноцінно здійснити її подальше відтворення) [8, с. 48–51];

- як особливий кінцевий результат інноваційної діяльності [9, с. 252].

Із наведених визначень можливих варіантів функціонування технології як специфічного різновиду об'єктів певних правовідносин випливає, що цей об'єкт нерозривно пов'язаний із такими своїми складовими, як об'єкт права інтелектуальної власності та комерційний (у тому числі і технічний) досвід його використання.

Враховуючи рівень відповідності функціональних втілень технологій та ознак визначених у Цивільному кодексі України, доцільним є визначити договір комерційної концесії (франчайзингу) як найбільш «вдалий» різновид договірної регулювання відносин, які складаються між суб'єктами господарювання та учасниками господарських відносин при передачі прав на технологію.

На нашу думку, головним позитивним покращенням для трансферу технологій, яке може надати використання вказаного договору, є те, що тільки в його межах можливо належним чином закріпити права та законні інтереси всіх учасників відносин, пов'язаних із обігом технологій, створити дієві гарантії та компенсувати ризики випадкової загибелі чи втрати такої технології. Враховуючи те, що ним може бути передбачено як передача певного устаткування, так і права використовувати об'єкти права інтелектуальної власності, він є єдиним різновидом договору, який здатний

закріпити передачу технології в її найбільш повній формі реалізації (втілення) – інформаційній та матеріальній.

Дослідження практики господарювання вказує на майже повну відсутність фактів використання договору комерційної концесії (франчайзингу) в національній економіці України. На нашу думку, головна причина цього не тільки відсутність спеціального порядку державної реєстрації таких договорів та прав, які за ними передаються, що визначена положеннями Цивільного кодексу України, а в першу чергу відсутність досвіду суб'єктів господарювання на використання саме цього досить специфічного засобу приватноправового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із передачею прав на технологію.

Саме тому, на думку автора, найбільш доцільним є запропонувати такі напрями вдосконалення правового регулювання відносин комерційної концесії у сфері трансферу технологій:

1) у Господарському кодексі України зафіксувати особливості правового регулювання відносин комерційної концесії (франчайзингу) між суб'єктами господарювання, зафіксувавши принцип відсутності державної реєстрації відповідних договорів та прав, які за ними передаються;

2) у спеціальному галузевому нормативно-правовому акті Законі України «Про технології» поіменувати договір комерційної концесії (франчайзингу) як основний різновид господарсько-правового договору, який має використовуватись суб'єктами господарювання для передачі прав на технологію;

3) доручити спеціально уповноваженому органу державної влади у сфері обігу технологій розробити типовий або примірний договір комерційної концесії технології, в якому запропонувати суб'єктам господарювання вже готові моделі відповідних договірних застережень для їх подальшого використання в процедурі укладення таких договорів.

На нашу думку, застосування такого роду засобів державного впливу на відносини комерційної концесії в Україні дозволить надати суб'єктам господарювання фактичну можливість використовувати цю договірну форму регулювання суспільних відносин та дозволить навіть простимулювати розвиток виробничих відносин на національних теренах у межах малого та середнього бізнесу.

Висновки даного дослідження:

1) договір комерційної концесії (франчайзингу) є найбільш вдалою формою приватноправового регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу створення, передачі прав та втілення технологій між суб'єктами господарювання та учасниками відносин у сфері господарювання;

2) використання вказаного договору надає змогу передавати права на технологію в її найбільш повному втіленні – матеріальному та інформаційному;

3) чинне законодавство України, яке встановлює правове регулювання відносин комерційної концесії потребує негайного вдосконалення;

4) у Господарському кодексі України необхідно зафіксувати особливості правового регулювання відносин комерційної концесії (франчайзингу) між суб'єктами господарювання, зафіксувавши принцип відсутності державної реєстрації відповідних договорів та прав, які за ними передаються;

5) у спеціальному галузевому нормативно-правовому акті Законі України «Про технології» необхідно поіменувати договір комерційної концесії (франчайзингу) як основний різновид господарсько-правового договору, який має використовуватись суб'єктами господарювання для передачі прав на технологію;

6) необхідно доручити спеціально уповноваженому органу державної влади у сфері обігу технологій розробити типовий або примірний договір комерційної концесії технології, в якому запропонувати суб'єктам господарювання вже готові моделі відповідних договірних застережень для їх подальшого використання в процедурі укладення таких договорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Килимник І. І. Особливості правового регулювання договору комерційної концесії (франчайзингу) : [монографія] / Інна Ігорівна Килимник. – Х. : КП «Друкарня №13», 2006. – 161 с.
2. Шишка Р. Б. Договір франчайзинга / Р. Б. Шишка // Бизнес Информ. – 1996. – №15. – С. 8.
3. Дмитришин В. С. Договір комерційної концесії та договір франчайзингу. Співвідношення понять та правова природа / В. С. Дмитришин // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2010. – №3. – С. 199–203.
4. Гладка О. В. Комерційна концесія як складова інноваційно-інвестиційної політики держави / О. В. Гладка // Юрист України. – 2013. – №4 (25). – С. 72–78.
5. Гладка О. В. Технологія як складова предмету комерційної концесії / О. В. Гладка // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – №2 (17). – С. 188–197.
6. Цивільний кодекс України : затв. Законом України від 16.01.2003 р. №435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №40–44. – Ст. 356.
7. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 верес. 2006 р. №143-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – №45. – Ст. 434.
8. Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : монографія / Олександр Давидюк. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2010. – 176 с.
9. Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ФІНН, 2008. – 424 с.

REFERENCES

1. Kylymnyk I. I. *Osoblyvosti pravovoho rehulivannia dohovoru komertsii noi kontsesii (franchayzynu)* (The features of the legal regulation of commercial concession (franchising)) : *monohrafiia* / Inna Ihorivna Kylymnyk. – Kharkiv : KP «Drukarnia No 13», 2006, p. 161.
2. Shishka R. B. *Dogovor franchayzinga* (Franchising agreement) / R. B. Shishka // *Biznes Inform*, 1996, No. 15 p. 8.
3. Dmytryshyn V. S. *Dohovir komertsii noi kontsesii ta dohovir franchayzynu. Spivvidnoshennia poniat ta pravova pryroda* (Commercial concession agreement and franchising agreement. Relations between the concepts and legal nature) / V. S. Dmytryshyn // *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2010, No 3 pp. 199–203.
4. Hladka O. V. *Komertsii na kontsesiia yak skladova innovatsiino-investytsiinoi polityky derzhavy* (The commercial concession as the part of innovation and investment policy) / O. V. Hladka // *Yuryst Ukrainy*, 2013, No. 4 (25) pp. 72–78.

5. Hladka O. V. *Tekhnolohiia yak skladova predmetu komertsii kontsesii* (Technology as a part of the subject of commercial concession) / O. V. Hladka // *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*, 2014, No. 2 (17) pp. 188–197.
6. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: zatv. Zakonom Ukrainy vid 16.01.2003, No. 435 – IV* (Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine by 16/01/2003, No. 435-IV) // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2003, No. 40–44, p. 356.
7. *Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti u sferi transferu tekhnolohii: Zakon Ukrainy vid 14 veresnia 2006, No. 143-V* (On state regulation of the technology transfer activity: The Law of Ukraine of 14 September 2006 p. № 143-V) // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2006, No. 45, p. 434.
8. Davydiuk O. M. *Tekhnolohiia yak ob'ekt hospodarsko-pravovoho rehuliuвання* (Technology as an object of economic and legal regulation) : *monohrafiia* / Oleksandr Davydiuk. – Kharkiv : Vyd-vo «FINN», 2010, p. 176.
9. Atamanova Yu. Ye. *Hospodarsko-pravove zabezpechennia innovatsiinoi polityky derzhavy* (Economic and legal framework of innovative policy) : *monohrafiia* / Yu. Ye. Atamanova. – Kh.: FINN, 2008, p. 424.

ДАВИДЮК О. М.

ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КОММЕРЧЕСКОЙ КОНЦЕССИИ (ФРАНЧАЙЗИНГА) В ОТНОШЕНИЯХ, СВЯЗАННЫХ С ПЕРЕДАЧЕЙ ПРАВ НА ТЕХНОЛОГИЮ

Посвящено отдельным научным проблемам хозяйственно-правового регулирования права субъектов хозяйствования на использование в своей хозяйственной деятельности договоров коммерческой концессии (франчайзинга) для передачи прав на технологию как объект хозяйственного оборота.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, технология, трансфер технологий, коммерческая концессия, франчайзинг.

DAVYDIUK O. M.

ECONOMICAL AND LEGAL REGULATION OF COMMERCIAL CONCESSION (FRANCHISING) IN RELATIONS COMING FROM THE TRANSFER OF RIGHTS ON TECHNOLOGY

Problem statement: *Commercial concession (franchising) is one way to transfer the intellectual property rights, innovative facilities to use it in entities business.*

On the ground of the current legislation of Ukraine, law enforcement international practice, commercial concession mediated by franchising agreement. The right of use the simple and qualified means of individualizing of goods in commercial intercourse, know-how, trade secret and specialized information about the characteristics of the technical applications of inventions, utility models and industrial designs take special place in the complex of rights that transferred under the franchising agreement.

These features indicate the particular importance of commercial concession to regulate the relations coming from the transfer of rights on technology from its developer to the entity where this technology has been implemented (realized) in its integral property complex. However, the current regulation of such private law self-regulation resort associated with the transfer of rights on the technology needs essential improvement and refinement.

Analysis of recent researches and publications *on the selected subject testify that research in this area was carried out by different scientists in the legal science and economic field. Particular*

attention we should pay to works of such scientists as I. I. Kilimnik [1], R. B. Shyshka, [2], V. S. Dmytryshyn, [3] O. V. Gladka [4, 5]. However, none of these authors have not come to a definite conclusion about whether a commercial concession (franchising) could be used in the agreement establishing of the rules that regulate social relations coming from the transfer of the right on the technology that used in the manufacturing sector of the national economy. And in what legal form it could become the subject of the agreement.

Target formation: *The main object matter of the article is to determine the status of legal regulation of relations connected with the franchise agreements (franchising) conclusion. Also to establish the possibility of using this type of agreement in technology transfer and to identify the areas of improvement the current Ukrainian legislation that regulate social relations arising in the course of its immediate enforce.*

The main part of the article: *Considering the level of accordance of functional implementation of the technology and the characteristics defined in the Civil Code of Ukraine, it is reasonably to define the commercial concession agreement (franchising) as the "appropriate" type of agreement-based regulation of relations between entities and participants of economic relations during the transfer of rights on technology.*

In the author's opinion, using of such agreement gives a lot of positive improvement for the technology transfer, but the main one is that only under this agreement it could be properly secured the rights and legitimated interests of all participants of relations connected with technologies turn over to create effective guarantee and compensate risks of accidental loss of such technology. Such agreement could provide the transfer of certain equipment as well as the right to use the intellectual property right, it is the only type of the agreement that is able to secure the technology transfer in its most complete form of realization (implementation) – informational and material.

Conclusions and development prospects: *1) the commercial concession agreement (franchising) is the most appropriate form of private law regulation of social relations arising from the creation, transfer and implementation of technology between entities and participants of economic relations;*

2) Using of this agreement allows to transfer the rights on the technology in its most complete form of realization – material and informational;

3) The current legislation of Ukraine that provides the legal regulation of commercial concession relations needs immediate improvement;

4) The provision of the Economic Code of Ukraine should involve the peculiarities of legal regulation of commercial concession relations (franchising) between entities by placing principle of deficiency of state registration of agreements and rights that transferred under such agreements;

5) Special sectorial legal act named the Law of Ukraine «On the technology» should involve the commercial concession agreement (franchising) as the main type of the economic and legal agreement that should be used by entities for transfer of rights on technology;

6) It is necessary to authorize the dedicated government agency in the turn over technology field to develop a model agreement of commercial concession of technologies that will offer to economic agents appropriate contractual clauses for further using in the procedure of the conclusion of such agreements.

Key words: *innovation, innovation activity, technology, technology transfer, commercial concession, franchising.*

Давидюк О. М. Господарсько-правове регулювання комерційної концесії (франчайзингу) у відносинах, пов'язаних із передачею прав на технологию [Електронний ресурс] / О. М. Давидюк // *Право та інноваційне суспільство* : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Davydiuk.pdf>

УДК 341.241.8:346.56

ТОВКУН І. М.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті розглядається законодавче регулювання захисту іноземних інвестицій в Україні. Надається загальна характеристика українського та міжнародного законодавства стосовно захисту іноземних інвестицій.

Ключові слова: іноземні інвестиції, законодавче регулювання, конвенція, двосторонній інвестиційний договір.

Посилення інтеграції України у світову економіку зумовлює зростаюче значення міжнародно-правових актів, що регулюють економічні стосунки. У силу специфіки економічних процесів, що відбуваються в Україні, особливого інтересу набувають питання міжнародної інвестиційної співпраці та її законодавчого регулювання.

На сьогодні, нарівні з міжнародними договорами, Україна структурувала і національне законодавство, що регулює іноземні інвестиції. На національному рівні в 1991 р. було прийнято Закон України «Про інвестиційну діяльність», що визначає загальні правові умови інвестиційної діяльності на території України, а згодом, у 1996 р. – і спеціальний Закон України «Про режим іноземного інвестування». Новою віхою в розвитку національного законодавства стало прийняття в 1996 р. Конституції України, яка визнала пріоритет правил міжнародних договорів над нормами законів у разі їх протиріччя [3].

У 1997 р. Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і додаткові Протоколи до неї. Згідно зі ст. 1 першого додаткового Протоколу до Конвенції Україна зобов'язалася поважати приватну власність фізичних і юридичних осіб. Відносно майна іноземних осіб в ст. 1 закріплено, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Що стосується інвестицій, то ст. 1 встановлює стандарти захисту від ризику відчуження власності інвесторів [5]. Ці стандарти ідентичні умовам та охоплюють такі ризики: ризик зловживання довірою (risk of breach of confidence) в договірних зобов'язаннях і ризик, що виникає з руху капіталу (capital transfer risk), закріплені, крім усього іншого, і у рамках Енергетичної хартії, яку Україна ратифікувала у 1998 р.

Стаття 14 Конвенції додатково забороняє дискримінацію інвесторів за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою. Таким чином, фізичні особи – нерезиденти, що мають власність на території України, вправі звернутися до Євро-

пейського суду з прав людини [1]. Європейський суд з прав людини важливий як інструмент захисту інвестицій, передусім, у тих випадках, коли країна перебування не ратифікувала Вашингтонську конвенцію з урегулювання інвестиційних суперечок між державами і громадянами інших держав.

Основними універсальними міжнародними угодами у галузі захисту іноземних інвестицій є Сеульська конвенція 1985 р., якою утворено Багатостороннє агентство по гарантіях інвестицій. Агентство надає інвесторові можливість страхування некомерційних ризиків. Так, наприклад, у період з 2005 по 2009 р. агентством було надано 14 гарантій за інвестиційними проектами в Україні, чотири з яких видані Райффайзен Банку (Австрія) у зв'язку з його інвестиціями у банківський і фінансовий сектори [6].

Двосторонні інвестиційні договори регулюють питання, які іноземні інвестори вважають для себе важливими, спрямовані на створення надійнішого транспарентного, тобто стабільного і передбачуваного правового режиму, який не завжди може забезпечити національне законодавство. Основна частина практично всіх угод про заохочення і захист іноземних інвестицій, ратифікованих Україною, встановлює, який режим капіталовкладень надають сторони одна одній, про умови експропріації і відшкодування збитків, нанесених у результаті озброєного конфлікту, громадських заворушень і т. д.

У 2010 р. в Україні було спрощено систему входження іноземного капіталу шляхом усунення необхідності реєстрації іноземних інвестицій та реєстрації інвестицій за двома різними процедурами, а також був прийнятий Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. №2404-VI, що сприяє покращенню інвестиційного клімату. Крім того, 2 грудня 2010 р. прийнято Податковий кодекс України, який містить низку новацій, спрямованих на стимулювання інвестиційної діяльності.

У 2012 р. набрав чинності Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гарантування прав концесіонерів».

27 лютого 2013 р. Кабінет Міністрів України затвердив Державну програму активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр., серед ключових пріоритетів якої було визначено покращення інвестиційного клімату та структурні реформи, що кореспондуються з Указом Президента України від 2 червня 2010 р. щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», які ставлять державним завданням покращення захисту інвесторів, поліпшення інвестиційного клімату, інвестиційної привабливості окремих секторів, інвестиційного іміджу [5].

Законодавство України про іноземні інвестиції комбінує принцип свободи інвестування з можливим одержанням дозволу. Такий висновок базується на тому, що здійснення певних видів іноземних інвестицій може бути обмежене відповідно до порядку, встановленого законодавством України. Зокрема, про це свідчать такі положення Господарського кодексу України: іноземні інвестори мають право здійснювати всі види інвестицій, передбачені законодавством, і у формах, вказаних Господарським кодексом; заборона або обмеження будь-яких видів і форм іноземних інвестицій можуть визначатися виключно законом. У державних програмах залучення іноземних інвестицій у пріоритетні галузі економіки і соціальну сферу може бути

передбачено встановлення додаткових пільг для суб'єктів господарювання, які діють у цих сферах [4]. Водночас законом можуть визначатися галузі господарювання та/або території, в яких визначається загальний обсяг участі іноземного інвестора, а також території, на яких діяльність підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється відповідно до вимог збереження національної безпеки. Правовий статус і порядок діяльності підприємств з іноземними інвестиціями визначаються Господарським кодексом України, Законом України «Про режим іноземного інвестування в Україні» та іншими законодавчими актами. Іноземні підприємства не можуть створюватися в галузях, визначених законом, які мають стратегічне значення для безпеки держави. Вимоги і порядок утворення, а також організації та діяльності іноземних підприємств визначаються Господарським кодексом України, Законом України «Про режим іноземного інвестування» та іншими законами.

Стаття 7 Закону України «Про режим іноземного інвестування» визначає національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності для іноземних інвесторів, за винятками, передбаченими законодавством та міжнародними договорами України. Все це створює основу для прийняття законодавчих актів, які встановлюватимуть винятки з принципу свободи іноземного інвестування. Так, Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»» від 2 червня 1995 р. в Україні забороняється створення телерадіоорганізацій іноземними юридичними і фізичними особами та особами без громадянства, а також створення та діяльність телерадіоорганізацій, у статутному фонді яких понад 30 % становлять іноземні інвестиції. Іноземне інвестування телерадіоорганізацій України здійснюється під контролем та за згодою Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (ст. 13 Закону) [3]. Іноземні інвестори практично не обмежені у формах та об'єктах інвестування. Інвестиції можуть здійснюватися у формах участі в підприємствах (їх створення), придбання частки уже діючих підприємств, створення філій або інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб, придбання нерухомого чи рухомого майна, цінних паперів, придбання прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України, придбання інших майнових прав, здійснення господарської діяльності на основі угод про розподіл продукції, в інших формах, які не заборонені законами України.

Як зазначено у ст. 4 Закону України «Про режим іноземного інвестування», іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України. Згаданий Закон не містить тлумачення поняття об'єктів іноземного інвестування, водночас не дозволяє інвестувати в об'єкти, інвестування в які заборонено законом.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», який має застосовуватись як загальний закон, що регулює порядок здійснення інвестиційної діяльності, об'єктами інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, зокрема, основні фонди і обігові кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права [5]. Забороняється інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що

охороняються законом. Вказана норма сконструйована не досить вдало, позаяк вона не дає можливості чітко і однозначно визначити, що ж саме є об'єктом інвестування: це те майно і майнові права, які іноземний інвестор отримує в обмін на свою інвестицію, чи це ті об'єкти, які є, так би мовити, реципієнтами іноземної інвестиції. З'ясування цього питання може набути актуальності у тому випадку, якщо постане проблема інвестування в об'єкти, інвестування в які заборонено законом.

Наслідком залучення інвестицій в економіку будь-якої держави є створення нових виробничих потужностей, зростання кількості робочих місць, інтенсифікація виробництва, що, врешті-решт, зазвичай збільшує надходження до бюджету держави у вигляді податків. З погляду юридичної техніки відстежити пряму залежність між прибутком (доходом) держави і здійсненням інвестиції не виявляється можливим. Тому не можна стверджувати, що іноземний інвестор має надати докази того, що його інвестиція обов'язково має принести прибуток резидентам України чи державі загалом.

З іншого боку, держава стимулює інвестора здійснювати довгострокові капіталоукладення саме в ті об'єкти промисловості, сільського господарства, транспорту тощо, функціонування яких приносить прибуток або матиме соціальне значення. Тому, скажімо, вкладення нерезидентом коштів у придбання квартири або автомобіля для власних потреб не може бути визнане іноземною інвестицією в розумінні Закону України «Про режим іноземного інвестування» [3]. Натомість розміщення депозиту в українському банку слід вважати іноземною інвестицією навіть у тому випадку, якщо банк не отримує прибутку від розміщення вкладених коштів.

Висновок. Проте не слід забувати, що деякі важливі питання залучення іноземних інвестицій регулюються не тільки вищезазначеним базовим законодавством, але ще й митним та іншим спеціальним законодавством України. При цьому, незважаючи на задекларованість у базових законах та міжнародних договорах принципів та норм, безпосередньо спрямованих на надійний правовий захист іноземних інвестицій, податкове та митне законодавство України жодним чином не спрямоване на захист прав інвесторів, що суттєво відрізняє його від законодавства європейських країн, основною метою якого є мінімізація податкового та митного навантаження на інвестора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зельдіна О. Правові питання залучення інвестицій до України / О. Зельдіна // Право України. – 2010. – № 8. – С. 33–38.
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Рада Європи, Міжнародний документ від 04.11.1950 р.
3. Крайнюкова В. С. Інвестиційне законодавство України : Проблеми та перспективи розвитку / В. С. Крайнюкова // Право України. – 2009. – № 5. – С. 25–28.
4. Кот А. Захист прав іноземних інвесторів при здійсненні інвестування в Україні [Електронний ресурс] / А. Кот. – Режим доступу: http://blog.liga.net/_user/jurclub/article/2874.aspx.
5. Фархутдінов І. З. Міжнародне інвестиційне право і процес : підручник / І. З. Фархутдінов // Проспект. – 2010. – С. 83–99.
6. Офіційний сайт державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.miga.org/>.

REFERENCES

1. Zeldina O. *Pravovi pytannia zaluchannia investytsii do Ukrainy* (Legal issues of attracting investment to Ukraine) / O. Zeldina // *Pravo Ukrainy*, 2010, No. 8, pp. 33–38.
2. *Pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Konventsiia, Rada Yevropy* (Convention on Human Rights and fundamental freedoms), *Mizhnarodnyi dokument* vid 04.11.1950.
3. Krainiukova V. S. *Investytsiine zakonodavstvo Ukrainy: Problemy ta perspektyvy rozvytku* (Investment legislation of Ukraine: problems and prospects of development) / V. S. Krainiukova // *Pravo Ukrainy*, 2009, No. 5, pp. 25–28.
4. Kot A. *Zakhyst prav inozemnykh investoriv pry zdiisnenni investuvannia v Ukraini* (Protection of the rights of foreign investors during investment in Ukraine) [*Elektronnyi resurs*] / A. Kot. – Rezhym dostupu: <http://blog.liga.net/user/jurclub/article/2874.aspx>.
5. Farkhutdinov I. Z. *Mizhnarodne investytsiine pravo i protses : pidruchnyk* (International investment law and procedure: textbook) / I. Z. Farkhutdinov // «*Prospekt*», 2010, pp. 83–99.
6. *Ofitsiinyi sait derzhavnoho ahentstva z investytsii ta upravlinnia natsionalnymy proektamy Ukrainy* (Official web-site of State Agency for investment and national project of Ukraine) [*Elektronnyi resurs*]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrproject.gov.ua/>.
7. *Ofitsiinyi sait Bahatostoronoho ahentstva z harantuvannia investytsii* (Official site of the Multilateral Investment Guarantee Agency) [*Elektronnyi resurs*]. – Rezhym dostupu: <http://www.miga.org/>.

ТОВКУН І. М.

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЗАЩИТЫ
ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ УКРАИНЫ

В статье рассматривается законодательное регулирование защиты иностранных инвестиций в Украине. Предоставляется общая характеристика украинского и международного законодательства относительно защиты иностранных инвестиций.

Ключевые слова: иностранная инвестиция, законодательное регулирование, конвенция, двусторонний инвестиционный договор.

TOVKUN I. M.

LEGISLATIVE ADJUSTING DEFENCE OF FOREIGN
INVESTMENTS IN UKRAINE

Problem setting. *As of today Ukraine has structured national legislation along with international agreements regulating foreign investments.*

Article's main body. *The law of Ukraine on «Investment activities» was adopted in 1991. It determines general legal conditions of investment activities at the territory of Ukraine. Later on a special law of Ukraine on «Foreign investments regime» was adopted in 1996. A new milestone in development of national legislation was adoption of the Constitution of Ukraine in 1996, according to which the priority of rules of international agreements over provisions of law are recognized in case of contradictions between them. The system of foreign capital income to Ukraine was simplified in 2010 by means of cancelling the necessity to register foreign investments and registration of investments on two different procedures. The law of Ukraine on «State-private partnership» dated July 01, 2010, ref. No.: 2404 – VI aiming to improve investment climate was adopted as well. Besides, on December 02, 2010 the Tax Code containing a range of innovations directed to stimulate*

investment activities was adopted. However, it is necessary to remember that some important issues on attracting investments are regulated by not only the above mentioned basic legislation but customs and other special legislation of Ukraine.

In addition in spite of the declared principles and norms in the basic laws and international agreements, aiming to provide secure legal protection of foreign investments, the tax and customs legislation of Ukraine is not directed in any way to protect the rights of investors and it considerably differs Ukrainian legislation from the legislation of European countries, where the main aim is to minimize tax and customs pressure on the investor.

Conclusions and prospects for the development. *The article considers legislative regulation on protection of foreign investments in Ukraine. A general characteristics of Ukrainian and international legislation regarding protection of foreign investments is described.*

Key words: *foreign investment, legislative control, convention, bilateral investment treaty.*

Товкун І. М. Законодавче регулювання захисту іноземних інвестицій в Україні [Електронний ресурс] / І. М. Товкун // *Право та інноваційне суспільство : електронне видання.* – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Tovkun.pdf>

ГАЛУЗЕВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 346.14+349.6

ЗУЄВ В. А.

кандидат юридичних наук, доцент за-
в'язаний кафедри цивільно-правових
дисциплін Академії митної служби
України

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються питання пошуку оптимального та ефективного вирішення проблем, пов'язаних із поведінкою з відходами, проблеми та перспективи розвитку господарсько-правового регулювання поведінки з відходами на національному рівні. Обґрунтовується, що вирішення проблеми поведінки з відходами виключно в межах встановлення екологічних вимог до господарської діяльності має односторонній характер, не враховує можливості щодо ефективної реалізації внутрішньогосподарської політики суб'єктів господарювання тощо. Доводиться, що необхідність трансформації та розширення традиційного для національного законодавства сприйняття процесу поведінки з відходами лише крізь призму забезпечення екологічної безпеки та санітарно-епідеміологічних вимог обумовлюється значним розширенням кола суб'єктів у сфері поведінки з відходами.

Ключові слова: відходи, господарська діяльність, поведінка з відходами, екологічна безпека.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Динамічний розвиток національної правової системи безперервно ставить нові виклики та завдання перед юридичною наукою. Постійне уточнення політичних та ціннісних орієнтирів, встановлення цілей загальної та секторальної політики вимагають належного рівня правового обґрунтування. Значною мірою зазначене стосується й питань поведінки з відходами. Намагання вирішувати проблеми, які виникають у цій сфері в межах однієї наукової спеціальності, нехтування комплексним вирішенням наукових та практичних завдань на підставі міждисциплінарних досліджень зменшує ефективність правового регулювання, що й обумовлює необхідність зміни підходів до їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблематики дає підстави стверджувати, що наразі питання господарсько-правового регулювання у сфері поведінки з відходами ще не знайшли свого належного відображення в науковій літературі та залишаються фактично не дослідженими. Разом з тим, слід звернути увагу, що питання поведінки з окремими видами відходів розглядалися у дисертаційних дослідженнях Н. О. Максименцової та В. О. Юрескул. Ряд елементів господарсько-правового регулювання екологічно небезпечної діяльності, а також екологічного підприємництва досліджувались В. І. Андрейцевим, А. Г. Бобковою, А. П. Геть-

маном, Б. Г. Розовським, О. В. Шаповаловою та ін. Роботи зазначених авторів і створюють належне підґрунтя для здійснення правового аналізу.

Метою статті є дослідження правової природи поведінки з відходами в контексті господарсько-правового регулювання цієї діяльності, виявлення основних правових проблем у цій сфері та визначення напрямів вдосконалення господарсько-правового регулювання такої діяльності. Також у рамках статті досліджуються проблеми визначення місця поведінки з відходами в національній системі юридичних наук.

Питання поведінки з відходами врегульовані значним масивом нормативно-правових актів, що дає підстави стверджувати про сформованість відповідної галузі законодавства. Разом з тим, різноплановість цього законодавства, його дискретність обумовлюють необхідність формування єдиного підходу до її змістовного наповнення, встановлення загального вектора її розвитку, який базується на належному рівні науково-методологічного забезпечення.

З наукової точки зору комплексність правового аналізу не була б повною без звернення до формальних характеристик напрямів наукової діяльності. Так, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту затверджено Перелік наукових спеціальностей, за якими здійснюється підготовка наукових кадрів, проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присуджуються наукові ступені і присвоюються вчені звання [1]. Природно, що розвиток наукової діяльності відбувається з урахуванням затвердженого Переліку, що має як позитивний (уніфікація, комплексність та фаховість наукових досліджень, залучення до їх розробки та рецензування кваліфікованих кадрів тощо), так і негативний характер (мінімізація міждисциплінарних досліджень, обмеження напрямів досліджень у межах наукової спеціальності тощо). Вбачається, що подібна ситуація складається й у сфері поведінки з відходами.

Наразі на дисертаційному рівні питання поведінки з відходами переважно досліджувались у рамках спеціальності 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. Зокрема, необхідно наголосити на роботах Н. О. Максименцової «Правове забезпечення поведінки з небезпечними відходами» (2006) [2] та В. О. Юрескул «Правове регулювання поведінки з побутовими відходами в Україні» (2008) [3].

При цьому в паспорті спеціальності 12.00.06 про відходи навіть не згадується, а обґрунтування приналежності зазначених відносин до цієї спеціальності здійснюється з урахуванням надзвичайно широкого та динамічного тлумачення й розвитку таких напрямів досліджень, як «правова охорона навколишнього природного середовища; правові питання екологічної безпеки» [4].

У той же час відповідні дисертаційні дослідження у сфері господарського права відсутні. Хоча паспортом спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право передбачено, що вона охоплює юридичні науки, які досліджують господарське право як право, що регулює відносини з організації та здійснення господарської діяльності; господарське процесуальне право як право, що регулює здійснення правосуддя в господарських відносинах; наукознавчі проблеми цих наук.

Зокрема, в паспорті спеціальності відзначено, що до напрямів досліджень у цій галузі належать такі питання, які мають теоретико-методологічне значення та безпосереднє відношення до поведінки з відходами: «Господарська діяльність як предмет

господарського права. Принципи і методи регулювання господарської діяльності. Розмежування і взаємодія господарського права з іншими галузями права. Становлення нового господарського законодавства України. Господарсько-правові засоби державного регулювання господарської діяльності, їх види та система. Особливості механізму державного регулювання господарської діяльності у різних секторах і галузях економіки. Загальнодержавне та регіональне програмування економічного і соціального розвитку. Оподаткування в системі засобів регулювання та стимулювання господарської діяльності. Ліцензування господарської діяльності. Технічне регулювання. Господарський договір і його функції. Правове регулювання перевезення вантажів. Правова структурно-галузева політика держави, правове регулювання інших видів господарської діяльності: у паливно-енергетичному комплексі; у галузях машинобудування; у металургійній галузі; у хімічній галузі; в оборонно-промисловому комплексі; в аграрно-промисловому комплексі; у сфері охорони здоров'я; у фармацевтичній галузі, у сфері рекреації; у галузі зв'язку. Поняття та види спеціального режиму господарювання. Концесія як різновид спеціального режиму господарювання» [5].

У преамбулі Закону України «Про відходи» закріплено, що він визначає правові, організаційні та економічні засади діяльності, пов'язаної із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів, їх збиранням, перевезенням, зберіганням, сортуванням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням та захороненням, а також із відверненням негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини на території України [6]. Структурно-логічний та логіко-семантичний аналіз преамбули свідчить про те, що законодавець фактично виділив дві сфери правового регулювання Закону – господарська діяльність у сфері поводження з відходами, а також діяльність, пов'язана з попередженням негативного впливу на довкілля та здоров'я людини. Отже, було б доцільним очікувати, що обидві ці частини знаходять адекватне відбиття у наукових дослідженнях та однаково враховуватимуться дослідниками проблем як екологічного, так і господарського права. Однак цього не відбулось. Спостерігається перекис у бік еколого-правового регулювання із нехтуванням перспектив розвитку господарсько-правової складової в цих відносинах.

Намагання звести все лише до закріплення екологічних вимог щодо господарської діяльності шкідливо відбивається на якості наукових досліджень, робить їх дещо однобічними. На це, зокрема, звертав увагу Б. Г. Розовський, який зазначав, що: «На очах одного покоління екологічне право України сформувалося як самостійна наука з великою когортою вчених-дослідників. Творчі результати знайшли втілення у цілій галузі законодавства, функціонує структура спеціальних органів державного управління, налагоджена система міжнародної співпраці. Здавалося б, зроблено все. Але саме цей період наукової активності ознаменувався погіршенням стану навколишнього природного середовища, очікуванням настання глобальної екологічної кризи. Реакція передбачувана – підсилити вимоги, поліпшити, удосконалити законодавство, зробити адекватнішою відповідальність за порушення» [7, с. 34]. І далі один з патріархів екологічного права, в цілому підтримуючи необхідність розвитку екологічної складової, доходить висновку, що рівною мірою необґрунтовано не приділяється належної уваги іншій, не менш, а якщо об'єктивно, – найбільш ефективній формі

забезпечення ефективності управлінських рішень, заснованих на приватному економічному інтересі [7, с. 42].

Усе це цілком справедливо і стосовно питань поводження з відходами. Природно, що така ситуація має своє історичне та логічне пояснення, однак виключно еколого-правова модель навряд чи повною мірою здатна забезпечити ефективне вирішення проблем поводження з відходами. Крім того, підхід до вирішення проблеми поводження з відходами виключно в межах встановлення екологічних вимог до господарської діяльності має однобічний характер, не враховує можливості щодо ефективної реалізації внутрішньогосподарської політики суб'єктів господарювання тощо. Так, при такому становищі суб'єкт господарювання продовжує залишатися фактично «чорною скринькою», де контролю підлягають тільки вхідні та вихідні екологічні фактори, залишаючи поза увагою значний пласт відносин у межах самого суб'єкта господарювання.

При цьому слід зазначити, що європейське законодавство наразі значною мірою будується на подібних же засадах. Однак у європейських країнах такий підхід обумовлений насамперед тим, що відходи розглядались насамперед як товар, а в умовах реалізації ліберальної моделі економіки європейські держави, а згодом і Європейський Союз намагались максимально забезпечувати політику невтручання у господарську діяльність.

Разом з тим, розвиток законодавства про відходи свідчить про те, що господарсько-правове регулювання діяльності в цій сфері має тенденції до постійного розширення. Для демонстрації цього можна взяти хоча б аналіз принципу ієрархії відходів, який знайшов своє відображення в Директиві 2008/98/ЄС про відходи від 19.11.2008 р. Зокрема, як зазначено у Директиві, вона повинна сприяти наближенню ЄС до «суспільства утилізації», щоб уникати вироблення відходів, використовуючи їх як ресурси. Зокрема, Шоста програма дій Співтовариства з охорони довкілля закликає вжити заходів, націлених на розподіл ресурсів, збір та утилізацію пріоритетних потоків відходів. Відповідно до такої мети та як засіб полегшення і покращення потенціалу утилізації відходи повинні збиратися окремо, якщо це можливо технічно, екологічно та економічно, перед операціями утилізації, які забезпечують загалом найкращий для довкілля результат. Держави-члени повинні сприяти відокремленню небезпечних компонентів з відходів, якщо це необхідно для забезпечення екологічно безпечного управління.

Держави-члени повинні сприяти використанню утилю, наприклад, переробленого паперу, водночас із ієрархією відходів та прагненням до суспільства утилізації, та не повинні заохочувати поховання або спалювання такого утилю, наскільки це можливо [8].

Це лише одиничний приклад, з преамбули Директиви, але він наочно демонструє зміни пріоритетів з простого встановлення екологічних обмежень до визнання необхідності проведення цілеспрямованої господарської діяльності у сфері поводження з відходами. На це, зокрема, звертає увагу і В. С. Міщенко, який зазначає, що узагальнення європейського досвіду управління відходами в контексті прийнятих в останнє десятиліття в ЄС директив, рішень і регуляцій, а також стану організаційно-економічного та нормативно-правового забезпечення вирішення проблеми відходів в Україні виявляє її системне відставання в переході до нових концептуально-методологічних і практичних підходів при формуванні відповідної державної політики. Зазначене передусім стосується акцентуалізації ресурсних пріоритетів, встановлення

ієрархії цілей, запровадження розширеної відповідальності виробника, а в кінцевому підсумку – переходу від управління відходами до сталого управління матеріалами та ресурсами [9, с. 8].

Ще більш яскраво проявляється трансформація змісту відносин у сфері поводження з відходами в ст. 4 Директиви про відходи, де закріплено вимоги до держав-членів щодо застосування у законодавстві та політиці із запобігання утворенню відходів та управління ними у першочерговому порядку такої ієрархії відходів:

- запобігання;
- підготовка до повторного використання;
- переробка;
- інша утилізація, така як відновлення енергії; та
- ліквідація.

При цьому відповідно до глосарію Директиви зазначені заходи мають чітке вираження. Так, «запобігання утворенню» розглядається як «заходи, вжиті перед тим як речовина, матеріал або продукт стане відходами, що зменшують: кількість відходів, включаючи ті, що утворені після переробки продуктів чи продовження життєвого циклу продуктів; несприятливий вплив відходів на довкілля та здоров'я людини; або вміст шкідливих речовин у матеріалах та продуктах».

«Підготовка до повторного використання» включає «будь-яку операцію, коли продукти або складові, що не є відходами, використовуються повторно з тією самою метою, для якої вони були призначені».

«Переробка» означає «операцію з утилізації, коли відходи переробляються в продукти, матеріали або речовини для первинної чи іншої мети. Вона включає переробку органічного матеріалу, але не відновлення енергії чи переробку в матеріали, що будуть використовуватися як паливо чи заповнювачі».

«Утилізація» – «будь-яка операція, в результаті якої відходи приносять користь, замінюючи інші матеріали, які в іншому випадку були б використані для виконання конкретної функції, або відходи, приготвлені для виконання такої функції, на заводі чи для більш масштабної економіки» (дод. 2 до Директиви).

«Ліквідація» – «будь-яка операція, що не є утилізацією, навіть якщо внаслідок такої операції додатково відбувається процес утилізації речовин або енергії». Орієнтовний (але не вичерпний) перелік операцій, які вважаються ліквідацією, наведений у додатку 1 до Директиви.

Зокрема до ліквідації належать: розміщення на чи в землі (захоронення, тощо); обробка землею (біологічний розклад рідин або болотисті викиди в ґрунти тощо); глибоке введення (введення викидів прокачуванням у колодязі, соляні шахти або природні сховища тощо); поверхневе затоплення (розміщення рідини або болотисті викиди в ями, ставки або відстійники тощо); спеціально розроблені місця для захоронення (розміщення в облицьованих, відокремлених секціях, закритих та ізольованих одна від одної та від довкілля тощо); викид у водойми, окрім морів/океанів; викид у моря/океани, окрім введення в морське дно; біологічна обробка, результатом якої є викид цілісних утворень або сумішей шляхом будь-якої з операцій; фізико-хімічна обробка, не зазначена в іншому місці цього додатка, результатом якої є викид цілісних утворень або сумішей шляхом будь-якої з операцій (випаровування, висушування, кальцинування); спалювання на суші; спалювання в морі; постійне зберігання (розміщення в контейнері в руднику тощо); сполучення або змішування перед операція-

ми ліквідації; перепакування перед операціями з ліквідації; зберігання впродовж будь-якої з операцій з ліквідації (окрім тимчасового зберігання, незакінченого збору на місці вироблення відходів).

Отже, вже із самого тексту Директиви видно, що регулятивний вплив спрямований насамперед на заохочення та стимулювання ефективної господарської діяльності, хоча екологічні вимоги до здійснення такої діяльності займають у Директиві значне місце, характеризуючи підхід, коли законодавець акцентує не виключно на результаті, а й на процесі, що дозволяє диференціювати підходи до суб'єктів господарювання.

Крім того, про необхідність трансформації та розширення традиційного для національного законодавства сприйняття процесу поводження з відходами лише крізь призму забезпечення екологічної безпеки та санітарно-епідеміологічних вимог свідчить також розширення кола суб'єктів у сфері поводження з відходами. Так, уже цитована Директива вимагає від держав забезпечити, щоб первісний виробник відходів або інший власник самостійно піклувався про відходи, або доручив піклування про відходи дилеру або установі чи підприємству, яке займається обробкою відходів, або ж доручив це приватному або публічному збирачу. В Директиві окремо виводяться поняття «виробник відходів» (будь-хто, хто виробляє відходи від своєї діяльності (початковий виробник відходів), або проводить попередню обробку, змішування чи інші операції, що змінюють природу чи склад відходів), «власник відходів» (виробник відходів або фізична чи юридична особа, яка володіє відходами), а також «дилер» (будь-яке підприємство, що є головним у скуповуванні та подальшому продажі відходів, включаючи дилерів, які фізично не володіють відходами) та «брокер» (будь-яке підприємство, що займається ліквідацією або утилізацією відходів від імені інших осіб, включаючи брокерів, які фізично не володіють відходами).

У свою чергу, така класифікація та вимоги до суб'єктів поводження з відходами вимагають дослідження та деталізації їх правового статусу, гарантій та обмежень діяльності, удосконалення регламентації (в першу чергу, господарсько-правової) їх діяльності.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити **висновок** про те, що наразі, внаслідок свого міждисциплінарного характеру, питання поводження з відходами переважно регулюються в межах екологічного права. Разом з тим, зміна пріоритетів як національної, так і секторальної політики, процеси апроксимації законодавства України та ЄС вимагають не тільки уніфікації підходів, але й розширення як предмета, так і обсягу регулювання у сфері поводження з відходами як різновиду саме господарської діяльності. У зв'язку із цим до основних напрямів досліджень господарсько-правового регулювання слід віднести визначення статусу відходів як товару та сировини, особливостей функціонування ринку поводження з відходами та довірливої діяльності в цій сфері, забезпечення державно-приватного партнерства, визначення господарської компетенції суб'єктів цих відносин, а також здійснення окремих видів діяльності в цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей : наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України № 1057 від 14.09.2011 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 78. – Ст. 2893.

2. Максименцева Н. О. Правове забезпечення поводження з небезпечними відходами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / Максименцева Надія Олександрівна. – К., 2006. – 227 с.
3. Юрескул В. О. Правове регулювання поводження з побутовими відходами в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / В. О. Юрескул ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 19 с.
4. Паспорт спеціальності 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право : затв. Постановою Президії Вищої атестац. комісії України № 38–06/6 від 21.05.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_3z/pg_gmcqxf.htm.
5. Паспорт спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право : затв. Постановою Президії Вищої атестац. комісії України № 38–06/6 від 21.05.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_3z/pg_gmcqxf.htm.
6. Про відходи : Закон України № 187/98-ВР від 05.03.1998 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13 (16.04.98). – Ст. 483.
7. Розовський Б. Г. Екологічне право: необхідність повернення до витоків / Б. Г. Розовський // Право України. – 2011. – № 2. – С. 34–43.
8. Directive 2008/98/EC of the European parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives [Електронний ресурс] – Official Journal of the European Union. – L 312/3. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0098&from=EN>.
9. Міщенко В. С. Інституціональний розвиток сфери поводження з відходами в Україні: на шляху європейської інтеграції / В. С. Міщенко, Ю. М. Маковецька, Т. Л. Омеляненко. – К. : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2013. – 192 с.

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennia Pereliku naukovykh spetsialnostei : Nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy No. 1057 vid 14.09.2011 (On approving the list of the scholar specialties : The precept of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine № 1057 from 14.09.2011) // *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. – 2011. – No. 78. – P. 2893.
2. Maksimentseva N. O. Pravove zabezpechennia povodzhennia z nebezpechnymy vidkhodamy (Legal framework of the hazardous waste management) : *dys., kand. yuryd. nauk* : 12.00.06, zemelne pravo; ahrarne pravo; ekolohichne pravo; pryrodoresursne pravo / Maksimentseva Nadiia Oleksandrivna. – K., 2006. – P. 227.
3. Yureskul V. O. Pravove rehuliuвання povodzhennia z pobutovymy vidkhodamy v Ukraini (Legal regulation of management of waste in Ukraine) : *avtoref. dys., kand. yuryd. nauk*: spets. 12.00.06, zemelne pravo; ahrarne pravo; ekolohichne pravo; pryrodoresursne pravo / V. O. Yureskul // Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2008. – P. 19.
4. Pasport spetsialnosti 12.00.06, zemelne pravo; ahrarne pravo; ekolohichne pravo; pryrodoresursne pravo: Zatverdzheno Postanovoiu Prezydii Vyshchoi atestatsiinoi komisii Ukrainy No. 38–06/6 vid 21.05.2008 (Passport of the specialty 12.00.06 – Land Law; agrarian law; environmental law; natural resources right: Approved by the Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine № 38–06 / 6 dated 21.05.2008) [*Elektronnyi resurs*]. – Rezhym dostupu: http://www.uazakon.com/documents/date_3z/pg_gmcqxf.htm.

5. Pasport spetsialnosti 12.00.04, hospodarske pravo; hospodarsko-protseualne pravo : Zatverdzheno Postanovoiu Prezydii Vyshchoi atestatsiinoi komisii Ukrainy No. 38–06/6 vid 21.05.2008 (The passport of the specialty 12.00.04 – Economic law; economic procedural law: Approved by the Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine № 38–06 / 6 dated 21.05.2008) [*Elektronnyi resurs*]. – Rezhym dostupu: http://www.uazakon.com/documents/date_3z/pg_gmcqxf.htm.
6. Pro vidkhody : Zakon Ukrainy No 187/98-VR vid 05.03.1998 (On Waste: The Law of Ukraine № 187/98-VR of 05.03.1998) // *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. – 1998. – No.13 (16.04.98). – P. 483.
7. Rozovskyi B. H. Ekolohichne pravo: neobkhdnist povnennia do vytokiv (Institutional development of the waste management in Ukraine: on the way towards European integration) / B. H. Rozovskyi // *Pravo Ukrainy*. – 2011. – No. 2. – Pp. 34–43.
8. Directive 2008/98/EC of the European parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives [*Elektronnyi resurs*] // Official Journal of the European Union. – L 312/3. – Rezhym dostupu : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0098&from=EN>.
9. Mishchenko V.S. Instytutsionalnyi rozvytok sfery povodzhennia z vidkhodamy v Ukraini: na shliakhu yevropeiskoi intehratsii (Institutional development of the waste management in Ukraine: towards european integration) / V.S. Mishchenko, Iu. M. Makovetska, T.L. Omelianenko. – K. : DU «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku NAN Ukrainy», 2013. – p. 192.

ЗУЄВ В. А.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБРАЩЕНИЯ С ОТХОДАМИ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены вопросы поиска оптимального и эффективного решения проблем, связанных с обращением с отходами, проблемы и перспективы развития хозяйственно-правового регулирования обращения с отходами на национальном уровне. Обосновывается, что решение проблем обращения с отходами исключительно в пределах установления экологических требований имеет односторонний характер, не учитывает возможности эффективной реализации внутрихозяйственной политики субъектов хозяйствования. Доказывается, что необходимость трансформации и расширения традиционного для национального законодательства восприятия процесса обращения с отходами лишь через призму обеспечения экологической безопасности и санитарно-эпидемиологических требований обуславливается значительным расширением круга субъектов в данной сфере.

Ключевые слова: отходы, хозяйственная деятельность, обращение с отходами, экологическая безопасность.

ZUIEV V. A.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ECONOMIC AND LEGAL DEVELOPMENT OF REGULATION OF WASTE MANAGEMENT IN UKRAINE

Problem setting. *The article deals with the search for optimal and effective solution of problems related to waste management, problems and prospects of economic and legal regulation of waste management at the national level.*

Analysis of recent researches and publications. *The issue of waste management currently had learned mostly within the specialty 12.00.06 – land law; agrarian law; environmental law; natural resource law. In particular, it is necessary to emphasize the work of Maksimentseva N. «Legal regulation of the handling of hazardous waste» and Yureskul V. «Management of waste in Ukraine».*

Some elements of the economic and legal regulation of environmentally hazardous activities and environmental entrepreneurship investigated by V. Andreytseva, A. Bobkov, A. Hetman, B. Rozovsky, A. Shapovalova and others. However, the issue of economic and legal regulation of waste management are virtually unexplored.

Target of research. *The purpose of this article is to study the legal nature of waste management in the context of the economic and legal regulation of this activity, identifying the main legal issues in this area and identify areas for improvement of the economic and legal regulation of such activities. The article also investigates the problem of determining the location of waste management in the national system of jurisprudence.*

Article's main body. *It is substantiated that solution of the problem of waste management exclusively within the setting environmental requirements for economic activity is one-sided nature that ignores the opportunities for effective implementation of the on-farm policy of economic entities, etc. There is a bias towards environmental and legal regulation of neglecting the development prospects of the economic and legal component in these relationships. It is proved that the need for transformation and expansion of traditional national legislation perception of the process of waste management only through the prism of environmental safety and sanitary-epidemiological requirements, driven by significant expansion of the range of subjects in the field of waste management.*

Conclusions and prospects for the development. *The study formulated the conclusion that currently, due to its interdisciplinary nature, the issue of waste management mainly regulated within environmental law. However, changing priorities as national and sectoral policies, processes of approximation of the laws of Ukraine and the EU requires not only unify approaches, but also expanding as the subject and scope of regulation in the field of waste management as a kind of business. Therefore the main research areas of economic and legal regulation should include determining the status of waste as a commodity and raw materials, features of the functioning of the market for waste management and contracting activities in this area, providing public-private partnership, the definition of economic competence of these relations and the implementation of certain activities in this area.*

Key words: *waste, economic activities, waste management, environmental safety.*

Зуєв В. А. Проблеми та перспективи розвитку господарсько-правового регулювання поводження з відходами в Україні [Електронний ресурс] / В. А. Зуєв // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Zuiev.pdf>

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3

КРАВЦОВ Д. М.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕРАХУНКУ ВІЙСЬКОВИХ ПЕНСІЙ

Статтю присвячено вирішенню проблемних питань права соціального забезпечення, пов'язаних з реалізацією окремими категоріями пенсіонерів права на перерахунок пенсійних виплат. Зокрема, у статті порушуються питання підстав та умов перерахунку пенсій особам, що мають на них право відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб». На основі аналізу судової практики, яка із зазначених питань не характеризується одноманітністю, зроблені висновки щодо поняття «додаткові види грошового забезпечення», змісту інших видів грошового забезпечення, що дають пенсіонеру право на перерахунок пенсії і є підставою для такого перерахунку.

Ключові слова: *пенсія, пенсія за вислугу років, перерахунок пенсії, додаткові види грошового забезпечення, військовослужбовці.*

Правове регулювання пенсійного забезпечення осіб, які перебували на військовій службі завжди були предметом ретельної уваги з боку науковців нашої країни, зокрема, питання пенсій за вислугу років у різні роки досліджували: С. М. Прилипка, І. М. Сирота, Б. І. Сташків, С. О. Сільченко, Л. П. Шумна, О. М. Ярошенко та інші науковці, тому стан розробки цього актуального для більш ніж півмільйонної армії українських військових пенсіонерів [1] питання в пенсійному праві можна вважати задовільним. Проте запровадження пенсійної реформи та динамічні зміни в інших галузях чинного законодавства України у зв'язку з євроінтеграційним курсом нашої держави та кризові явища в економіці викликають складнощі у функціонуванні всієї системи пенсійного забезпечення громадян, а не лише громадян, звільнених із військової служби. Актуальність питання пенсійного забезпечення військовослужбовців підвищується ще й тому, що Україна, фактично перебуваючи у стані військового конфлікту, має гарантувати своїм захисникам – особам, що, ризикуючи своїм здоров'ям та життям, захищають наші кордони, прозоре і зрозуміле пенсійне законодавство та достойний рівень пенсійних виплат. Але незважаючи на запроваджені керівництвом держави заходи, спрямовані на жорстку економію коштів та оптимізацію витрат Пенсійного фонду України, економічні проблеми держави, що тягнуть за собою інфляційні процеси, не дозволяють на належному рівні налагодити функціонування пенсійного забезпечення військових пенсіонерів. І справа навіть не в розмірі пенсійних виплат, а в складнощах, з якими стикаються колишні військові при призначенні,

обчисленні та перерахунку пенсій. Зокрема, є проблеми з тлумаченням норм Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб» від 9 квітня 1992 р. [2] у частині перерахунку військових пенсій. Неоднозначне застосування судами різних ланок положень цього закону призводить до порушення конституційних прав громадян.

Метою цього дослідження є розробка єдиних підходів до тлумачення окремих питань Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб» від 9 квітня 1992 р., зокрема питання змісту поняття «додаткові види грошового забезпечення», які є підставою для перерахунку пенсій.

Пенсії військовослужбовцям є одним з видів спеціальних пенсій, що призначають і виплачують за окремим Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб» від 9 квітня 1992 р. Україна, як соціальна держава, гарантує гідне пенсійне забезпечення своїх громадян, у тому числі осіб, які перебували на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції та Державній кримінально-виконавчій службі України, шляхом встановлення їм пенсій не нижче прожиткового мінімуму, визначеного законом, перерахунку призначених пенсій у зв'язку із збільшенням рівня грошового забезпечення, наданням передбачених законодавством державних соціальних гарантій, вжиттям на державному рівні заходів, спрямованих на їх соціальний захист.

Згідно зі ст. 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», пенсії військовослужбовцям обчислюються з розміру грошового забезпечення, враховуючи відповідні оклади за посадою, військовим званням, процентну надбавку за вислугу років, щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії в розмірах, установлених законодавством, та у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Частина 3 ст. 63 згаданого Закону встановлює, що всі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством.

Згадані в Законі види виплат військовослужбовцям, що є умовами для призначення та перерахунку пенсійних виплат, мають схожі ознаки – вони мають систематичний характер та грошову форму.

Постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2010 р. № 889 «Питання грошового забезпечення окремих категорій військовослужбовців Збройних Сил, Державної прикордонної служби внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ та осіб начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту Державної служби з надзвичайних ситуацій» [3] встановлена щомісячна додаткова грошова винагорода в розмірі, що не перевищує місячне грошове забезпечення.

Таким чином, Кабінет Міністрів України встановив для окремих категорій військовослужбовців ще один вид грошових виплат, що не був згаданий у Законі як

виплата, що враховується при призначенні та перерахунку пенсії – щомісячна додаткова грошова винагорода.

Перерахунок раніше призначених пенсій військовослужбовців проводиться згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2008 р. № 45 «Про затвердження Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»» [4]. Згідно з п. 5 Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» винагорода не враховується для перерахунку пенсій, призначених відповідно до цього Закону.

Проте ця додаткова грошова винагорода цілком відповідає вищезгаданім критеріям, необхідним для призначення та перерахунку пенсій – грошова форма та систематичність виплати. Отже, збільшення розміру видів грошового забезпечення, що мають щомісячний характер, є підставою для проведення перерахунку пенсій військовослужбовцям за відповідною посадою. Ознаки цієї виплати цілком відповідають ознакам додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовців: надбавок, доплат, підвищень, зміна або введення нових видів яких є підставою для перерахунку пенсії.

Незважаючи на вищевказане, окремі адміністративні суди, що розглядають справи з визнання протиправною бездіяльності головних управлінь Пенсійного фонду України та здійснення перерахунку та виплати недоплачених сум пенсії, посилаючись на формальні обставини, відмовляють позивачам у задоволенні позовів.

Так, 25 лютого 2014 р. Вінницьким апеляційним адміністративним судом було скасовано рішення суду першої інстанції (справа № 127/27553/13-а [5]) до Головного управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області про перерахунок пенсії у зв'язку з прийняттям рішення Кабінетом Міністрів України про введення нового додаткового виду грошового забезпечення для військовослужбовців. Пізніше (17 квітня 2014 р.) це рішення було залишено в силі Вищим адміністративним судом України [6]. У мотивувальній частині рішення суд посилався на те, що «винагорода», як щомісячний додатковий вид грошового забезпечення прямо не зазначений ані у ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», ані у п. 1 Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [4].

Разом з тим, адміністративні суди приймали і прямо протилежні рішення, задовольняючи позовні вимоги пенсіонерів. Так, по справі № К/9991/87092/11 від 18 липня 2013 р. [7] Вищим адміністративним судом України було залишено без задоволення касаційну скаргу Головного управління Пенсійного фонду України у Донецькій області, а постанову Донецького апеляційного адміністративного суду від 27 жовтня 2011 р. у справі № 2а-5293/11/0519 – без змін. Суд у даному випадку дійшов висновку щодо наявності підстав для перерахунку пенсії позивачу як військовослужбовцю, який отримував зазначену у Постанові Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2010 р. № 889 [3] винагороду.

Такого ж висновку дійшов Вищий адміністративний суд України, відмовляючи у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою Головного управління

Пенсійного фонду України у Запорізькій області на рішення першої та апеляційної інстанцій, якими було задоволено позов про перерахунок пенсії у зв'язку з введенням Постановою № 889 щомісячної додаткової грошової винагороди військовослужбовцям. При цьому в ухвалі Вищого адміністративного суду України від 10 лютого 2014 р. (справа № К/800/6425/14) зазначалося, що задоволення таких позовів військових пенсіонерів відповідає ustalеній практиці Вищого адміністративного суду України у цій категорії справ [8].

У зв'язку з неоднозначністю застосування положень Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб» від 9 квітня 1992 р., за конституційним зверненням громадянина С., в Конституційному Суді України на розгляді перебуває справа про офіційне тлумачення положень першого речення ч. 3 ст. 63 вищезгаданого закону.

Висновок. Вважаємо, що вищезазначені аргументи мають лягти в основу рішення Конституційного Суду України, зокрема наголошуємо, що: перелік нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, що згадується в Законі України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб» від 9 квітня 1992 р. – надбавки, доплати, підвищення, не є вичерпним. У нормах згаданих статей Закону законодавець наводить лише приклади таких щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, не обмежуючи права правозастосувачів на розширене тлумачення цього терміну. Отже, до цього переліку щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, крім надбавок, доплат, підвищень, можуть входити і будь-які інші додаткові види грошового забезпечення, зокрема і щомісячна додаткова грошова винагорода, якщо вони є систематичними (щомісячними) та мають грошову форму.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Розподіл пенсіонерів по категоріях та розмірах призначених пенсій (станом на 01.01.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=218389>.
- 2 Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 29. – Ст. 399.
- 3 Питання грошового забезпечення окремих категорій військовослужбовців Збройних Сил, Державної прикордонної служби внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ та осіб начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту Державної служби з надзвичайних ситуацій : Постанова Каб. Міністрів України від 22.09.2010 р. № 889 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 74. – Ст. 2632.
- 4 Про затвердження Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» : Постанова Каб. Міністрів України від 13.02.2008 р. № 45 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 12. – Ст. 301.
- 5 Постанова Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/27553/13-а від 28.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoscope.com/act-postanova-127-27553-13-a-vengrin-o-o-28-01-2014-priznachennya-pereraxunku-ta-zdijsnennya-straxovix-v-s>.

6. Ухвала Вищого адміністративного суду України у справі № 127/27553/13-а від 17.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fvaas.gov.ua%2Ffiles%2Ffile%2FDocs%2Fviddil%2520uzagalnennya%2Fbez_zmin%2F127_27553_13-%25D0%25B0\(%25D0%259A_800_13008_14\).doc&ei=Rb9DVPj4DvSv7AaCoYDgAg&usg=AFQjCNH6lcaYUhd2Hz7-4T59saQo-N8Agg&bvm=bv.77880786,d.ZGU&cad=rja](http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fvaas.gov.ua%2Ffiles%2Ffile%2FDocs%2Fviddil%2520uzagalnennya%2Fbez_zmin%2F127_27553_13-%25D0%25B0(%25D0%259A_800_13008_14).doc&ei=Rb9DVPj4DvSv7AaCoYDgAg&usg=AFQjCNH6lcaYUhd2Hz7-4T59saQo-N8Agg&bvm=bv.77880786,d.ZGU&cad=rja).
7. Ухвала Вищого адміністративного суду України у справі № К/9991/87092/11 від 18.07.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoscope.com/act-uxvala-sudu-k-9991-87092-11-s-blazhivska-n-ye-18-07-2013-priznachennya-pereraxunku-ta-zdijsnennya-st-s>.
8. Ухвала Вищого адміністративного суду України у справі № К/800/6425/14 від 10.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoscope.com/act-uxvala-sudu-335-8844-13-a-chalij-s-ya-10-02-2014-ne-viznachenno-s>.

REFERENCES

1. Rozpodil pensioneriv po katehoriakh ta rozmirakh pryznachenikh pensii (stanom na 01.01.2014) (Distribution of pensioners by categories and scale of pensions (as of 01/01/2014)), [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=218389>.
2. Pro pensiiine zabezpechennia osib, zvilnennykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh katehorii osib : Zakon Ukrainy vid 09.04.1992, No. 2262-XII (On pensions for persons discharged from military service and for certain other categories of persons / Law of Ukraine dated by 09.04.1992 p. № 2262-XII) // Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy, 1992, No. 29, p. 399.
3. Pytannia hroshovoho zabezpechennia okremykh katehorii viiskovosluzhbovtsiv Zbroinykh Syl, Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby vnutrishnikh viisk Ministerstva vnutrishnikh sprav ta osib nachalnytskoho skladu orhaniv i pidrozdiliv tsyvilnoho zakhystu Derzhavnoi sluzhby z nadzvychainykh sytuatsii : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.09.2010 No. 889 (The issue of cash cover of certain categories of the Armed Forces and the State Border Service, troops of the Ministry of Interior and commanders of bodies and departments of Civil Protection of the State Emergency Services / Act of Ministers of Ukraine of 22.09.2010 p. № 889) // Ofts. visn. Ukrainy, 2010, No. 74, p. 2632.
4. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia pererakhunku pensii, pryznachenykh vidpovidno do Zakonu Ukrainy «Pro pensiiine zabezpechennia osib, zvilnennykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib» : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.02.2008 No. 45 (On adoption of the order of pensions conversion granted under the Law of Ukraine «On pensions for persons discharged from military service, and some others persons» / Act of Cabinet of Ministers of Ukraine dated by 13.02.2008 p. № 45) // Ofts. visn. Ukrainy, 2008, No. 12, p. 301.
5. Postanova Vinnytskoho miskoho sudu Vinnytskoi oblasti u spravi # 127/27553/13-a vid 28.01.2014 (Resolution of Vinnytsia region municipal court in case number 127/27553/13-a dated by 28.01.2014), [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pravoscope.com/act-postanova-127-27553-13-a-vengrin-o-o-28-01-2014-priznachennya-pereraxunku-ta-zdijsnennya-straxovix-v-s>.
6. Ukhvala Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy u spravi No. 127/27553/13-a vid 17.04.2014 2014 (The decision of the Supreme Administrative Court of Ukraine in the case № 127/27 553 / 13-a dated by 04.17.2014 p.) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fvaas.gov.ua%2Ffiles%2Ffile%2FDocs%2Fviddil%2520uzagalnennya%2Fbez_zmin%2F127_27553_13-%25D0%25B0\(%25D0%259A_800_13008_14\).doc&ei=Rb9DVPj4DvSv7AaCoYDgAg&usg=AFQjCNH6lcaYUhd2Hz7-4T59saQo-N8Agg&bvm=bv.77880786,d.ZGU&cad=rja](http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fvaas.gov.ua%2Ffiles%2Ffile%2FDocs%2Fviddil%2520uzagalnennya%2Fbez_zmin%2F127_27553_13-%25D0%25B0(%25D0%259A_800_13008_14).doc&ei=Rb9DVPj4DvSv7AaCoYDgAg&usg=AFQjCNH6lcaYUhd2Hz7-4T59saQo-N8Agg&bvm=bv.77880786,d.ZGU&cad=rja).

7. Ukhvala Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy u spravi No. K/9991/87092/11 vid 18.07.2013 (The decision of the Supreme Administrative Court of Ukraine in the case № 127/27 553 / 13a dated by 04.17.2014 p.) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pravoscope.com/act-uxvala-sudu-k-9991-87092-11-s-blazhivska-n-ye-18-07-2013-priznachennya-pereraxunkuta-zdijsnennya-st-s>.
8. Ukhvala Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy u spravi No. K/800/6425/14 vid 10.02.2014 (The decision of the Supreme Administrative Court of Ukraine in the case No. K/800/6425/14 dated by 10.02.2014) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pravoscope.com/act-uxvala-sudu-335-8844-13-a-chalij-s-ya-10-02-2014-ne-viznachenno-s>.

КРАВЦОВ Д. М.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПЕРЕРАСЧЕТА ВОЕННЫХ ПЕНСИЙ

Статья посвящена разрешению проблемных вопросов права социального обеспечения, связанных с реализацией отдельными категориями пенсионеров права на перерасчет пенсионных выплат. В частности, в статье поднимаются вопросы оснований и условий перерасчета пенсий лицам, которые имеют на них право в соответствии с Законом Украины «О пенсионном обеспечении лиц, уволенных с воинской службы, и некоторых других лиц». На основе анализа судебной практики, которая в обозначенных вопросах не отличается единообразием, сделаны выводы относительно понятия «дополнительные виды денежного обеспечения», содержания других видов денежного обеспечения, которые дают пенсионеру право на перерасчет пенсии и являются основанием для такого перерасчета.

Ключевые слова: пенсия, пенсия по выслуге лет, перерасчет пенсии, дополнительные виды денежного обеспечения, военнослужащие.

KRAVTSOV D. M.

SOME ISSUES OF LEGAL REGULATION OF MILITARY PENSIONS RECALCULATING

Problem setting. *The objective of this research is to resolve some legal regulation problems of pensions provision to persons entitled to them under the Act of Ukraine «On Pension Provision of Military Men, Persons of Senior Staff and the Ranks of Bodies of Domestic Affairs and Some Other Persons» of April 9, 1992. The need for research relates to ambiguous interpretation by the courts of all levels some of its provisions, which leads to a violation of constitutional rights of citizens. In particular, the object of the research is the need to define the concept of «additional kinds of financial provision», which are the grounds for recalculation of pensions.*

Analysis of recent researches and publications. *Legal regulation of pensions provision to persons who were on the military service and some other persons have always been the subject of thorough attention from scientists of our country, in particular, the pension for years of service in different years studied: S. M. Prilipko, I. M. Sirota, B. I. Stashkiv, S. O. Silchenko, L. P. Shumna, O. M. Yaroshenko and other scientists.*

Target of research. *Despite the fact that the issue of pension provision to military men and some other persons who are entitled to a pension for years of service at the level of Legal Act in Ukraine was decided more than twenty years ago, there is presently ambiguity in the interpretation of some of its provisions. The purpose of this study is to develop a common approach to the interpretation of the Act of Ukraine «On Pension Provision of Military Men, Persons of Senior Staff and the Ranks of Bodies of Domestic Affairs and Some Other Persons», in particular, the meaning of the concept «additional kinds of financial provision», which are the grounds for recalculation of pensions.*

Article's main body. *In this study, the author analysis the current law and judicial practice on the appointment and recalculation of military pensions, and others, provided by the Act of Ukraine «On Pension Provision of Military Men, Persons of Senior Staff and the Ranks of Bodies of Domestic Affairs and Some Other Persons».*

Conclusions and prospects for the development. *The article conclusions on the concept of «additional kinds of financial provision», content of other kinds of financial provision, which entitle a pensioner to recalculate a pension and is the ground for such recalculation. In particular, specified that the list of referred to in the legislation possible new monthly additional kinds of financial provision – allowances, bonuses, promotion, is not exhaustive. Legislator gives only examples of these kinds of additional monthly allowance in the terms of the Act, without limiting the rights of appliers of such right on expended interpretation of the term. An important conclusion is that the list of additional monthly financial provisions, except allowances, bonuses, promotions, may include any other additional kinds of financial provision if they are systematic (monthly) and have the monetary form.*

Key words: pension, pension for years of service, recalculation of pension, additional kinds of financial provision, military men.

Кравцов Д. М. Окремі питання правового регулювання перерахунку військових пенсій [Електронний ресурс] / Д. М. Кравцов // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Kravtsov.pdf>

ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЦІЛЬОВОГО Й ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

У статті доведено, що принцип цільового й ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного медичного страхування полягає у тому, що використання страхових коштів здійснюється в чітко визначених випадках і спосіб і має на меті отримання максимального можливого результату при мінімальних витратах.

Ключові слова: загальнообов'язкове державне медичне страхування, принципи, цільове й ефективне використання коштів, застрахована особа, страховик, нагляд, контроль.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Правові принципи не тільки визначають зміст конкретних норм права, а й безпосередньо впорядковують суспільні відносини. Розкриття змісту основних принципів загальнообов'язкового державного соціального страхування сприяє правильному розумінню його ролі й завдань, змісту конкретних нормативних положень у цій сфері. Особливе місце серед згаданих принципів займає вимога цільового й ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Окремі питання у сфері загальнообов'язкового державного медичного страхування досліджували у своїх наукових працях такі вчені, як В. В. Андрієва, В. М. Андрієв, М. О. Баймуратов, Н. Б. Болотіна, О. Д. Зайкін, М. Л. Захаров, Р. І. Іванова, П. Д. Камінська, С. С. Лукаш, О. Є. Мачульська, О. В. Москаленко, О. О. Прасов, С. М. Прилипка, В. Д. Роїк, О. С. Савич, І. М. Сирота, Е. Г. Тучкова, А. М. Юшко, О. М. Ярошенко та ін. Однак вважаємо за доцільне особливу увагу приділити аналізу принципу цільового й ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного медичного страхування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження принципу цільового й ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного медичного страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за ра-

хунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом. Одним із його різновидів є медичне загальнообов'язкове державне медичне страхування. В. Ю. Стеценко страхування у медичній сфері розглядає як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб при отриманні медичної допомоги у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок страхових грошових фондів, які формуються із страхових внесків [1, с. 19, 20].

Згідно зі ст. 5 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [2] загальнообов'язкове державне соціальне страхування громадян України здійснюється за принципами: законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування; обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадян – суб'єктів підприємницької діяльності; надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо; обов'язковості фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах, передбачених законами з окремих видів загальнообов'язкового соціального страхування; солідарності та субсидування; державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав; забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування; цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування; паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування у управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Особливе місце серед означених принципів займає вимога цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Із цього ж постулату виходять і інші соціально-страхові (ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3], ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [4], ст. 5 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [5], ст. 5 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» [6]). При цьому погодимось із О. В. Москаленко, на думку якої вибір принципів правового регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування не може бути довільним, як це має місце в чинному вітчизняному законодавстві, позаяк їх види й характер визначаються природою цієї організаційно-правової форми соціального забезпечення. Відповідна система повинна бути розроблена в такий спосіб, щоб вона могла відповідати перспективним вимогам ринкової економіки. Соціально-страхові принципи по суті є ключовими орієнтирами

для нормотворчої діяльності з формування новітньої системи соціального захисту населення України. І чим повніше вони будуть ураховані, чим більш вдало адаптовані до запитів дійсності, тим надійніше й ефективніше така система буде функціонувати [7, с. 319].

Однак за прикладом ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вважаємо за необхідне вказаний принцип сформулювати як цільове й ефективне використання коштів загальнообов'язкового державного медичного страхування. Такого роду позиція є виправданою, адже важливо не тільки використати за призначенням акумульовані страхові кошти, а й зробити це з максимальною можливою користю для застрахованих осіб.

У своїй діяльності централізовані позабюджетні цільові фонди проходять три основні стадії:

- мобілізація грошових ресурсів;
- розподіл і перерозподіл ресурсів фонду;
- витрачання фінансових ресурсів фонду.

Централізовані позабюджетні цільові фонди є самостійними фінансово-кредитними установами. «Однак, – відзначає Л. К. Воронова, – ця самостійність інша, ніж у інших юридичних осіб – державних, кооперативних, акціонерних та приватних організацій. Позабюджетні фонди здійснюють мобілізацію і використання ресурсів фондів у розмірах і на цілі, передбачені державою в положеннях про ці фонди. Держава визначає рівень страхових платежів, за її рішенням змінюється структура та рівень грошових виплат із соціальних фондів» [8, с. 230].

За ст. 20 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців і застрахованих осіб. У той же час бюджетні та інші джерела коштів, необхідні для здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування, передбачаються відповідними законами з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Із цього законодавчого припису виходять і розробники численних законопроектів у досліджуваній царині. Приміром, відповідно до ст. 30 проекту Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» (реєстраційний № 2597, текст законопроекту від 21 березня 2013 р.) [8] кошти цього різновиду страхування формуються за рахунок:

- 1) доходів від сплати:
 - а) страхових внесків;
 - б) недоїмок за страховими внесками;
 - в) нарахованих пені та штрафів;
 - г) коштів, які надходять за договорами про добровільне медичне страхування у виді забезпечення виконання зобов'язання щодо сплати страхових внесків;
- 2) коштів Державного і місцевих бюджетів у визначених законом випадках, у тому числі з резервних фондів зазначених бюджетів;
- 3) доходів від розміщення тимчасово вільних коштів та коштів страхового резерву;
- 4) інших джерел, не заборонених законом.

Тимчасово вільні кошти Фонду обов'язкового медичного страхування, а також кошти страхового резерву за рішенням правління Фонду перераховуються на депо-

зитний рахунок. Порядок розміщення тимчасово вільних коштів Фонду та коштів страхового резерву на депозитному рахунку встановлюється Кабінетом Міністрів України. Кошти Фонду, в тому числі прибутки, одержані від розміщення тимчасово вільних коштів Фонду та коштів страхового резерву, не включаються до складу державного та інших бюджетів і фондів, не підлягають вилученню, на них не може бути звернене будь-яке стягнення або застосована конфіскація.

Кошти обов'язкового медичного страхування використовуються виключно за такими напрямками:

- 1) надання медичної допомоги: а) оплата лікування і профілактичних заходів; б) управління системою обов'язкового медичного страхування; в) розвиток і модернізація постачальників медичної допомоги;
- 2) створення страхового резерву.

Покриття витрат постачальникам медичної допомоги здійснюється шляхом часткової попередньої оплати з наступною повною оплатою вартості медичної допомоги відповідно до договорів про надання медичної допомоги. Постачальники медичної допомоги приватної форми власності отримують попередню оплату за умови забезпечення відповідно до законодавства зобов'язання щодо повернення Фонду обов'язкового медичного страхування залишку цільових коштів після розрахунків за медичну допомогу, надану застрахованим особам, та у разі припинення договору про надання медичної допомоги. Структурні елементи тарифу медичної допомоги, витрати за якими покриваються шляхом часткової попередньої оплати, а також розмір і строки такої попередньої оплати визначаються законодавством.

Страховий резерв формується з метою забезпечення фінансової стабільності Фонду обов'язкового медичного страхування та своєчасного і в повному обсязі фінансування витрат, пов'язаних із наданням застрахованим особам медичної допомоги. Резерв використовується у разі незапланованого перевищення обсягу коштів на оплату медичної допомоги у зв'язку з підвищеною захворюваністю, підвищенням тарифу медичної допомоги, кількості застрахованих осіб та (або) зміною їх структури за статтю і віком.

З приводу цільового використання коштів Фонду обов'язкового медичного страхування центральним органом виконавчої влади у сфері фінансів здійснюється державний нагляд. У разі нецільового використання коштів винні суб'єкти соціально-страхових правовідносин притягаються до юридичної відповідальності. Так, у ст. 43 проекту Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» (реєстраційний № 2597, текст законопроекту від 21 березня 2013 р.) передбачено, що постачальник медичної допомоги несе таку відповідальність за використання не за цільовим призначенням цільових коштів: сплачує Фонду обов'язкового медичного страхування за рахунок власних коштів штраф у розмірі 10% від суми коштів, використаних не за цільовим призначенням, пеню в розмірі 120% річних облікової ставки Національного банку України, що діяла на день пред'явлення санкцій, нарахованої на суму недоплачених сум за кожний день прострочення, та повертає кошти, використані не за цільовим призначенням, протягом 10 робочих днів з дня пред'явлення вимоги Фондом обов'язкового медичного страхування.

Ефективність використання страхових коштів забезпечується тим, що закупівля товарів, робіт і послуг за кошти обов'язкового медичного страхування має здійснюватися відповідно до вимог та процедур, визначених Законом України «Про здійснення дер-

жавних закупівель» [9], який спрямований на створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції. Закупівлі здійснюються за такими принципами: добросовісна конкуренція серед учасників; максимальна економія та ефективність; відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; недискримінація учасників; об'єктивна та неупереджена оцінка пропозицій конкурсних торгів; запобігання корупційним діям і зловживанням; вільного переміщення товарів; свободи надання послуг.

Ще одним проявом принципу ефективності використання страхових коштів є те, що оплата за надану медичну допомогу не провадиться у випадку грубого недодержання постачальником медичної допомоги показників надання медичної допомоги.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, принцип цільового й ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного медичного страхування полягає у тому, що використання страхових коштів здійснюється в чітко визначених випадках і спосіб і має на меті отримання максимально можливого результату при мінімальних витратах. Суть централізованих позабюджетних цільових соціально-страхових фондів полягає у тому, що це своєрідний фінансовий план акумулювання, розподілу та витрачання грошових ресурсів, відокремлених від відповідного бюджету, що мають власні джерела доходу та чітко визначені напрями використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стеценко В. Ю. Обов'язкове медичне страхування в Україні (адміністративно-правові засади запровадження) : монографія / В. Ю. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 320 с.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376.
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 22. – Ст. 171.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 46, 47. – Ст. 403.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням : Закон України від 18.01.2001 р. № 2240-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 14. – Ст. 71.
7. Москаленко О. В. Принципи соціального страхування в сучасних умовах господарювання : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення / О. В. Москаленко ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2013. – 427 с.
8. Воронова Л. К. Финансовое право : учеб. пособие / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Харьков : Легас, 2003. – 360 с.
9. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування [Електронний ресурс] : проект Закону України від 05.04.2013 р. № 2597-1. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
10. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 10.04.2014 р. № 1197-VII // Голос України. – 2014. – № 78. – 19 квіт.

REFERENCES

1. Stetsenko V. Iu. *Oboviazkove medychne strakhuvannia v Ukraini, administratyvno-pravovi zasady zaprovadzhenia* (Compulsory health insurance in Ukraine (administrative and legal framework of the implementation: monograph)) : *monohr.*, V. Iu. Stetsenko. – K. : Atika, 2010, P. 320.
2. *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 14.01.1998, No. 16/98-VR* (Fundamentals of Legislation of Ukraine on Statutory national insurance: The Law of Ukraine dated by 14.01.1998, № 16 / 98-VR) // *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 1998, No. 23, p. 121.
3. *Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 09.07.2003, No. 1058-IV* (On Statutory National Pension Insurance: The Law of Ukraine dated by 09.07.2003, № 1058-IV) // *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2003, No. 49–51, p. 376.
4. *Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia na vypadok bezrobittia : Zakon Ukrainy vid 02.03.2000, No. 1533-III* (On Statutory National Social Unemployment Insurance: The Law of Ukraine dated by 03.02.2000, № 1533-III) // *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2000, No. 22, p. 171.
5. *Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia vid neshchasnoho vypadku na vyrobnytstvi ta profesiinoho zakhvoriuvannia, yaki sprychynly vtratu pratsezdatsnosti : Zakon Ukrainy vid 23.09.1999, No. 1105-XIV* (On statutory national social industrial accident and occupational diseases insurance: Law of Ukraine dated by 23.09.1999, № 1105-XIV) // *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 1999, No. 46, 47, p. 403.
6. *Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia u zviazku z tymchasovoiu vtratoiu pratsezdatsnosti ta vytratamy, zumovlenymy pokhovanniam : Zakon Ukrainy vid 18.01.2001, No. 2240-III* (On Statutory National Social Insurance in respect of temporary disability and expenses related to burial: the Law of Ukraine dated by 18.01.2001, № 2240-III) // *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2001, No. 14, p. 71.
7. *Moskalenko O. V. Pryntsypy sotsialnoho strakhuvannia v suchasnykh umovakh hospodariuvannia* (The principles of the social insurance in the contemporary economy) : *dys.*, d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.05, Kharkivskiy nats. pedah. un-t. im. H. S. Skovorody. – Kh., 2013, p. 427.
8. *Voronova L. K., Kucheriavenko N. P. Fynansovoe pravo* (Financial law) : *ucheb. Posob.* – Kh: Lehas, 2003, p. 360.
9. *Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne medychne strakhuvannia: proekt Zakonu Ukrainy vid 05.04.2013, No.2597-1* (On Statutory National Social health insurance: the draft Law of Ukraine dated by 04.05.2013, № 2597-1), [*Elektron. resurs*]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
10. *Pro zdiisnennia derzhavnykh zakupivel : Zakon Ukrainy vid 10.04.2014, No. 1197-VII* (On public procurement: The Law of Ukraine dated by 10.04.2014, № 1197-VII) // *Holos Ukrainy*, 2014, No. 78 vid 19 kvitnia.

СЕМЕНОВА А. В.

СОДЕРЖАНИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ПРИНЦИПА ЦЕЛЕВОГО И ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СРЕДСТВ ОБЩЕОБЯЗАТЕЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ

В статье доказано, что принцип целевого и эффективного использования средств общеобязательного государственного медицинского страхования заключается в том, что использо-

вание страховых средств осуществляется в четко определенных случаях и способом, целью которого является получение максимально возможного результата при минимальных затратах.

Ключевые слова: государственное медицинское страхование, принципы, целевое и эффективное использование средств, застрахованное лицо, страховщик, надзор, контроль.

SEMENOVA A. A.

THE CONTENT AND SIGNIFICANCE OF THE PRINCIPLE OF PERMITTED AND EFFECTIVE USE OF COMPULSORY STATE MEDICAL INSURANCE

Problem setting. *Legal principles not only determine the content of specific rules of law, but also directly regulate social relations. Disclosure of the basic principles compulsory social insurance contributes to the proper understanding of its role and objectives, content-specific regulations in this area. A special place among the above-mentioned principles is the requirement of the target and effective use of compulsory state social insurance.*

Analysis of recent researches and publications. *Certain issues in the field of compulsory health insurance was explored in his scientific works of such scholars as centuries V. Andreev, M. Baimuratov, N. Bolotina, O. Zaikin, M. Zakharov, G. Ivanov, P. Kaminska, S. Lukash, A. Machulski, E. Moskalenko, A. Prasov, S. Prylypko, C. Roik, I. Sirota, E. Tuchkova, A. Jusko, O. Yaroshenko and others. However, consider it appropriate give special consideration to the analysis of the principle of targeted and effective use of compulsory state medical insurance.*

Target of research. *The aim of the article is to study the principle of targeted and effective use of compulsory state medical insurance. Obligatory state medical insurance – one of the most essential elements of the system of social defense of population in the field of guard of health and receipt of necessary medicare in the case of disease. The state in the person of the legislative and executive bodies must determine basic principles of his organization, set the tariffs of payments, circle of insure and creation of the special state funds for the accumulation of payments on obligatory medical insurance. Defining his basic principles, we can form reliable foundation normatively legal providing of relations in this sphere of social security.*

Article's main body. *The principle of permitted and effective use of compulsory state medical insurance is that the use of insurance funds is carried out in well-defined cases and by the way, the purpose of which is to obtain the highest possible results at minimum cost.*

Principles are the social phenomena both after the source of origin and on maintenance. Their origin is predetermined the necessities of community development and conformities to law of public life are reflected in them. Without the account of such material points it is impossible to explain and understand the special value of principles for the successive concordance of human activity with the requirements of objective social conformities to law. All of it touches principles of right to a full degree.

Conclusions and prospects for the development. *An author in the article comes to the conclusion, that it is necessary to create a legal norm after which exceptionally in a law must be certain: structure of the system of obligatory medical insurance; persons which are subject insurance, their right and duties; insure, their right and duties; types of insurance payments, terms of receipt on them of rights, order of determining size and order of realization; order of the use of insurance facilities; organization and order of realization of management the system of obligatory medical insurance*

Key words: *public health insurance, principles, permitted and efficient use of funds insured person, the insurer, supervision, control.*

Семенова А. В. Зміст і значення принципу цільового й ефективного використання коштів загальнообов'язкового державного медичного страхування [Електронний ресурс] / А. В. Семенова // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Semenova.pdf>

УДК 349.2:331.108.43

ЛАКІЗА О. О.

здобувач Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України

ДО ПИТАННЯ АТЕСТАЦІЇ РОБОЧОГО МІСЦЯ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Статтю присвячено дослідженню питання атестації робочого місця державного службовця, під якою запропоновано розуміти комплексну оцінку всіх факторів виробничого середовища і трудового процесу, супутніх соціально-економічних факторів, які впливають на здоров'я і працездатність державних службовців у процесі виконання функцій держави на підставі та в межах повноважень, наданих чинним законодавством України.

Ключові слова: атестація, атестація державного службовця, атестація робочого місця державного службовця, атестаційна комісія, шкідливі умови праці.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави потребує встановлення та реалізації головних завдань щодо забезпечення прав і свобод людини, які безпосередньо пов'язані з необхідністю вдосконалення механізму правового регулювання в певних сферах суспільного життя, в тому числі у сфері соціального захисту прав працівників. Так, статті 1 та 3 Конституції України [1] встановлюють, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Одночасно з делегуванням обов'язків кожен працівник отримує відповідні права або повноваження, необхідні для якісного та ініціативного виконання покладених на нього обов'язків. Одним із прав державного службовця є право на безпечні та належні умови праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Окремими питаннями охорони праці та атестації робочих місць, у тому числі займалися такі вчені, як М. Г. Александров, М. Й. Бара, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, Г. С. Гончарова, В. В. Жернаков, А. Ф. Колесов, С. М. Прилипко, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, А. Я. Сухарев, Н. М. Хуторян, Л. А. Шевчук, О. М. Ярошенко та ін. Але комплексного дослідження, присвяченого атестації робочих місць взагалі та державних службовців, зокрема, за часів незалежності України ще не проводилось.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження питання атестації робочого місця державного службовця та наведення авторського визначення зазначеного поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно зі ст. 2 Кодексу законів про працю України працівники мають право, зокрема, на здорові і безпечні умови праці. Закон України «Про державну службу», Концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу, схвалена Указом Президента України від 5 березня 2004 р. № 278, Програма розвитку державної служби на 2005–2010 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 8 червня 2004 р. № 746, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, накази Голодержслужби України, які стосуються подальшого вдосконалення організаційно-правових питань підвищення службової і виконавської дисципліни та ефективності праці державних службовців органів виконавчої влади, є методичною основою підготовки Рекомендацій з організації праці державних службовців в органах виконавчої влади. Дані Рекомендації затверджено наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 28 січня 2005 р. № 55. Відповідно до них за кожним державним службовцем закріплюється конкретний обсяг роботи та визначається її зміст.

Стаття 1 Закону України «Про державну службу України» [2] встановлює, що державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження.

Таким чином, побудова ефективного механізму створення належних умов робочих місць державних службовців в Україні є завданням, яке має виконуватися в концепції розвитку української правової та соціальної державності.

Від якості атестації робочого місця державного службовця залежить ефективність виконання завдань, що стоять перед державою з метою підтримання нормального життя людей та існування державних інститутів.

Поняття «атестація робочого місця державного службовця» слід відрізнити від поняття атестації як порядку визначення кваліфікації та рівня знань державного службовця.

Вивчаючи наукову літературу, присвячену поняттю атестації, слід наголосити на тому, що існує три основних підходи до зазначеного поняття.

Перші зазначають, що атестація – це процедура оцінювання результативності діяльності службовця за певний період часу, через заходи, які проводяться в системі державної служби для визначення рівня підготовки і відповідності службовця займаній посаді, а також для вирішення питання про присвоєння службовцю відповідного рангу [3, с. 313].

Другі роблять припущення, що атестація – це атестація робочого місця державного службовця як процедура оцінювання умов праці, робочих місць, відповідності державним нормам закладів.

Так, Л. А. Шевчук та А. Ф. Колесов, досліджуючи атестацію робочих місць за умовами праці, визначають, що вона проводиться на підприємствах і в організаціях

незалежно від форм власності та господарювання, де технологічний процес, використовуване обладнання, сировина та матеріали є потенційним джерелом шкідливих і небезпечних виробничих факторів, що можуть несприятливо впливати на стан здоров'я працюючих, а також на їх нащадків як тепер, так і в майбутньому [4, с. 112].

Відповідно до Положення про порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці атестація робочих місць за умовами праці – це система аналізу й оцінки робочих місць для проведення оздоровчих заходів, ознайомлення працюючих з умовами праці, сертифікації виробничих об'єктів, для підтвердження або скасування права надання компенсацій і пільг працівникам, зайнятим на важких роботах і роботах зі шкідливими і небезпечними умовами праці [5, с. 28].

Постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 р. № 442 затверджено Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці [6].

Слід зазначити, що атестація робочих місць за умовами праці проводиться в установі, організації, на підприємстві з метою нарахування пенсії за віком на пільгових умовах відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» [7].

Окрім цього, результати атестації використовуються підприємствами й організаціями також для виплат пільг і компенсацій, передбачених чинним законодавством.

Відповідно до зазначеної постанови Міністерству праці надано право давати роз'яснення щодо порядку атестації робочих місць, а Міністерству охорони здоров'я здійснювати методичне керівництво проведенням гігієнічної оцінки умов праці.

Атестація робочих місць за умовами праці (проводиться на підприємствах і організаціях незалежно від форм власності й господарювання, де технологічний процес, використовуване обладнання, сировина та матеріали є потенційними джерелами шкідливих і небезпечних виробничих факторів, що можуть несприятливо впливати на стан здоров'я працюючих, а також на їхніх нащадків як тепер, так і в майбутньому.

Основна мета атестації полягає у регулюванні відносин між власником або уповноваженим ним органом і працівниками у галузі реалізації прав на здорові й безпечні умови праці, пільгове пенсійне забезпечення, пільги та компенсації за роботу у несприятливих умовах, а також для розробки заходів щодо поліпшення умов праці та оздоровлення працюючих.

Останні, застосовуючи широкий підхід до визначення атестації, наголошують на тому, що атестація має дві складові: атестація професійних знань та навичок державного службовця та атестація робочого місця представників держави.

Так, А. Я. Сухарев під атестацією розуміє визначення кваліфікації працівника, якості продукції, робочих місць, рівня знання осіб, які навчаються; відгук, характеристика тощо [8, с. 39].

З наведених точок зору ми бачимо, що нині не існує єдиного підходу до розуміння атестації як однієї з форм державного управління, але розглянуті дефініції доводять, що будь-який вид атестації – це форма державного управління, яка обов'язково має юридичні наслідки [3, с. 317].

Проте зупинимось детальніше на такій складовій атестації, як атестація робочого місця державного службовця.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 р. № 442 «Про Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці» [6] атестація проводиться атестаційною комісією, склад і повноваження якої визначається наказом

начальника державного органу не рідше одного разу на п'ять років. Відповідальність за своєчасне та якісне проведення атестації покладається на керівника державного органу.

Атестація робочих місць передбачає: установлення факторів і причин виникнення несприятливих умов праці; санітарно-гігієнічне дослідження факторів виробничого середовища, важкості й напруженості трудового процесу на робочому місці; комплексну оцінку факторів виробничого середовища і характеру праці на відповідальність їхніх характеристик стандартам безпеки праці, будівельним та санітарним нормам і правилам; установлення ступеня шкідливості й небезпечності праці та її характеру за гігієнічною класифікацією; обґрунтування віднесення робочого місця до категорії із шкідливими (особливо шкідливими), важкими (особливо важкими) умовами праці; визначення (підтвердження) права працівників на пільгове пенсійне забезпечення за роботу у несприятливих умовах; складання переліку робочих місць, виробництв, професій та посад з пільговим пенсійним забезпеченням працівників; аналіз реалізації технічних і організаційних заходів, спрямованих на оптимізацію рівня гігієни, характеру і безпеки праці.

Відповідно до Методичних рекомендацій для проведення атестації робочих місць за умовами праці, затверджених Міністром праці України та Головним державним санітарним лікарем України Постановою №41 від 1 вересня 1992 р. [9], для організації і проведення атестації керівник підприємства видає наказ, у якому зазначаються основа і завдання атестації; затверджуються склад, голова і секретар постійно діючої атестаційної комісії, визначаються її повноваження, у разі необхідності визначається склад цехових (структурних) атестаційних комісій; установлюються терміни і графіки проведення підготовчих робіт у структурних підрозділах підприємства; визначається взаємодія із зацікавленими державними органами і громадськими організаціями (експертизою умов праці, санітарно-епідеміологічною службою); визначаються проектні, науково-дослідні установи для науково-технічної оцінки умов праці і участі в розробці заходів щодо усунення шкідливих виробничих факторів.

До складу атестаційної комісії рекомендується включати головних спеціалістів, працівників відділу кадрів, праці і заробітної плати, охорони праці, органів охорони здоров'я підприємства, представників громадських організацій та ін.

При проведенні атестації робочого місця державного службовця особливу увагу необхідно звернути на оцінку технічного та організаційного рівня робочого місця представників держави.

Так, оцінка технічного рівня робочого місця провадиться шляхом аналізу: відповідності технологічного процесу, будівель і споруд – проектам, обладнання – нормативно-технічній документації, а також характеру та обсягу виконаних робіт, оптимальності технологічних режимів; технологічної оснащеності робочого місця (наявність технологічного оснащення та інструменту, контрольно-вимірювальних приладів та їх технічного стану, забезпеченості робочого місця підйомно-транспортними засобами); відповідності технологічного процесу, обладнання, оснащення, інструменту і засобів контролю вимогам стандартів безпеки та нормам охорони праці; впливу технологічного процесу, що відбувається на інших робочих місцях.

При оцінці організаційного рівня робочого місця аналізується: раціональність планування (відповідність площі, яка зайнята робочим місцем, нормам технологіч-

ного проектування та раціонального розміщення обладнання й оснащення), а також відповідність його стандартам безпеки, санітарним нормам та правилам; забезпеченість працюючих спецодягом і спецвзуттям, засобами індивідуального і колективного захисту та їх відповідність стандартам безпеки праці і встановленим нормам; організація роботи захисних споруд, пристроїв, контрольних приладів.

Одним із чинників ефективної організації праці державних службовців є використання робочого часу. Тривалість робочого часу державних службовців визначається нормативно-правовими актами у сфері праці з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про державну службу». Нормальна тривалість робочого часу – сорок годин на тиждень. Крім того, відповідно до ст. 20 Закону України «Про державну службу» для виконання невідкладної і непередбаченої роботи державні службовці зобов'язані за розпорядженням керівника органу виконавчої влади, в якому вони працюють, з'являтися на службу у вихідні, святкові та неробочі дні, робота за які компенсується відповідно до чинного законодавства. За рішенням керівника органу виконавчої влади державні службовці можуть бути відкликані із щорічної або додаткової відпустки. Частина невикористаної відпустки, яка залишилася, надається державному службовцю у будь-який інший час відповідного року або приєднується до відпустки у наступному році.

На режим праці та відпочинку державних службовців впливає ступінь нервово-емоційного напруження, санітарно-гігієнічні умови тощо. Оскільки найбільша працездатність державного службовця спостерігається з 9 до 12 та з 14 до 16 годин, то саме на цей період рекомендується планувати виконання найбільш трудомістких видів робіт.

Для запобігання перевтомленню необхідно встановити регламентовані перерви для відпочинку, які є більш ефективними, ніж перерви, що виникають у процесі роботи. Для працівника розумової роботи ефективний такий режим: через дві години з початку роботи – десятихвилинна перерва; у другій половині дня через кожну годину роботи – п'яти-восьмихвилинна перерва.

Виходячи із змісту праці, робочий час можна поділити на підготовчо-заключний час, час основної роботи, час відпочинку і особистих потреб та час обслуговування робочого місця.

До підготовчо-заключного часу у державних службовців належить час отримання завдання та звіт про його виконання. Час обслуговування робочого місця – це час на отримання та доставку документів та матеріалів до робочого місця, приведення в робочий стан оргтехніки. Час основної роботи поділяється залежно від її характеру, обумовленого змістом функцій управління, на час організаційно-адміністративної, творчої та технічної праці.

Перерви в процесі робочого дня поділяються на:

- перерву на відпочинок та перерву на особисті потреби;
- час обідньої перерви, який визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку, не включається до робочого часу, надається для відпочинку і харчування та використовується державними службовцями на свій розсуд. Цей час повинен надаватися, як правило, через чотири години після початку роботи;
- перерви, викликані порушенням режиму праці, які пов'язані в основному із чинниками, що не залежать від працівника (очікування завдання, несправність технічних засобів тощо);

– перерви, викликані порушенням трудової дисципліни (запізнення на роботу, передчасне залишення робочого місця, самовільна тимчасова відсутність, виконання роботи, не пов'язаної із службовими обов'язками).

Підготовчо-заключний час, час на обслуговування робочого місця, час на відпочинок та особисті потреби, включаючи фізичні паузи, як правило, складає 10 % від часу основної роботи.

У підвищенні ефективності організації праці державних службовців важливе значення відіграє поведінка керівника, організація його особистої праці та її продуктивність, методи та стиль керівництва.

Одним із принципів організації праці державних службовців є її планомірність, яку повинен організувати керівник. Планомірність забезпечує відповідну систему виконання управлінських робіт і гарантує, що жодне завдання або питання не залишиться поза увагою, дозволяє заздалегідь відокремити головні питання від другорядних, раціонально завантажити роботою державних службовців, запобігати виникненню критичних ситуацій.

Рівень обслуговування робочих місць державних службовців в органах виконавчої влади впливає на їх продуктивність праці. Тому своєчасна службова інформація, яка надходить до державного службовця, є одним з елементів раціональної організації його праці, оскільки вона дає змогу своєчасно прийняти обґрунтовані рішення.

Для забезпечення оперативності у роботі необхідно мати на робочих місцях такі довідкові матеріали: тлумачний словник термінів відповідної галузі; довідники з чинного законодавства; орфографічний словник; довідкові книжки з адресами та телефонами працівників, діяльність яких пов'язана з цією установою; фахову літературу; нормативно-правову базу (електронна база); оргтехніку та канцелярські товари тощо.

Оскільки виконання свого обов'язку державними службовцями в більшості випадків пов'язано зі застосуванням комп'ютерної техніки, слід розглянути питання атестації робочого місця державного службовця з метою надання додаткової відпустки за шкідливі умови праці.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про відпустки» [10] щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менш ніж 24 календарні дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору.

Окремим категоріям працівників, робота яких пов'язана з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних і геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я, згідно зі ст. 8 Закону України «Про відпустки» [10] надаються щорічні додаткові відпустки за особливий характер праці за списком виробництв, робіт, професій і посад працівників.

Оскільки робота осіб, які працюють на електронно-обчислювальних та обчислювальних машинах, до яких належить і персональний комп'ютер, пов'язана з підвищеним зоровим і нервово-емоційним навантаженням, їх роботу віднесено до роботи з особливим характером.

Статтею 11 Закону України «Про державну службу» [2] визначено, що державні службовці мають право на здорові, безпечні та належні для високопродуктивної роботи умови праці.

Особам, робота яких пов'язана з використанням персонального комп'ютера і яким тривалість щорічної відпустки не визначено іншими актами законодавства, надаються щорічні додаткові відпустки за особливий характер праці тривалістю до чотирьох календарних днів. Конкретна тривалість таких відпусток встановлюється колективним або трудовим договором залежно від часу зайнятості працівника в цих умовах.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про відпустки» [10] до стажу роботи, що дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими умовами праці та за особливий характер праці, зараховується: час фактичної роботи із шкідливими, важкими умовами або з особливим характером праці, якщо працівник зайнятий у цих умовах не менше половини тривалості робочого дня, встановленої для працівників даного виробництва, цеху, професії або посади; час щорічних основної та додаткових відпусток за роботу із шкідливими, важкими і за особливий характер праці; час роботи вагітних жінок, переведених на підставі медичного висновку на легшу роботу, на якій вони не зазнають впливу несприятливих виробничих факторів.

Пунктом 1 ст. 4 Закону України «Про відпустки» [10] передбачено, що до щорічних відпусток законодавством надаються: основна відпустка; додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці; додаткова відпустка за особливий характер праці; інші додаткові відпустки, передбачені законодавством.

Право на щорічні додаткові відпустки за особливий характер праці (куди включається відпустка за роботу на комп'ютері) не поширюється на державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, оскільки ст. 35 Закону України «Про державну службу» [2] передбачає, що державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування передбачено надання щорічної відпустки тривалістю 30 календарних днів, якщо законодавством не передбачено більш тривалої відпустки. 30 календарних днів становить саме щорічна, а не основна відпустка.

Водночас до щорічних додаткових відпусток за особливий характер праці віднесено також відпустки за ненормований робочий день, які також, враховуючи вищевикладене, державним службовцям не надаються.

Державним службовцям, які мають стаж роботи в державних органах понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю до 15 календарних днів, порядок і умови надання якої встановлено спеціальним порядком.

Так, Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1994 р. № 250 «Про порядок і умови надання державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування додаткових оплачуваних відпусток» [11] передбачено, що державним службовцям, які мають стаж державної служби понад 10 років, посадовим особам місцевого самоврядування, які мають стаж служби в цих органах понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю п'ять календарних днів, а починаючи з 11-го року ця відпустка збільшується на два календарних дні за кожний наступний рік. Тривалість додаткової оплачуваної відпустки не може перевищувати 15 календарних днів.

Додаткові оплачувані відпустки державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування надаються одночасно із щорічною відпусткою згідно з усталеним графіком або за згодою сторін окремо від неї.

Отже, будь-які пільги і компенсації, передбачені за роботу із шкідливими і важкими умовами праці, державним службовцям законодавством не передбачено.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи, слід зазначити, що під атестацією робочого місця державного службовця можна розуміти комплексну оцінку всіх факторів виробничого середовища і трудового процесу, супутніх соціально-економічних факторів, які впливають на здоров'я і працездатність державних службовців у процесі виконання функцій держави на підставі та в межах повноважень, наданих чинним законодавством України.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
- 2 Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
- 3 Бурлака О. С. Детермінація поняття атестації у правовому полі / О. С. Бурлака // Держава і право : зб. наук. пр. – 2005. – № 29. – С. 312–318.
- 4 Лебин Б. Д. Подбор, подготовка и аттестация научных кадров в СССР: вопросы истории и правового регулирования / Б. Д. Лебин ; Акад. наук СССР (Ленинград). – Л. : Наука, 1966. – 288 с.
- 5 Трудовое право : энцикл. слов. / редкол. С. А. Иванов [и др.]. – 4-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1979. – 528 с.
- 6 Про Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 01.08.1992 р. № 442. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/442-92-%D0%BF>.
- 7 Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10.
- 8 Большой юридический словарь : слов. / В. А. Белов, В. В. Бойцова, Л. В. Бойцова и др. ; под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 703 с.
- 9 Методичні рекомендації для проведення атестації робочих місць за умовами праці [Електронний ресурс] : Постанова М-ва праці України від 01.09.1992 р. № 41. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/code=%76%30%30%34%31%32%30%35%2D%39%32>.
- 10 Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.
- 11 Про порядок і умови надання державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування додаткових оплачуваних відпусток [Електронний ресурс] : Постанова Каб. Міністрів України від 27.04.1994 р. № 250. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/250-94-%D0%BF>.

REFERENCES

- 1 Konstytutsiia Ukrainy : *Zakon Ukrainy* vid 28.06.1996, No. 254k/96-VR (Constitution of Ukraine: the Law of Ukraine dated by 28.06.1996, No. 254k/96-VR) // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, No. 30, p. 141.
- 2 Pro derzhavnu sluzhbu : *Zakon Ukrainy* vid 16.12.1993, No. 3723-XII (On the Civil Service: The Law of Ukraine dated 16.12.1993, № 3723-XII) // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1993, No. 52, p. 490.

- 3 Burlaka O. S. Determinatsiia poniattia atestatsii u pravovomu poli (Determination of the concept of certification in the legal field) / O. S. Burlaka // *Derzhava i pravo* : Zb. naukov. Prats, 2005, No. 29, p. 312–318.
- 4 Lebin B. D. Podbor, podgotovka i attestaciya nauchnyh kadrov v SSSR (Selection, preparation and qualification of the scholars in USSR: history issues and legal regulation) [Tekst] : *voprosy istorii i pravovogo regulirovaniya*, B. D. Lebin; Akad. nauk SSSR (Leningrad). – L. : Nauka, 1966, p. 288.
- 5 Trudovoe pravo: enciklopedicheskiy slovar (Labor law: Encyclopedic Dictionary) : redkol, S. A. Ivanov [i dr.]. – 4-e izd. – M. : *Sovetskaya enciklopediya*, 1979, p. 528.
- 6 Pro Poriadok provedennia atestatsii robochykh mistst za umovamy pratsi (On the procedure for certification of workplaces on working conditions) : *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.08.1992 No. 442 [Elektronnyi resurs]*. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/442-92-%D0%BF>
- 7 Pro pensiine zabezpechennia : *Zakon Ukrainy vid 05.11.1991, No. 1788-XII* (On pensions: the Law of Ukraine dated by 05.11.1991, No. 1788-XII) // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1992, No. 3, p. 10.
- 8 Bol'shoj yuridicheskij slovar' (Large law dictionary) : slovar', V. A. Belov, V. V. Bojtsova, L. V. Bojtsova i dr.; Pod red. A. YA. Sukhareva, V. E. Krutskikh. – 2-e izd., pererab. i dop. – M. : INFRA-M, 2003, p. 703.
- 9 Metodichni rekomendatsii dlia provedennia atestatsii robochykh mistst za umovamy pratsi, [Elektronnyi resurs] / *Postanova Ministerstva pratsi Ukrainy vid 01.09.1992 No. 41* (Guidelines for certification of workplaces on working conditions [electronic resource]. – Resolution of the Ministry of Labour of Ukraine dated by 09.01.1992 p. № 41.). – Rezhym dostupu : <http://zakon.nau.ua/doc/code=%76%30%30%34%31%32%30%35%2D%39%32>
- 10 Pro vidpustky : *Zakon Ukrainy vid 15.11.1996, No. 504/96-VR* (On vacations: the Law of Ukraine dated by 15.11.1996, No. 504/96-VR) // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1997, No. 2, p. 4.
- 11 Pro poriadok i umovy nadannia derzhavnym sluzhbovtciam, posadovym osobam mistsevoho samovriaduvannia dodatkovykh oplachuvanykh vidpustok [Elektronnyi resurs] / *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.04.1994 No. 250* (On the order and conditions of additional paid leave for civil servants, local government officials [electronic resource] / Act of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated by 27.04.1994, № 250.). – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/250-94-%D0%BF>

ЛАКИЗА О. О.

К ВОПРОСУ ОБ АТТЕСТАЦИИ РАБОЧЕГО МЕСТА
ГОСУДАРСТВЕННОГО СЛУЖАЩЕГО

Статья посвящена исследованию вопроса аттестации рабочего места государственного служащего, под которой предлагается понимать комплексную оценку всех факторов производственной среды и трудового процесса, сопутствующих социально-экономических факторов, влияющих на здоровье и работоспособность государственных служащих в процессе выполнения функций государства на основании и в пределах полномочий, предоставленных действующим законодательством Украины.

Ключевые слова: аттестация, аттестация государственного служащего, аттестация рабочего места государственного служащего, аттестационная комиссия, вредные условия труда.

LAKIZA O. O.

TO THE QUESTION OF THE ASSESSMENT OF CIVIL SERVANT

Problem setting. Simultaneously with the delegation of responsibility each employee receives the appropriate rights or privileges necessary for the qualitative and initiative execution of his duties. One of the rights of the civil servant has the right to a safe and appropriate working conditions.

Analysis of recent researches and publications. Private occupational safety and certification of workplaces, including, studied by such scholars as M. Alexandrov, M. Bars, N. Bolotina, V. Venediktov, G. Goncharov, V. Zhernakov, A. Kolesov, S. Prilipko, C. Prokopenko, O. Prozesky, A. Sukharev, N. Farmers, L. Shevchuk, O. Yaroshenko and others. But a comprehensive study on the certification of workplaces in general and civil servants, in particular, during the time of independence of Ukraine was conducted.

Target of research. The aim of the article is to study the question of the evaluation of the workplace civil servant and guidance of the author's definition of this concept.

Article's main body. The rights of citizens of Ukraine on labour provided by the state. Employees implement the right to work by the contract of employment on the work at the enterprise, institution, organization or individual. The build process in Ukraine is a democratic, social, rule of law requires the establishment and implementation of the main tasks of ensuring the rights and freedoms that are directly related to the need to improve the mechanism of legal regulation in certain areas of public life, including in the sphere of social protection of workers' rights. Building an effective mechanism to create appropriate conditions jobs of civil servants in Ukraine is a task that must be performed in the concept of development of the Ukrainian legal and social state.

The quality of the evaluation of the workplace civil servant depends on the efficiency of the tasks facing the state with the objective of maintaining a normal life and existence of state institutions. The concept of certification workplace civil servant should be distinguished from the concept of certification as a procedure for determining the qualifications and knowledge of civil servants. Studying the scientific literature on the concept of certification, it should be noted that there are 3 main approaches specified concepts.

Level of service jobs civil servants in the executive bodies affects their productivity. Therefore, timely service information, which comes to a government employee, is one of the elements of the rational organization of his work, because it enables us to make informed decisions.

Any benefits and compensation provided for work with harmful and difficult working conditions for state employees is not provided by legislation.

Conclusions and prospects for the development. Thus, certification workplace civil servant is a comprehensive assessment of all factors of the working environment and working process, related socio-economic factors affecting the health and performance of civil servants in the process of execution of the state function on the basis and within the powers provided by the current legislation of Ukraine.

Key words: attestation, review of civil servant, assessment of workplace of civil servant, certification commission, harmful working conditions.

Лакіза О. О. До питання атестації робочого місця державного службовця [Електронний ресурс] / О. О. Лакіза // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Lakiza.pdf>

УДК 369.011

МОСКАЛЕНКО О. В.

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін та міжнародного права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ДОСТУПНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП
ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено принцип доступності як засадничий принцип загальнообов'язкового державного соціального страхування. Відмічається, що соціально-страхові принципи по суті є ключовими орієнтирами для нормотворчої діяльності з формування новітньої системи соціального захисту населення України. Зазначається, що чим повніше вони будуть ураховані та більш вдало адаптовані до запитів дійсності, тим надійніше й ефективніше така система функціонуватиме.

Ключові слова: принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування, доступність, соціальні послуги, матеріальне забезпечення, захист населення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Категорія «принцип» є фундаментом системи, що становить узагальнення й поширення відповідного положення на всі явища тієї сфери, з якої цей принцип абстраговано. Розвинене суспільство передбачає цілісну юридичну надбудову, сформовану на передових засадах правової організації суспільного життя людей та їх соціальних інституцій. Ці засади знаходять своє вираження насамперед у праві й перш за все у його принципах, які є своєрідною передавальною ланкою між економічним базисом соціуму і його юридичною надбудовою, системою нормативного регулювання. Вони об'єктивно зумовлені характером суспільних відносин, економічною й політичною структурою суспільства й відбивають об'єктивні закономірності суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичним підґрунтям цієї статті є наукові праці таких учених, як В. М. Андріїв, В. О. Гончаров, І. М. Жаровська, І. О. Ільїн, О. А. Коваль, А. М. Колодій, О. І. Процевський, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. Однак незважаючи на їх відчутні здобутки, дослідження принципу доступності як важливого принципу загальнообов'язкового державного соціального страхування ще не проводилось.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням цієї статті є ретельне дослідження принципу доступності як засадничого принципу загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. А. М. Колодій принципами права називає відправні ідеї існування права, що виражають найважливіші закономірності й підвалини конкрет-

ного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять головні його риси, вирізняючись універсальністю, вищою імперативністю й загальнозначущістю, відповідають об'єктивній потребі побудови і зміцнення того чи іншого суспільного ладу [1, с. 27].

О. А. Коваль виокремлює такі відмінності принципів права порівняно зі звичайними правовими нормами: а) вони здійснюють універсальне й узагальнене закріплення основних засад суспільного ладу; б) забезпечують одностайне формулювання норм права, їх вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання та інші види правового впливу; в) принципи права володіють вищою імперативністю й безумовністю; г) мають змогу самостійно впливати на суспільні відносини [2, с. 49].

Правові принципи не тільки визначають зміст конкретних норм права, а й, будучи їх складниками, безпосередньо впорядковують суспільні відносини.

Значення принципів у праві полягає в тому, що вони: а) володіють властивістю вищої імперативності, універсальності, загальнозначимості, є стійкими і стабільнішими протягом невизначено тривалого часу; б) спрямовують розвиток і функціонування всієї правової системи; в) зумовлюють напрями правотворчої, правозастосовної та іншої юридичної діяльності; г) виступають найважливішим критерієм законності дій громадян, посадових осіб та інших суб'єктів права; д) сприяють подоланню прогалин у праві; е) впливають на рівень правосвідомості в суспільстві [3, с. 198].

У Філадельфійській декларації МОП виокремлено принципи соціальної політики держави: а) праця не є товаром; б) свобода слова та свобода об'єднань; в) злидні в будь-якому місці є загрозою для загального добробуту; г) всі люди, незалежно від раси, віри і статі, мають право на матеріальний добробут і духовний розвиток в умовах свободи й поваги, гідності, економічної стійкості й рівних можливостей.

Принципами права соціального забезпечення є керівні положення, що віддзеркалюють сутність, найважливіші особливості й загальну спрямованість норм права соціального забезпечення, а також стратегічні напрями політики в цій царині.

В. О. Гончаров аргументовано доводить, що принципи відіграють важливу роль у становленні й розвитку соціального забезпечення: а) вони служать засадами об'єднання окремих правових норм у єдину логічну систему; б) дозволяють вирізнити специфічні ознаки відповідної галузі; в) дають можливість ретельно і змістовно усвідомити зміст конкретної норми, що стосується соціального забезпечення, й визначити загальну спрямованість і головні тенденції його розвитку; г) допомагають правильно розуміти сутність законодавства про соціальне забезпечення та його взаємозв'язок з економікою, соціальною політикою держави, правосвідомістю громадян; д) виступають підґрунтям для здійснення тлумачення правових норм, особливо у випадках, коли нормативні акти містять протиріччя [4, с. 40].

І. М. Сирота, спираючись на чинні галузеві нормативні акти, пропонує систему принципів права соціального забезпечення, яка охоплює:

- соціальне забезпечення на умовах обов'язкового страхування всіх працівників;
- багатоманітність форм і видів соціального забезпечення застрахованих працівників;
- диференціацію умов і форм соціального забезпечення залежно від характеру і тривалості трудової діяльності й розміру страхових внесків;

- забезпечення пенсіями й допомогам на рівні прожиткового мінімуму;
- здійснення соціального забезпечення за рахунок коштів державних і недержавних страхових фондів;
- здійснення соціального забезпечення органами державного управління;
- охорону й захист права та законних інтересів громадян на соціальне забезпечення [5, с. 77, 78].

Під принципами правового регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування слід розуміти об'єктивно зумовлені й розроблені з урахуванням наукових досягнень керівні правові засади реалізації цієї організаційно-правової форми соціального забезпечення, що визначають її загальну спрямованість, зміст і характерні особливості. При цьому треба врахувати, що всі інститути права соціального забезпечення пронизані галузевими принципами, що забезпечують нерозривний зв'язок відповідного інституту з галуззю загалом та іншими правовими інститутами зокрема.

Однак для існуючої царини соціального страхування багато в чому залишаються характерними принципи соціального забезпечення радянського типу, з чим, до речі, пов'язані найхарактерніші недоліки національної соціально-страхової системи захисту населення. Їх усунення й перехід до побудови останньої на дійсно належних страхових принципах і є магістральним напрямом реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Під час реформування національної системи загальнообов'язкового державного соціального страхування необхідно вирішити такі основні завдання:

- завершити формування законодавчої бази;
- запровадити загальнообов'язкове державне медичне страхування;
- забезпечити поєднання особистої відповідальності кожної застрахованої особи й солідарності всіх застрахованих осіб у питанні формування й витрачання страхових коштів;
- розробити й запровадити економіко-правовий механізм, який дозволив би заінтересувати працівників і роботодавців у зниженні страхових ризиків;
- гарантувати надання мінімальних страхових виплат на рівні, не нижче прожиткового мінімуму, встановленого законом, з поступовим їх підвищенням;
- опрацювати і втілити в життя механізм щорічного реального зростання розміру матеріального забезпечення;
- посилити диференціацію умов і розмірів матеріального забезпечення й соціальних послуг, що надаються застрахованим особам;
- вирішити питання про розширення й удосконалення бази для нарахування страхових внесків й окреслити коло їх платників, у тому числі за рахунок легалізації доходів;
- провести чітку диференціацію страхових тарифів у межах окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- забезпечити всю повноту відповідальності кожного із страхових фондів за фінансову ситуацію в окремому виді досліджуваного соціального страхування;
- поєднати скорочення пільг по сплаті страхових внесків із передбаченням у видатках Державного бюджету України коштів на їх компенсацію;

- оптимізувати співвідношення рівня страхових внесків і страхових виплат;
- посилити відповідальність за спрямування коштів цільових страхових фондів на фінансування виплат не страхового характеру;
- підвищити ефективність адміністрування витрат.

Проте із набранням ринковою економікою темпів розвитку, з докорінним оновленням законодавства принципи правового загальнообов'язкового державного соціального страхування поступово набувають своєї нової форми і змісту. У них відбивається міра спрямованості держави на допомогу своїм громадянам, прагнення до гуманності і співчуття. Ці принципи знайшли легальне закріплення у чинному законодавстві України, що загалом є ознакою достатньої розвиненості й досконалості правової системи держави.

Вважаємо, що вибір принципів правового регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування не може бути довільним, як це має місце в чинному вітчизняному законодавстві, позаяк їх види й характер визначаються природою цієї організаційно-правової форми соціального забезпечення. Відповідна система повинна бути розроблена в такий спосіб, щоб вона могла відповідати перспективним вимогам ринкової економіки. Соціально-страхові принципи по суті є ключовими орієнтирами для нормотворчої діяльності з формування новітньої системи соціального захисту населення України. І чим повніше вони будуть ураховані, чим більш вдало адаптовані до запитів дійсності, тим надійніше й ефективніше така система буде функціонувати.

Однією з необхідних умов формування й життєдіяльності будь-якого демократичного суспільства є доступність права загалом та окремих прав зокрема. І. М. Жаровська таку доступність тлумачить як складну, комплексну й системну правову конструкцію, за допомогою якої реалізується система організаційно-правових та інших заходів органів державної влади, інших учасників суспільних відносин, що стосуються створення належних умов користування кожною особою правом, у тому числі і здатністю розуміти і свідомо пізнавати правові вимоги, використовувати закріплені за нею права й виконувати покладені на неї обов'язки з метою підвищення рівня свого культурно-правового розвитку [6, с. 68]. Доступність права на рівні суб'єктивному виступає одним із фундаментальних прав людини, а на рівні декларативному – одним із пріоритетів державної політики.

Як наголошує І. О. Ільїн, народу необхідно й належить знати закони своєї країни, оскільки це входить до складу правового життя. Нехтуючи об'єктивним змістом і об'єктивними знаннями права, людина позбавляє себе тієї основи, на якій можливе правове життя. За таких умов вона не має ніяких теоретичних і життєвих мотивів для того щоб сперечатися про право чи безправність, апелювати до суду, наполягати на своїх правах тощо [7, с. 37]. На сучасному етапі оптимізація механізмів поширення знань про права й обов'язки людини – одне з пріоритетних завдань держави. Базовими умовами такого процесу є: а) удосконалення системи поширення правових знань; б) забезпечення доступу засобів масової інформації до правової інформації й формування в населення інтересу до неї; в) забезпечення кваліфікованого висвітлення правових питань у засобах масової інформації; г) гарантування доступу до правової інформації для всіх категорій громадян; д) створення сприятливих умов для розвитку ринку інформаційних послуг у сфері права.

Доступність загальнообов'язкового державного соціального страхування полягає в тому, що у фактичному складі, на підставі якого виникають відповідні правовідносини, основне місце займає юридичний факт – факт-стан бути застрахованим. Дійсно, право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття або на соціальні послуги мають застраховані особи. Члени особистого селянського й фермерського господарства, якщо вони не є найманими працівниками, громадяни України, які працюють за її межами, й не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття в країні, в якій вони перебувають, мають право на матеріальне забезпечення теж за умови сплати страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Однак для виникнення правовідносин з надання матеріального забезпечення або соціальних послуг конкретній особі цього недостатньо. Як наслідок К. С. Батигін вирізняє дві групи юридичних фактів: а) з якими пов'язується виникнення у працівника правомочності на отримання забезпечення по конкретному випадку, і б) з якими пов'язана реалізація цієї правомочності. Тут головну роль відіграють волевиявлення працівника й рішення органу, що призначає матеріальне забезпечення [8, с. 18].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Про доступність загальнообов'язкового державного соціального страхування свідчить і порядок призначення окремих видів матеріального забезпечення. Причому, заява про призначення пенсії непрацюючим громадянам і членам їх сімей подається заявником особисто або через представника безпосередньо до органу, який призначає пенсію, за місцем проживання (реєстрації) або законним представником за місцем проживання (реєстрації) заявника. Якщо особа, якій призначається пенсія, є неповнолітньою або недієздатною, заява подається батьками або опікунами (піклувальниками) за місцем їх проживання (реєстрації). Заява про призначення пенсії працюючим громадянам і членам їх сім'ї у зв'язку із втратою годувальника подається членом його сім'ї до управління Пенсійного фонду України в районах, містах і районах у містах через уповноважену посадову особу підприємства. За бажанням особи така заява може бути подана особисто за місцем проживання (реєстрації). Звернення за призначенням пенсії за віком може здійснюватися в будь-який час після виникнення права на останню, але не раніше ніж за місяць до досягнення пенсійного віку. Пенсії за віком і за інвалідністю призначаються незалежно від того, припинена робота на час звернення за пенсією чи продовжується [9]. Відповідно до ст. 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [10] пенсія нараховується з дня подачі заяви, крім випадків, коли вона призначається з більш раннього строку: а) за віком – з дня, що настає за днем досягнення пенсійного віку, якщо звернення за пенсією відбулося не пізніше трьох місяців з дня досягнення особою пенсійного віку; б) за інвалідністю – з дня встановлення інвалідності, якщо звернення за пенсією відбулося не пізніше трьох місяців з дня встановлення інвалідності; в) у зв'язку із втратою годувальника – з дня, що настає за днем смерті годувальника, якщо звернення про призначення такого виду пенсії надійшло протягом 12 місяців з дня смерті годувальника.

Таким чином, доступність загальнообов'язкового державного соціального страхування полягає в тому, що у фактичному складі, на підставі якого виникають відповідні правовідносини, визначальне місце займає юридичний факт – факт-стан бути

застрахованим. Про доступність свідчить також і порядок призначення окремих видів матеріального забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колодій А. М. Принципи права України : монографія / А. М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 206 с.
2. Коваль О. А. Принципи процесуального права та їх втілення в законодавчій регламентації діяльності міліції України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / О. А. Коваль ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2005. – 198 с.
3. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
4. Гончаров В. О. Соціальне обслуговування як організаційно-правова форма соціального забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 – трудове право та право соціального забезпечення / В. О. Гончаров ; ІДП НАН України. – К., 2011. – 199 с.
5. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні : учебник / І. М. Сирота. – [изд. 6-е.]. – Харків : Одісей, 2006. – 432 с.
6. Жаровська І. М. Доступність права: теоретико-правові проблеми : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / І. М. Жаровська ; ІДП НАН України. – К., 2005. – 204 с.
7. Ильин И. А. О сущности правосознания : монография / И. А. Ильин. – М. : Рагогъ, 1993. – 243 с.
8. Батыгин К. С. Пособие по государственному социальному страхованию: Законодательство и комментарий / К. С. Батыгин, Г. С. Симоненко. – М. : Профсоюзы и экономика, 1992. – 304 с.
9. Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : постанова правл. Пенс. фонду України від 25.11.2005 р. №22-1 // Офіц. вісн. України. – 2005. – №52. – Ст. 3383.
10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. №1058-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №49-51. – Ст. 376.

REFERENCES

1. Kolodii A. M. *Pryntsypy prava Ukrainy* (Principles of law of Ukraine) : *monohr.* / A. M. Kolodii, K.: Yurinkom Inter, 1998, p. 206.
2. Koval O. A. *Pryntsypy protsesualnoho prava ta yikh vtilennia v zakonodavchii rehlamentatsii diialnosti militsii Ukrainy* (The principles of procedural law and its implementation in the legal regulation of militia activity in Ukraine) : *dys., kand. yuryd. nauk* : spets. 12.00.01 / O. A. Koval ; Kyiv, nats. un-t vnutr. Sprav, K., 2005, p. 198.
3. *Zahalna teoriia derzhavy i prava* (General theory of state and law: textbook) : *pidruch.* ; za red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna. – Kh. : *Pravo*, 2009, p. 584.
4. Honcharov V. O. *Sotsialne obsluhovuvannia yak orhanizatsiino-pravova forma sotsialnoho zabezpechennia* (Social services as a legal form of social security) : *dys., kand. yuryd. nauk* : spets. 12.00.05 / V. O. Honcharov; IDP NAN Ukrainy. – K., 2011, p. 199.
5. Sirota I. M. *Pravo social'nogo obespecheniya v Ukraini* (Social security Law in Ukraine) : *uchebnik* [izd. 6-e.] / I. M. Sirota. – Har'kov : Odissey, 2006, p. 432.

6. Zharovska I. M. *Dostupnist prava: teoretyko-pravovi problemy* (Law availability: theoretical and legal issues) : *dys. ... kand. yuryd. nauk* : spets. 12.00.01 / I. M. Zharovska, IDP NAN Ukrainy. – K., 2005, pp. 204.
7. Il'in I. A. *O sushhnosti pravosoznaniya* (The essence of legal conscience) : *monogr.* / I. A. Il'in. – M. : Ragog, 1993, p. 243.
8. Batygin K. S. *Posobie po gosudarstvennomu sotsial'nomu strakhovaniyu: Zakonodatel'stvo i kommentarij* (Manual on state social insurance: legislation and comment) / K. S. Batygin, G. S. Simonenko. – M. : *Profsoyuzy i ehkonomika*, 1992, p. 304.
9. *Pro zatverdzhennia Poriadku podannia ta oformlennia dokumentiv dlia pryznachennia (pererakhunku) pensii vidpovidno do Zakonu Ukrainy Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiiine strakhuvannia* : post. pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy vid 25.11.2005, No. 22-1 (On approval of the order of submission and execution of documents for award (conversion) pension under the Law of Ukraine «On Statutory National Pension Insurance»: act of the Pension Fund of Ukraine dated by 25.11.2005, №22-1) // *Ofits. visn. Ukrainy*, 2005, No. 52, pp. 3383.
10. *Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiiine strakhuvannia* : Zakon Ukrainy vid 09.07.2003, No 1058-IV (On Statutory National Pension Insurance: the Law of Ukraine dated by 09.07.2003, No 1058-IV) // *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 2003, No 49-51, p. 376.

МОСКАЛЕНКО О. В.

ДОСТУПНОСТЬ КАК ПРИНЦИП ОБЩЕОБЯЗАТЕЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье исследован принцип доступности как основополагающий принцип всеобщего государственного социального страхования. Отмечается, что социально-страховые принципы по сути являются ключевыми ориентирами для нормотворческой деятельности по формированию новой системы социальной защиты населения Украины. Отмечается, что чем полнее они будут учтены и более удачно адаптированы к запросам действительности, тем надежнее и эффективнее такая система будет функционировать.

Ключевые слова: *принципы всеобщего государственного социального страхования, доступность, социальные услуги, материальное обеспечение, защита населения.*

MOSKALENKO O. V.

FACILITY AS A PRINCIPLE OF COMPULSORY STATE OF SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE

Problem setting. *The category of «principle» is the foundation of the system, which is the compilation and dissemination of appropriate provisions in all phenomena of the area from which this principle in the abstract. Developed society involves complex legal superstructure formed on the advanced principles of the legal organization of the social life of people and their social institutions. These principles find expression primarily in law and especially in its principles, which are a kind of conduit between the economic basis of society and its legal superstructure, the regulatory system. They are objectively determined by the nature of social relations, economic and political structure of society and reflect the objective laws of social development.*

Analysis of recent researches and publications. *The theoretical basis of this article served as scientific works of scholars such as C. Andreev, C. Goncharov, I. Gerovska, O. Koval, A. Kolody, B. Mrozewski, S. Prylypko, O. Yaroshenko, etc. However, despite considerable achievements, the study of the principle of accessibility as an important principle of compulsory state social insurance has not been carried out.*

Target of research. *The purpose of this article is a thorough study of the principle of accessibility as a fundamental principle of compulsory state social insurance.*

Article's main body. *Legal principles not only determine the content of specific rules of law, but, as their constituent parts, directly regulate social relations. Under the principles of legal regulation of compulsory state social insurance should be understood objectively determined and designed in scientific achievements senior legal basis for the implementation of this organizational-legal forms of social security, which determine its General direction, content and characteristics. It should be noted that all of the institutions of social welfare permeated the industry principles to ensure the inextricable link of the respective Institute and the industry in General and other legal institutions in particular.*

Conclusions and prospects for the development. *Thus, the article deals with the principle of facility as a fundamental principle of compulsory state social insurance. It is noted that social insurance principles are essentially guidelines for norm-setting activities with the formation of a new system of social protection of population of Ukraine. It is noted that more fully they will be taken into account and more successfully adapted to the demands of reality, there are more reliable and efficient such a system will be operate.*

Key words: *principles of compulsory state social insurance, facility, social services, material security, protection of the population.*

Москаленко О. В. Доступність як принцип загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Москаленко // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apig.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Moskalenko.pdf>

Електронне наукове видання

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

№ 1 (2) 2014

Відповідальний за випуск Є. А. Новіков

Коректор Ю. В. Статкевич
Комп'ютерна верстка А. Т. Гринченка